Faktum
UURINGUKESKUS

AVALIK ARVAMUS EESTI LIITUMISEST EUROOPA LIIDUGA: KÜSIMUSED JA VASTUSED

Koondaruanne

Tallinn

juuli 2003

SISUKORD

SISSEJUHATUS 3

1 KOKKUVÕTE ELANIKKONNA KÜSITLUSE TULEMUSTEST 4

2 KOKKUVÕTE FOOKUSGRUPI-UURINGU TULEMUSTEST 13

2.1 PROBLEEMID EESTI ELUS 14

2.2 MIS ON EESTI ELUS POSITIIVSET, SÄILITAMIST VÄÄRIVAT 19

2.3 SUHTUMINE POLIITIKASSE JA POLIITIKUTESSE, EESTI ISESEISVUSE SÄILIMINE 20

2.4 PROBLEEMID SUHETES RIIGIGA VÄIKE-ETTEVÕTLUSES JA TALUPIDAMISES . 21

2.5 EUROOPA LIIDUGA LIITUMISE MÕJUD – KAS VALUPUNKTID LEEVENDUVAD; KAS POSITIIVNE SÄILIB? 25

2.6 INFORMATSIOON EUROOPA LIIDUGA LIITUMISEST 29

2.7 KRITEERIUMID OTSUSE LANGETAMISEL 32

2.8 KOKKUVÕTTEKS 34

3 ETTEPANEKUID TEAVITUSTEGEVUSEKS LIITUMISMÕJUDE UURINGUTE AUTORITELT 37

3.1 VASTAMIST VAJAVAD KÜSIMUSED 37

3.2 ÜLDISED PRINTSIIBID EUROOPA LIIDUGA LIITUMISE TEEMA KÄSITLEMISEL AVALIKUS DISKUSSIOONIS 42

3.3 ÜLDISE EMOTSIONAALSE KONTEKSTI LOOMINE 45

3.4 KONKREETSED FAKTID JA SEISUKOHAD TEEMADE LÕIKES 49

LÕPPSÕNA 72

LISAD

SISSEJUHATUS

Käesolev koondaruanne annab ülevaate avaliku arvamuse hoiakutest Euroopa Liiduga liitumise suhtes, kirjeldab fookusgruppidest selgunud erinevate sihtgruppide arusaamasid ja mõttemalle Euroopa Liidu kohta ning teeb ettepanekud avalikkuse jaoks oluliste teemade käsitlemiseks rahvahääletusele eelnevas avalikus diskussioonis, lisades nende teemade käsitlemiseks vajalikku faktilist materjali.

Selgitamaks välja avaliku arvamuse seisundit Euroopa Liiduga liitumise küsimuses, viis Uuringukeskus Faktum perioodil 31. mai – 8. juuni 2003.a. läbi avaliku arvamuse küsitluse ja 1. – 11. juulini fookusgrupi-uuringu.

Avaliku arvamuse küsitluses küsitleti 988 Eesti 15 – 74 aastast elanikku juhuväljavõtu abil moodustatud elanikkonna mudeli alusel.

Fookusgrupi-uuringu raames korraldati rühmadiskussioonid seitsme erineva sihtgrupi esindajatega. Sihtgruppideks valiti need elanikkonna grupid, kelle hulgas arvamusuuringu tulemuste põhjal oli kõhklejaid EL-ga liitumise otstarbekuses kõige rohkem. Kuude rühmaintervjuusse leiti osalejad, kellel polnud kindlat seiskohta, kuidas rahvahääletusel hääletada, kuid kes kaldusid olema Euroopa Liiduga liitumise suhtes pigem skeptilised. Just selle sihtgruppi ootuste ja hirmude tundmine annab uuringu läbiviijate arvates kõige adekvaatsema vahendi teavitustegevuseks, millega kallutada kõhklejaid liitumise poolt hääletama.

Seitsmes fookusgrupp komplekteeriti liitumise toetajatest, et võrrelda, mille poolest erineb sarnaste sotsiaalsete parameetritega liitumise toetajate argumentatsioon liitumise otstarbekuses kõhklejate omast.

Pärast avaliku arvamuse uuringu koondtulemuste selgumist viidi läbi seminar Euroopa Liiduga liitumise mõjusid uurinud sotsiaal- ja majandusteadlaste ning riigiametnike osavõtul. Läbiviidud liitumismõjude uuringute aruannetele tuginedes püüti seminaril sõnastada vastuseid avaliku arvamuse poolt tõstatatud küsimustele.

1 KOKKUVÕTE ELANIKKONNA KÜSITLUSE TULEMUSTEST

Elanikkonna küsitluses uuriti inimeste suhtumist Euroopa Liiduga liitumisse nii referendumiküsimusena (Kui rahvahääletus toimuks järgmisel nädalal, siis kuidas te hääletaksite?) kui ka toetuse tugevust mõõtva skaala abil (toetan täielikult, üldiselt toetan, pigem ei toeta, üldse ei toeta). Lisaks suhtumisele Euroopa Liiduga liitumisse uuriti ka inimeste võimalikku osalemisaktiivsust rahvahääletusel ning arusaamasid peamistest positiivsetest ja negatiivsetest arengutest, mis Eestis EL-ga liitumise tulemusel võivad aset leida.

TÕENÄOLINE OSALUSAKTIIVSUS RAHVAHÄÄLETUSEL *(joonis 1)*

Eesti Euroopa Liiduga liitumist otsustavast rahvahääletusest kavatseb kindlasti osa võtta **58 protsenti valimisealistest Eesti kodanikest.** Tõenäoliselt osaleks rahvahääletusel 21% küsitletuist. Kindlasti või tõenäoliselt ei tuleks hääletama 10% ja 11% pole oma osalemist veel otsustanud.

Kui tõmmata paralleel kevadel toimunud Riigikogu valimistega, mil tegelik osalusaktiivsus osutus võrdseks vastanute osakaaluga, kes kindlasti lubasid valimistel osaleda, siis võikski Eesti euroreferendumi oodatavaks osalemisprotsendiks pakkuda ca 58 protsenti.

Valmisolek euroreferendumil osaleda on seotud vastaja suhtumisega liitumisse. **Liitumise toetajad on potentsiaalselt aktiivsemad ja liitumise vastased vähemaktiivsemad osalejad.**

SUHTUMINE EUROOPA LIIDUGA LIITUMISSE *(joonis 2)*

Juuni alguse seisuga hääletanuks Euroopa Liiduga liitumise poolt 42 protsenti ja vastu 28 protsenti valimisõiguslikest kodanikest. Oma otsust ei olnud veel teinud 30 protsenti.

Neist, kes kavatsevad kindlasti rahvahääletusel osaleda, hääletaks ühinemise poolt 56% küsitletutest. Tõenäoliselt osalejatest ei ole 37% veel oma otsust teinud, 36% hääletaks poolt.

Neist, kes kindlasti või tõenäoliselt hääletama ei tuleks, on 58% Euroopa Liiduga liitumise vastu.

Tabel Otsus EL rahvahääletusel sõltuvalt rahvahääletusel osalemise tõenäosusest

	Kõik valijad	Kindlasti	tõenäoliselt jah	tõenäoliselt v. kindlasti mitte	ei tea veel
Poolt	42%	56%	36%	9%	11%
Vastu	28%	26%	27%	58%	16%
Pole veel otsustanud	30%	18%	37%	33%	73%

Viimastel kuudel on Emori uuringud näidanud võimaliku osalemisaktiivsuse tõusu. Seda saab seletada asjaoluga, et EL-ga liitumise vastased on oma tegevust aktiviseerunud, nende seisukohti on ühiskonnas rohkem kuulda. Seega – kui varem oli EL-ga liitumise otstarbekuses kõhklejail raske oma positsiooni selgelt põhjendada ning nad olid seetõttu pigem valmis loobuma referendumil osalemast (situatsioon, mis leidis aset enamikus ühekülgset "jah"-kampaaniat teinud liituvates riikides), siis nüüd on avalikus diskussioonis sõnastatud ka võimalikud vastuargumendid, mis arvatavasti suurendab ka liitumise vastaste enesekindlust ja osalemisaktiivsust.

EL-ga liitumist toetavate ja vastustavate vastajate osakaal erineb sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes. *(joonis 4)*

Emakeel. Poolthäälte osakaal on suurem mitte-eestlaste hulgas, kellest hääletaks euroliidu poolt 47%, eestlastest 41%.

Sugu. Toetus Euroopa Liidule on suurem meeste hulgas (47% naiste 38% vastu), kuid vastuhäälte osakaal on mõlemas grupis võrdne (28%). Naissoost vastajate hulgas on rohkem neid, kes pole oma otsust veel teinud.

Vanus. Vanusegruppide lõikes on kõige euroskeptilisemaks grupiks 50 – 64 aastaste grupp, kus euroliidu toetajaid on vastastega võrdselt (vastavalt 36% ja 33%).

Haridus. Kõrgharidusega vastanutest pooldavad Euroopa Liitu astumist ligi pooled (48%), alg- või põhiharidusega vastajatest vaid 29% (vastu on 27%). Madalama haridusega grupis on kõige rohkem (43%) neid, kes pole oma suhtumist Euroopa Liiduga liitumisse veel kujundanud.

Sissetulek. Väiksema sissetulekuga gruppides on toetus liitumisele madalam. Euroopa Liidu pooldajad on selges ülekaalus alates sissetulekutasemest 3000 ja rohkem krooni pere liikme kohta kuus. Üle 4000 kroonise kuusissetuleku puhul on toetus Euroopa Liidule juba 57%.

Tegevusala. Ettevõtjate, ettevõtete ja asutuste tippjuhtide ning spetsialistide hulgas on Euroopa Liiduga liitumise toetajad kaks ja enam korda rohkem kui vastaseid. Pooldajate ja vastaste osakaal on ligikaudu võrdne madalama staatusega gruppides: kontoriametnike ja teenindustöötajate grupis on pooldajate vastaste suhe 38% : 31%; oskustööliste seas 39% : 34%; lihttööliste hulgas aga on EL vastased ülekaalus 35% : 32%.

Kuna võis arvata, et küllalt suur osa valimisealistest kodanikest ei ole oma otsust Euroopa Liiduga liitumise kohta veel teinud, esitasime ka teise, „pehmemas" vormis küsimuse:

Mil määral Teie toetate Eesti liitumist Euroopa Liiduga? (joonis 3)
SKAALA: toetan täielikult, üldiselt toetan, pigem ei toeta, üldse ei toeta, ei oska öelda

Need vastajad, kes eelmises küsimuses määratlesid end Euroopa Liiduga liitumise pooldajateks, loomulikult toetavad liitumist kas täielikult või üldiselt. Vastavalt need, kes hääletaksid liitumise vastu, pigem või üldse ei toeta liitumist. **Neist 30 protsendist kodanikest aga, kes pole oma otsust referendumil hääletamise suhtes veel teinud, kaldub 43% liitumist toetama,** 30 protsenti aga mitte toetama. 27 protsenti mitteotsustanutest jääb aga sellelegi küsimusele vastuse võlgu.

Seega on toetusküsimuse põhjal Euroopa Liiduga liitumise toetajate osakaal 55%, liitumist ei toeta 36%. 9 protsenti küsitletutest ei oska oma seisukohta öelda.

Neist, kes kavatsevad kindlasti rahvahääletusel osaleda, toetab liitumist täielikult või üldiselt 66%; 36% pigem või üldse ei toeta. Tõenäoliselt osalejatest on liitumise toetajaid 56% (mittetoetajaid 31%).

Neist, kes kindlasti või tõenäoliselt hääletama ei tuleks, toetab Euroopa Liiduga liitumist vaid 17%, 78% aga pigem või üldse ei toeta.

Tabel Otsus EL rahvahääletusel sõltuvalt rahvahääletusel osalemise tõenäosusest

	Kõik valijad	kindlasti	tõenäoliselt jah	tõenäoliselt v. kindlasti mitte	ei tea veel
Toetab täielikult	22%	35%	7%	3%	1%
Üldiselt toetab	33%	31%	49%	14%	34%
Pigem ei toeta	19%	14%	23%	34%	23%
Üldse ei toeta	17%	16%	8%	44%	14%
Ei oska öelda	9%	5%	13%	4%	28%

Vastuste põhjal kahele küsimusele, millega mõõtsime suhtumist Euroopa Liiduga liitumisse, saame moodustada alljärgnevad vastajate tüübid, mida ka edaspidises analüüsis kasutame:

1 – toetab täielikult või üldiselt EL-ga liitumist ja hääletaks referendumil liitumise poolt (41% küsitletud valimisealistest kodanikest)

2 – toetab täielikult või üldiselt EL-ga liitumist, kuid pole veel otsustanud, kuidas referendumil hääletada (13%)

3 – pigem või üldse ei toeta EL-ga liitumist, kuid pole veel otsustanud, kuidas referendumil hääletada (9%)

4 - pigem või üldse ei toeta EL-ga liitumist ja hääletaks referendumil liitumise vastu (26%)

Määratlemata suhtumisega vastajad moodustasid valimist 11%

Võib eeldada, et need vastajad, kelle on välja kujunenud jäik vastuseis EL-ga liitumisele, oma hoiakut referendumini jäänud perioodi jooksul enam ei muuda. Seetõttu on rahvahääletuse lõpptulemus tegelikult nende gruppide otsustada, kes kavatsevad küll rahvahääletusel osaleda, kuid kes pole veel otsustanud, kuidas hääletada. Fookusgruppides keskendasimegi tähelepanu just kõhklejatele, valides gruppide liikmeteks neid, kes kaldusid pigem liitumisele vastu olema. Just neist gruppidest peaks kõige selgemini välja tulema need probleemid ja kartused, mis võivad vähendada EL-ga liitumist toetajate hulka.

Kui vaadata, milline on ülalkirjeldatud tüüpide valmisolek rahvahääletusel osaleda, siis näeme, et kõige aktiivsemad osalejad on „jah" hääletajad" (78% võtaks kindlasti ja 17% tõenäoliselt rahvahääletusest osa). Aktiivsuselt järgnevad euroliidu eitajad (54% kindlasti ja 18% tõenäoliselt), seejärel ebakindlad toetajad (44% ja 31%) ja kõige passiivsemateks on ebakindlad vastased (32% ja 13%).

Seega on need vastajate grupid, kes juba teavad, kuidas nad referendumil hääletavad, enam valmis ka rahvahääletusel osalema. Kõhklejate osalemisaktiivsus aga sõltub paljuski sellest, kas nad suudavad enda jaoks otsuse teha.

SEOSED ISIKLIKU HEAOLUGA *(joonis 5)*

Kõige eitavamalt või kõhklevamalt on Euroopa Liiduga liitmise suhtes meelestatud need vastajad, kelle heaolu praegusel hetkel pole kuigi kõrge ning kes pärast liitumist kardavad seda veelgi halvenevat. Sellisteks gruppideks on eelkõige lihttöölisena, teenindajana või teenistujana töötajad, samuti pensionärid. Rohkem on euroskeptilised seisukohad levinud Lõuna- ja Kagu-Eestis ja Põhja-Eestis (v.a. Tallinn) väiksemates linnades ja maal.

Tabel Seisukoht EL-ga liitumise suhtes sõltuvalt liitumise mõjust isiklikule elule

	Paremaks	Jääb samaks	Halvemaks
Hääletaks poolt	**79%**	41%	13%
Hääletaks vastu	6%	26%	**58%**
Pole veel otsustanud	16%	33%	29%

Euroopa Liiduga liitumise mõju vastajate isiklikule elule hinnatakse võrdse hulga vastajate poolt nii positiivselt kui ka negatiivselt. Veidi või palju paremaks muutub elu 27 protsendi küsitletute arvates, veidi või palju halvemaks 28 protsendi meelest. 36 protsendi arvates EL-ga liitumine nende isiklikule elule mõju ei avalda.

Negatiivsemad ootused on mitte-eestlastel (halvemaks 43%), naistel (33%), 50 – 64 aastastel vastajatel (35%), alla 3000 kroonise kuusissetulekuga pere liikme kohta (35%). Skeptilisemad oma elumuudatuste suhtes on töölised (34%), töötud (36%) ja pensionärid (32%).

SEOSED VALITSUSE USALDUSVÄÄRSUSEGA *(joonis 6)*

Euroopa Liiduga liitumist käsitlevate avaliku arvamuse uuringute põhjal on tihti välja toodud järeldus, et usaldus riigivõimu vastu mõjutab inimeste otsust rahvahääletusel – kui valitsust ei usaldata, siis hääletatakse pigem liitumise vastu; kui usaldatakse, siis poolt.

Seose olemasolu valitsuse usaldusväärsuse ja Euroopa Liidu toetamise/mittetoetamise vahel kinnitavad ka käesoleva uuringu tulemused.

Tabel Suhtumine EL-ga liitumisse sõltuvalt usaldusest valitsuse vastu

	Usaldab	Ei usalda
Hääletaks poolt	51%	27%
Hääletaks vastu	20%	43%
Pole veel otsustanud	29%	30%

Tabel Toetus EL-ga liitumisele sõltuvalt usaldusest valitsuse vastu

	Usaldab	Ei usalda
Toetab täielikult või üldiselt	65%	39%
Pigem v. üldse ei toeta	27%	51%
Ei oska öelda	8%	10%

Tegelikkuses võib arvata, et nii valitsuse madal usaldusväärsus kui ka vastuseis Euroopa Liiduga liitumisele on tingitud ühise fenomeni poolt – mõlemat mõjutab indiviidi positsioon ja toimetulek ühiskonnas. Need, kes paremini toime tulevad, kellel on kindlustunne homse päeva ees, need on rahul ka valitsuse tegevusega ning nad ei pelga Euroopa Liiduga kaasnevaid võimalikke muutusi elukorralduses, olles kindlad, et nad tulevad ka muutunud oludes toime. Seevastu need, kelle toimetulek ühiskonnas on aastate vältel halvenenud, peavad oma hädades süüdlaseks ka valitsust, kes kõikide nende aastate jooksul on teostanud Euroopa Liiduga ühinemise projekti.

Kahtlemata on inimesel, kes ei tunne ennast tänaseski ühiskonnas konkurentsivõimelisena ega taju riigivõimuorganite poolset huvitatust tema muredest ega abi nende lahendamisel, raske uskuda, et Euroopa Liiduga liitumise tulemusel ühiskonnaelus midagi oluliselt paraneks. Igasugustesse eelseisvatesse muudatustesse suhtuvad sellised inimesed märksa ettevaatlikumalt kui need, kellel toimetulekuprobleeme ei ole.

MÕJU EESTI ÜHISKONNALE TERVIKUNA *(joonised 7 ja 8)*

Lisaks liitumise mõjule vastaja isiklikule heaolule paluti uuringus hinnata ka liitumise positiivseid ja negatiivseid tulemusi Eesti ühiskonnale tervikuna.

Kui tõenäoliseks peate Te järgmisi arenguid, kui rahvahääletuse tulemusel Eesti liitub Euroopa Liiduga?

Vastajale esitati neliteist väidet, millest pooled kajastasid liitumise positiivseid, pooled negatiivseid resultaate. Neid väiteid tuli hinnata skaalal: väga tõenäoliseks, üsna tõenäoliseks, pigem ebatõenäoliseks, täiesti ebatõenäoliseks.

Tabel Seisukohad EL-ga liitumise mõjudest Eesti ühiskonnale

	Tõenäoline	eba-tõenäoline
Hinnad tõusevad	93%	4%
Suurenevad välisinvesteeringud	76%	15%
EL kodanikud ostavad kokku maa ja kinnisvara	77%	17%
Algab „ajude äravool"	77%	18%
Suurenevad võimalused saada head haridust	74%	19%
Väheneb väikeriikide otsustusõigus	65%	21%
Kindlustub Eesti julgeolek	69%	25%
Kiireneb majanduse areng	67%	25%
Eesti tootjad satuvad halvematesse konkurentsitingimustesse	65%	25%
Ühtlustub Eesti regionaalne areng	50%	38%
Kasvab tööpuudus	50%	40%
Kaob rahvuslik identiteet, kannatab rahvuskultuur	47%	47%
Paranevad suhted Venemaaga	35%	51%
Paranevad suhted muulastega	34%	51%

Need vastajad, kes on otsustanud hääletada liitumise poolt ja need, kes on otsustanud hääletada vastu, hindavad liitumise mõjusid Eesti ühiskonnale kohati erinevalt, kohati sarnaselt.

Üldtendents on selline, et **liitumise vastased peavad keskmisest tõenäolisemaks negatiivseid mõjusid, liitumise pooldajad positiivseid.**

Siiski on nii pooldajad kui ka vastased valdavalt seda meelt, et Euroopa Liiduga liitumise järel **tõusevad esma- ja tarbekaupade hinnad**, kuid samas **kasvavad välisinvesteeringud.** Enamik arvab, et **suurenevad võimalused saada head haridust**, kuid samas ähvardab meid **helgemate peade lahkumine riigist**.

Üsna reaalseks peetakse ka seda, et jõukamate Euroopa Liidu riikide kodanikud hakkavad **ostma Eestist kokku maad ja kinnisvara.**

Peamised erinevused liitumise pooldajate ja vastase suhtumistes on seotud liitumise majanduslike ja kultuuriliste resultaatidega.

Kui enamik liitumise pooldajaid usub, et majanduse areng liitumise tulemusel kiireneb, regionaalne areng ühtlustub ning tööpuuduse kasv Eestit ei ähvarda, siis liitumise vastased suhtuvad majandusarengu kiirenemisse ja regionaalse arengu ühtlustumisse skeptiliselt ning kardavad tööpuuduse suurenemist.

Liitumise toetajad ei näe Euroopa Liiduga liitumises ohtu rahvuslikule identiteedile ja rahvuskultuurile, liitumise vastased aga peavad sellist ohtu tõenäoliseks.

Liitumise vastased ei usu, et liitumisel võiks olla positiivne mõju Eesti-Vene suhetele ning eestlaste ja mitte-eestlaste suhetele. Liitumise pooldajate hulgas on nendes valdkondades positiivsetesse arengutesse uskujaid ja skeptikuid võrdselt.

Seega ei ole liitumise poolt hääletajate positsioon sugugi Euroopa Liidu mõjude suhtes kriitikavaba, enesele antakse selgelt aru ka liitumise varjukülgedest. Pooldajate jaoks kaaluvad muud liitumisega kaasnevad tulemused negatiivsed küljed üles, vastaste jaoks aga mitte.

KOKKUVÕTTEKS

Arvamusküsitlus näitas, et praegune hoiakute bilanss annab ülekaalu Euroopa Liiduga liitumise toetajatele, keda on 15% rohkem kui kindlaid vastaseid (vastavalt 41% ja 26%).

Rahvahääletuseni jäänud perioodi võtmeküsimuseks on see, millise otsuse teevad praegused kõhklejad. Juuni alguses tehtud uuringu põhjal oli liitumist pigem toetavaid kõhklejaid 13%, liitumisele pigem vastu olevaid kõhklejaid 9%. Kuid suve jooksul on euroskeptikud oma positsioone pidevalt tugevdanud.

Peamised küsimused, milles liitumise pooldajate ja vastaste seisukohad EL liitumismõjude hindamisel erinesid, puudutasid majandusliku arengu ja tööhõive küsimusi, regionaalset arengut ning Eesti iseseisvuse säilimist.

Elanikkonna küsitlusele järgnenud kvalitatiivuuringus võtsime vaatluse alla need vastajad, kes pole otsust rahvahääletusel väljendatava eelistuse suhtes veel teinud ning kes pigem kalduvad EL-ga liitumisele vastu olema.

Osalemisaktiivsus 14. septembri rahvahääletusel
n=806

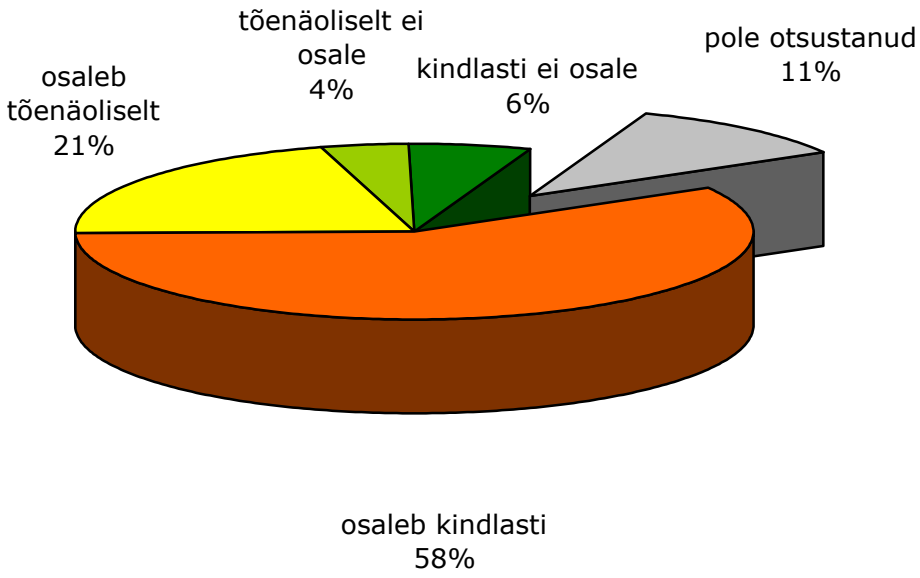

Otsus rahvahääletusel Euroopa Liiduga ühinemise osas
n=806

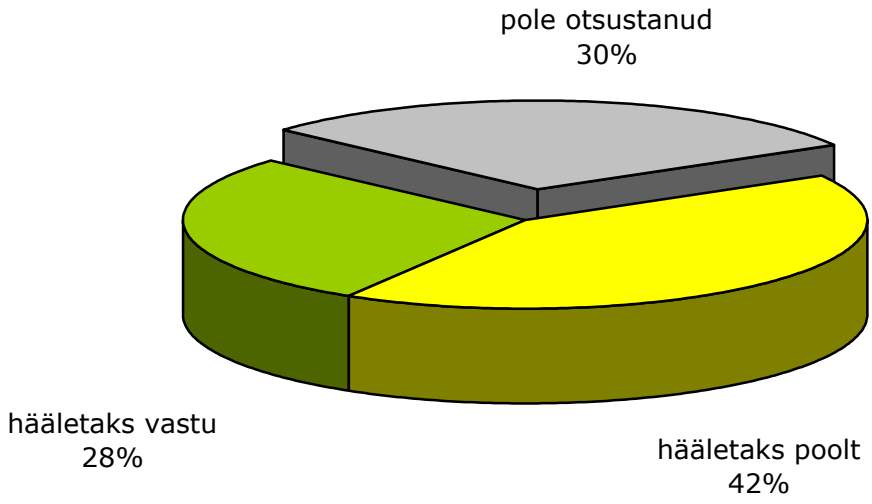

Osalemisaktiivsuse lõikes
%, n=806

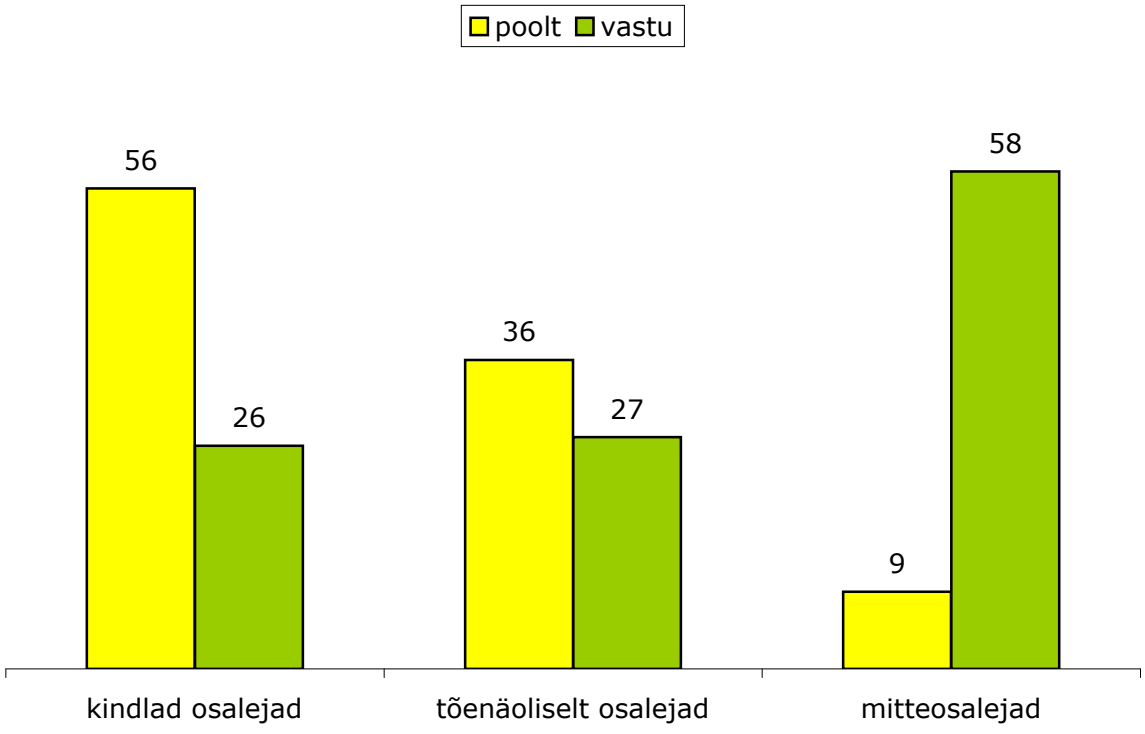

Toetus Eesti liitumise osas Euroopa Liiduga
n=806

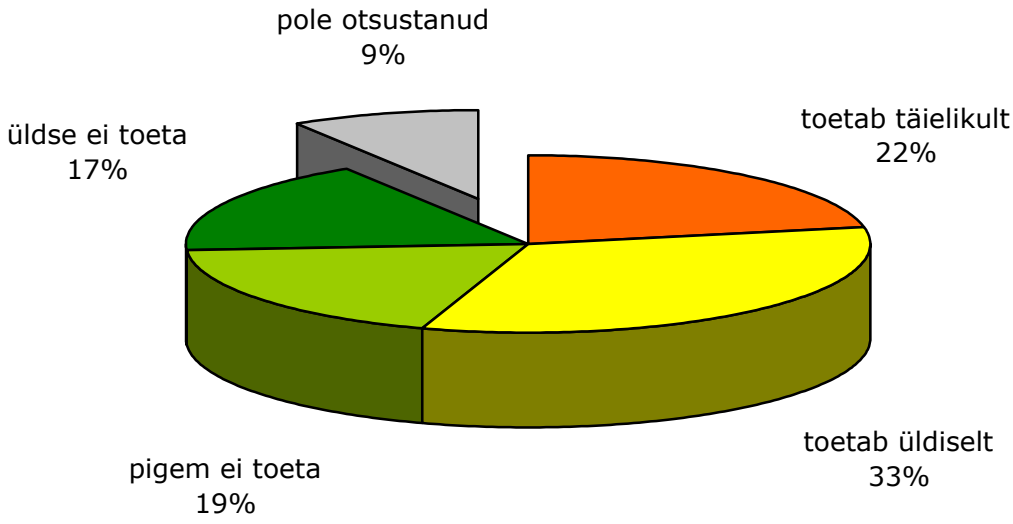

Osalemisaktiivsuse lõikes
%, n=806

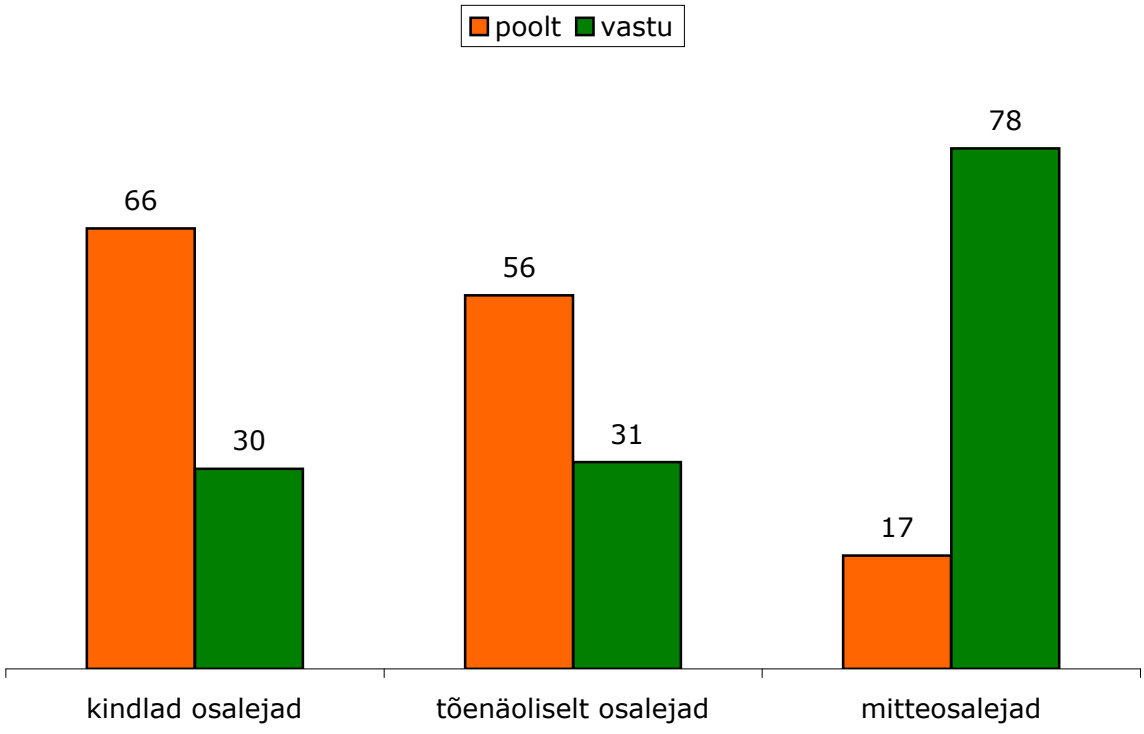

Hääletavad Euroopa Liiduga ühinemise poolt
n=339

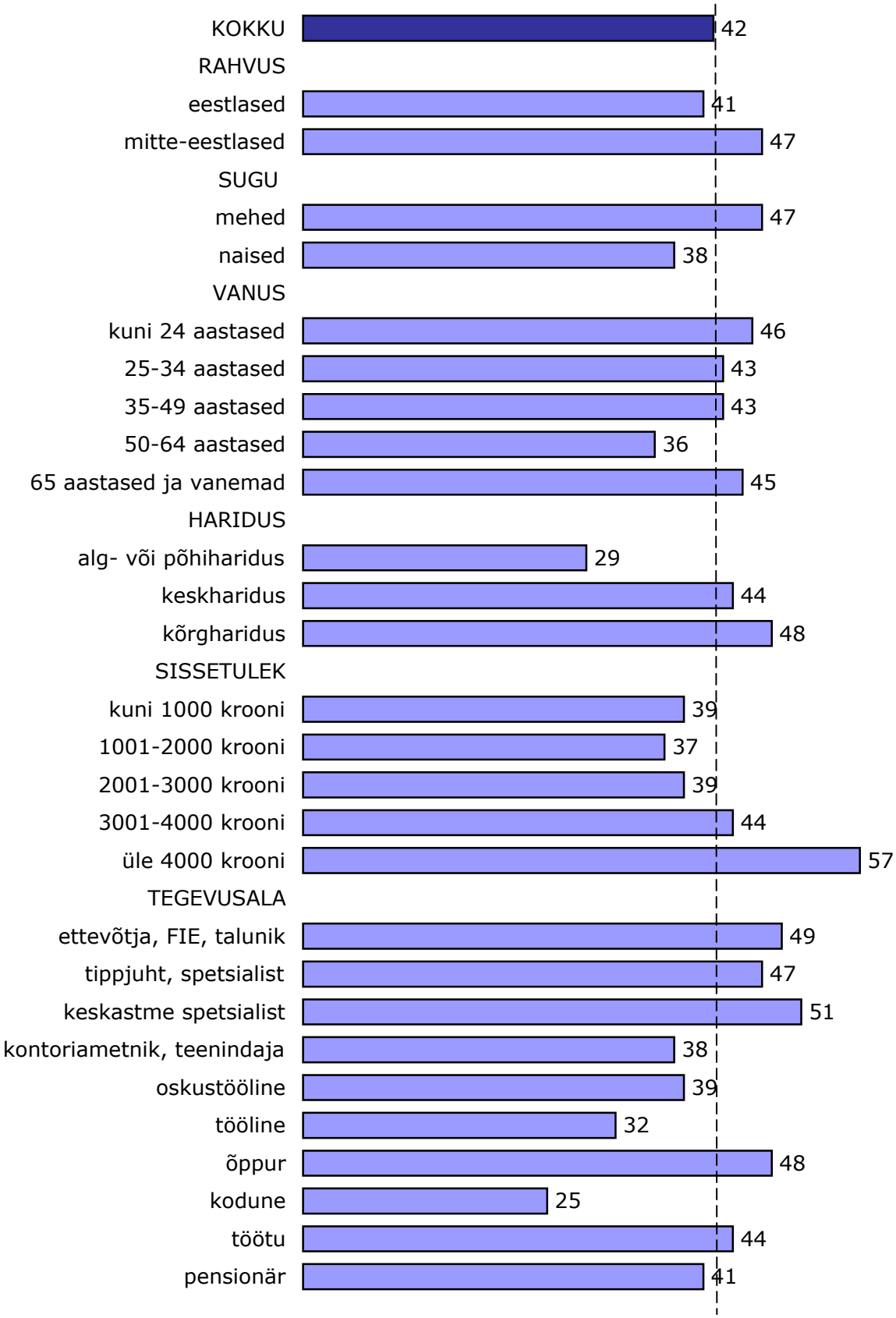

Euroopa Liiduga liitumise mõju isiklikule elule
n=806

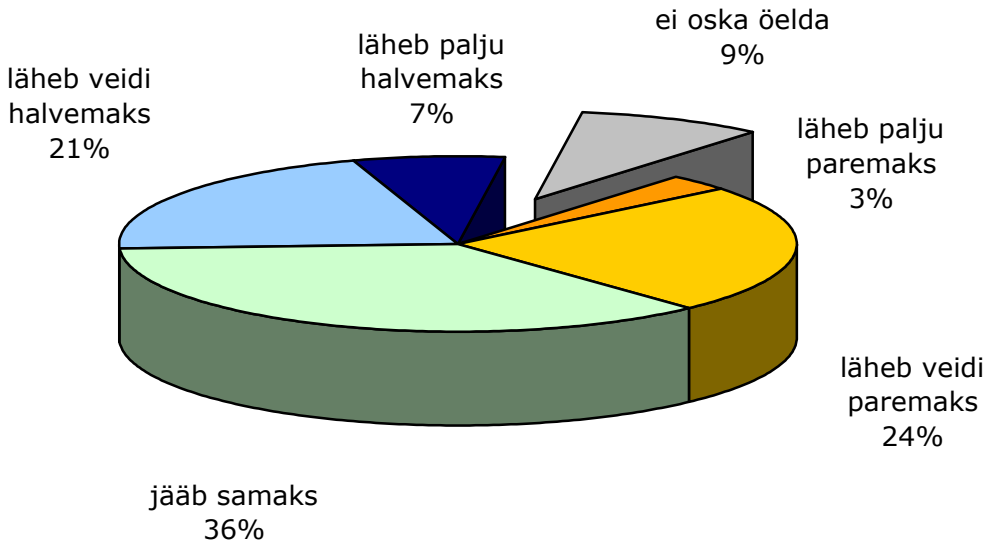

Otsus rahvahääletusel sõltuvalt liitumise mõjust isiklikule elule
%, n=806

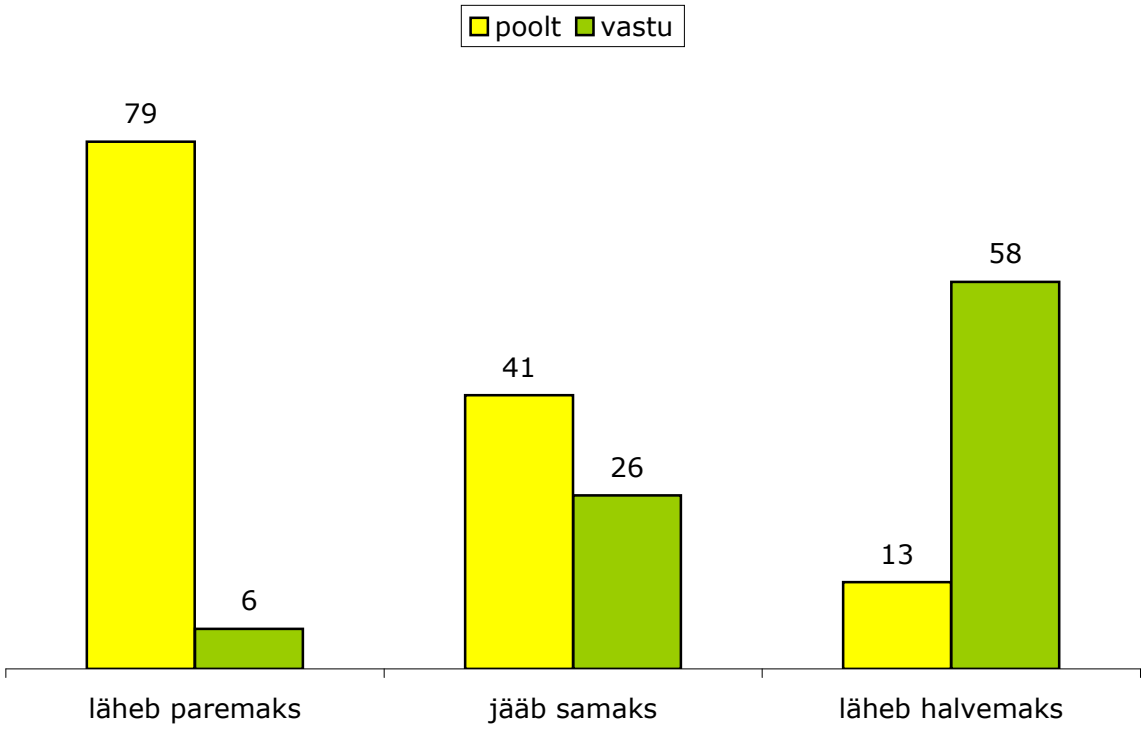

Usaldus valitsuse vastu
n=806

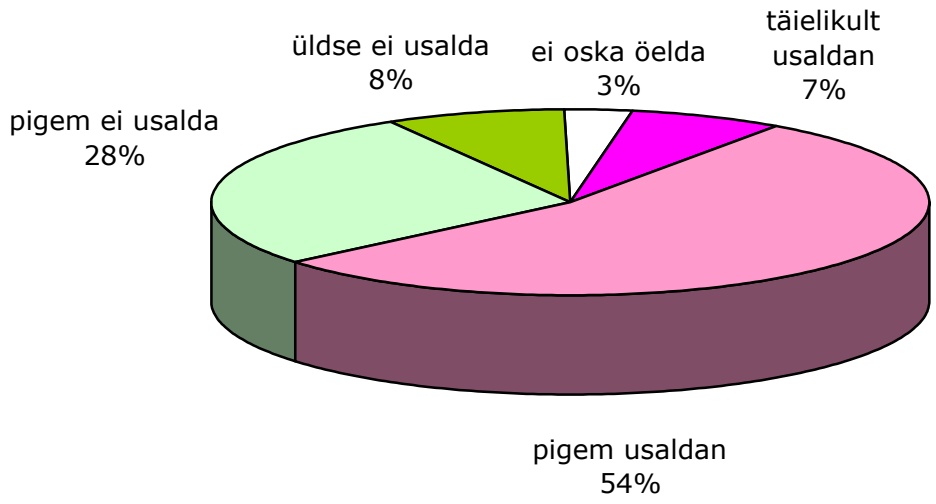

Otsus rahvahääletusel sõltuvalt usaldusest valitsuse vastu
%, n=806

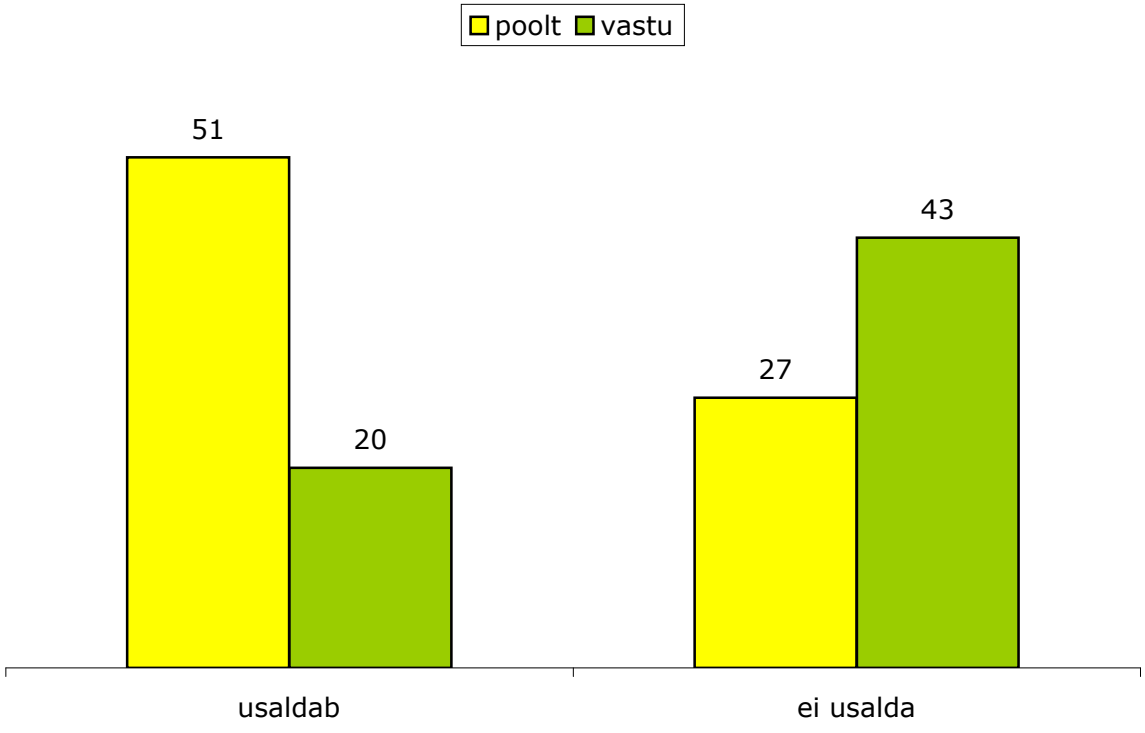

Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti ühiskonnale
%, n=806

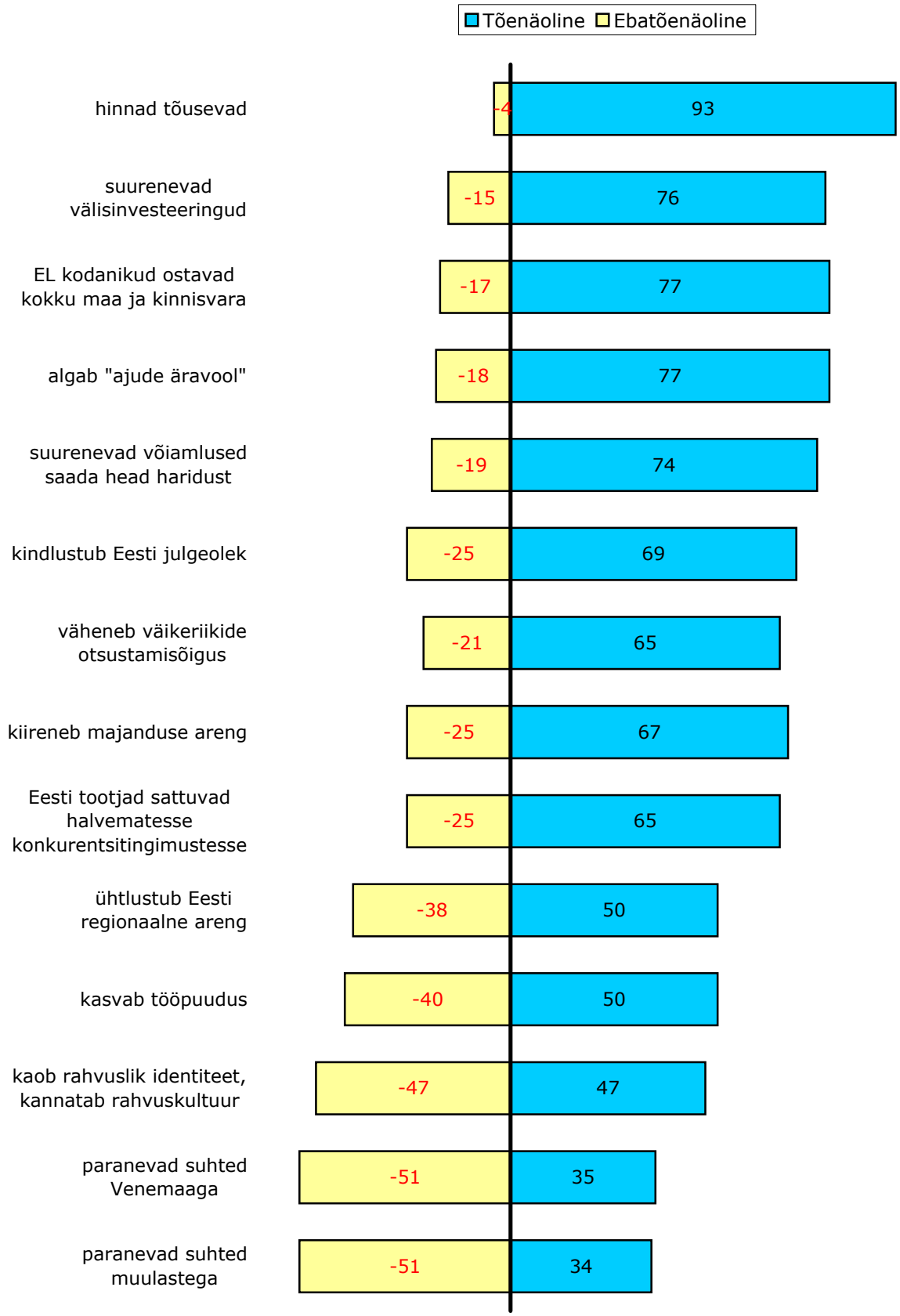

Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti ühiskonnale liitumise pooldajate ja vastaste hulgas

tõenäoliseks pidajate %, n=806

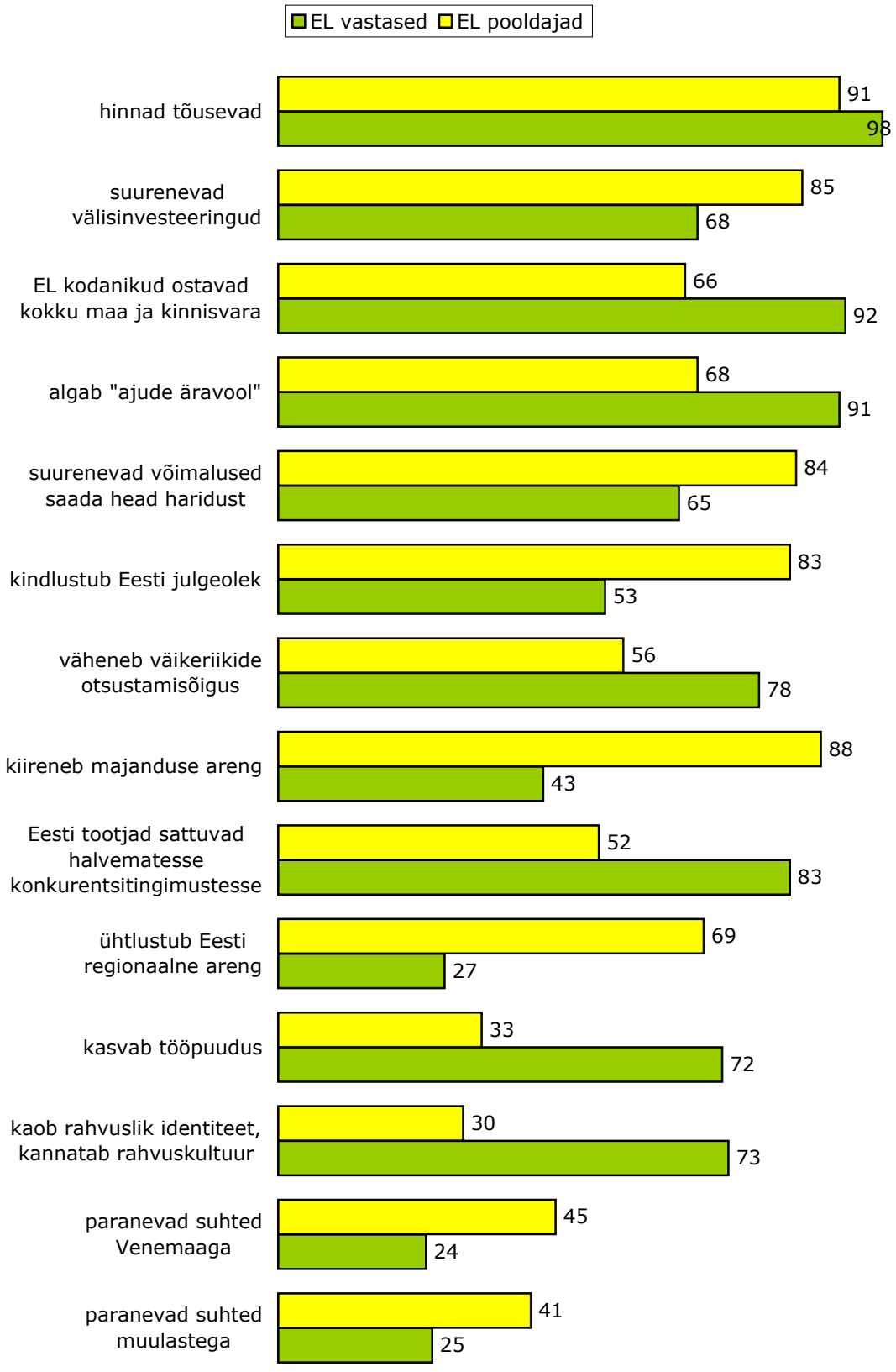

2 KOKKUVÕTE FOOKUSGRUPI-UURINGU TULEMUSTEST

Tuginedes käesolevas uuringu raames teostatud ja ka mitmete teiste uuringufirmade poolt läbi viidud arvamusuuringute tulemustele kõhklejate sotsiaalse koosseisu kohta, pidasime otstarbekaks viia selle sihtgrupi põhjalikumaks tundmaõppimiseks fookusgrupid alljärgnevates EL-ga liitumisse kõhklevalt suhtuvate vastanute kategooriates:

A: Eestikeelsed grupid

- pensionärid ja pensionieelikud (alates 55 eluaastast) väikelinnas (Paide);
- 35 – 50 aastased väikesepalgalised lihttöölised ja –teenistujad linnas (Viljandi);
- 35 – 50 aastased põllumajandustöötajad ja väiketootjad maal (Põlva);
- 35 – 50 aastased väikeettevõtjad väikelinnades ja alevikes (Jõgeva);

B: Venekeelsed grupid

- pensionärid ja pensionieelikud (alates 55 eluaastast) Tallinnas;
- väikesepalgalised lihttöölised ja –teenistujad ning väikeettevõtjad/FIE-d Jõhvis.

Lisaks neile gruppidele viisime läbi ka ühe eestikeelse rühmaintervjuu EL-ga liitumise toetajatega – tegemist oli testgrupiga, et kuulda, kuidas põhjendab oma pooldavaid seisukohti teise grupiga sarnane kontingent (väikesepalgalised töölised ja teenistujad Viljandis).

Fookusgruppides käsitleti Euroopa Liiduga liitumise teemat Eesti viimaste aastate arengute kontekstis. Fookusgruppides osalejad pidid määratlema, mis neid tänases Eestis häirib, millest nad sooviksid vabaneda (nii isiklikus elus/äritegevuses kui ka ühiskonnas tervikuna) ja mis on Eesti arengus olnud positiivset. Seejärel arutleti, milliseid muutusi tooks neisse valdkondadesse kaasa Eesti liitumise Euroopa Liiduga. Kas liitumine aitaks praeguseid kitsaskohti kõrvaldada või, vastupidi, oleks ohuks positiivsetele külgedele Eesti elus. Selliste arutelude tulemusel sündis ettekujutus Eesti ühiskonna soovitavast seisundist, mis võimaldab hinnata, mil määral

vastuolu rahva arvamustes eksisteerivate ootuste ja tegelikkuse vahel võib toetust EL-ga liitumisele suurendada või kahandada.

Rühmavestlustes käsitleti veel ka kanaleid, mille kaudu inimesed Euroopa Liidu kohta infot saavad ning selgitati välja teemad ja esitusvormid, mille kohta ja mil viisil rahvahääletuseni jääva aja jooksul informatsiooni soovitakse saada.

Alljärgnevalt toome lühikokkuvõtte fookusgruppide põhilistest tulemustest vestluse alalõikude kaupa.

2.1 PROBLEEMID EESTI ELUS

Vestlusgruppides osalenute poolt esitatav pilt Eesti arengust ja tänasest situatsioonist on üsna kriitiline ja pessimistlik. Fookusgruppide sihtgrupp (väikesepalgalised töölised ja teenistujad, pensionärid, väikeettevõtjad ja talunikud) on taasiseseisvumisjärgsete aastate jooksul kogenud ebameeldivat rohkem, kui iseseisvuse taastamisel oleks osanud oodata.

Peamisteks probleemideks, mida vestlusrühmade osalised välja tõid, on hinnatõusust ning madalatest palkadest ja pensionidest tingitud heaolu langus, suur varanduslik kihistumine, süvenev tööpuudus, kindlustunde puudumine homses päevas, kodututе ja asotsiaalide arvu kasv, kuritegevuse ja narkomaania levik, meditsiiniteenuste ja ravimite kallinemine. Nimetatakse veel maaelu allkäiku ning väikeettevõtluse väljasuremist, poliitikute võõrandumist rahvast ning ametnike omavoli ja korruptsiooni. Lastele korraliku hariduse andmine on probleemiks venekeelse elanikkonna ja maaelanike seas.

Ettevõtjate ja talunike grupis keskenduti teistega võrreldes enam ametnike ja riigi poolt rakendatavate poliitikate probleemile. Kiruti seadusetust ja seaduste pidevat muutmist, arusaamatuid ja ülejõu käivaid euronõudeid ning nende rakendamist nõudvaid ametnikke, uute maksude kehtestamist (töötuskindlustus, erisoodustus auto kasutamise pealt) ja maksumaksja raha raiskamist. Toodi esile, et vaatamata tööpuudusele on ettevõtjal ja talunikul raske leida kvaliteetset tööjõudu.

HEAOLU LANGUS, KIHISTUMINE

Praktiliselt kõikides fookusgruppides nimetati ühe olulisima probleemina elanikkonna materiaalse heaolu vähenemist, mille puhul inimesi enim häirib süvenev varanduslik ebavõrdsus.

Pidev hinnatõus koos palgataseme endisele tasemele püsimajäämisega on eriti tajutav viimastel aastatel. Endale suuremat palka nõudmast segab aga tööpuudus – lihtsat tööd tegevale töötajale on suurest tööotsijate armeest lihtne asendajat leida. Reaalse heaolu langus ning hirm tööd kaotada toovad kaasa kindlustunde puudumise homses päevas.

Nagu näitas elanikkonna küsitlus, on kõige euroskeptilisemad need elanikkonna kihid, kelle materiaalne heaolu pole kõige parem ning kelle konkurentsivõime tööturul on nõrk. Nemad on kõige enam viimaste aastate hinnatõusule jalgu jäänud. Majandusteadlaste selgitused, et tegemist on paratamatu konvergentsiga EL hindadega, kinnitab sellistele inimestele veelkord, et hädade põhjuseks on liikumine EL-ga ühinemise suunas ning miski ei suuda väärata nende veendumust, et lõhe hinnatõusu ja palgataseme vahel jätkab kasvamist ka Eesti EL liikmeks saades.

Loomulikult pole pelgalt hinnatõus inimeste eurovastasuse põhjuseks - EL-ga liitumisega kaasnevat hinnatõusu möönab ka 90% liitumise toetajatest. See on aksioom, mille ümberlükkamisele ei ole mõtet energiat raisatagi. Inimeste jaoks on pigem küsimus, mil määral tõusevad koos hindadega sissetulekud ning väga olulisel kohal on ka see, kas Euroopa Liitu kuuludes suureneb või väheneb sotsiaalne ebavõrdsus. Jutud keskmise palga tõusust pole selle sihtgrupi jaoks veenvad – tajutakse selgelt, et senise keskmise palga tõusu taga on eelkõige kõrgepalgaliste sissetulekute suurenemine.

<u>Iseloomulikumaid väiteid fookusgruppidest</u>

See varanduslik … kihistumine on ikka meeletu. See näiline keskmine, mida inimestel vihastamiseks ette loetakse - kui suur protsent seda Eesti keskmist palka saab, ja kui väike arv saab seda reaalset palka, võib-olla 3000 krooni väikeses linnas… Kihistumise probleem on see, mis lihtsamaid inimesi sakiliseks teeb ja kibestuma paneb.

* * *

Minu meelest palkadel on klassivahed väga suured, on neid, kes elavad väga vaeselt ja neid kes elavad jube rikkalt. Päriselt nii ikka ei ole, et see vahe peaks olema nii suur.

* * *

Очень большая черта будет между богатыми и нищими. Не будет среднего класса. Мы, даже если и будем работать, то все равно будем нищими. А пенсионеры останутся вообще за чертой бедности.

* * *

Viimased 7 aastat on palk sama. Kuna võimalikku tööjõudu on – kui hakkad nurisema ja küsima, siis võetakse järgmine ukse tagant.

TÖÖPUUDUS

Tööpuudus on avaliku arvamuse küsitluste andmetel juba mitmeid aastaid olulisemate sotsiaalsete valupunktide hulka kuulunud. Seda peetakse probleemiks nii praegu töötavate inimeste seas, keda vähenev tööhõive paneb muretsema oma töökoha säilimise pärast, kui ka pensionäride hulgas, kes tunnevad muret oma laste tuleviku pärast.

Eriti selgelt tajuvad tööpuuduse ohtusid Jõhvi ja Kohtla-Järve elanikud, kellel on tööta jäänud kaevandusasulate troostitu saatus vahetult silme ees.

Eesti tööhõivepoliitika on olnud suhteliselt hambutu – ülekaalus on passiivsed tööturumeetmed, kusjuures töötu abiraha on väga väike. Riigipoolsele abile ümberõppel ja uue töökoha leidmisel julgevad loota väga vähesed.

Väikelinnade elanikud on pidanud nägema paljude väikeettevõtete allavandumist konkurentsis suurtootjatega, kohalikule tööhõivele mõjub ähvardavalt ka valitsuse plaan koondada riigiasutused regionaalsetesse keskustesse.

Talunike ja ettevõtjate suhe tööpuuduse probleemi on pisut teistsugune – vaatamata töötute suurele arvule on neil tihti raske leida tööjõudu. Seega, ühest küljest on töötu abiraha küll liiga väike, kuid koos muude sotsiaaltoetustega on see siiski piisavalt suured, võrreldes tasuga, mida talunikud ja väikeettevõtjad oma rentaablustaseme juures võimelised on lihttöölisele maksma.

Tööpuuduse küsimus seostub loogiliselt ka teiste vestlustes esile tulnud valupunktidega – kuritegevuse kõrge tase, narkomaania, kodututе ja asotsiaalide rohkus.

KURITEGEVUS, LIIGA LIBERAALSED SEADUSED

Kogu taasiseseisvumisele järgnenud perioodil on avaliku arvamuse üheks olulisemaks valupunktiks olnud kuritegevus. Kuritegevuse kasvupinnale leidsime viiteid juba eelmiste valupunktide – madala heaolu ja tööpuuduse – käsitlemisel. Fookusgruppides osalenute arvates suhtub riik seaduste täitmise nõudesse liiga pehmelt ja liberaalselt.

TERVISHOIUTEENUSTE JA RAVIMITE HINNATÕUS

Uue valupunktina tõusid 90-ndate aastate lõpu tervishoiureformi keerises Eesti elanikkonna valupunktide edetabelisse tervishoiuküsimused. Meditsiiniteenuste kättesaadavus halvenes mitte arstide vähese suutlikkuse, vaid Haigekassa ressursside piiratuse tõttu. Pidevalt tõusid ka ravimite hinnad.

Nii ongi meditsiiniteenuste kallinemine üheks teemaks, mis fookusgruppides osalenutele viimaste aastate arengus muret teeb ning mida nad analoogiliselt teiste negatiivsete arengutendentsidega Euroopasse lõimumisega seostavad.

Jõhvis aset leidnud fookusgrupis leidis aset alljärgnev arutelu:

Ж- Дорогая медицина.

Н - Очень дорогая. Нет денег - можно сразу класть зубы на полку.

К - Если нет денег, то лучше сразу умирать.

Т - Тоже дорого!!!

* * *

Viljandis aga arvas õmblejana leiba teeniv K järgmist:

Meditsiin, on elanikele ikka väga raskesti kättesaadav, need järjekorrad on ma ei tea kas kunstlikult tekitatud või … enne oled sa kirstus. Kui sa ise end rind ees läbi ei suru, siis ei saa midagi.

HARIDUSE KÄTTESAADAVUS

Hariduse kättesaadavus on probleemiks venekeelsele elanikkonnale (Jõhvi fookusgrupp) ja maarahvale (Põlva talunikud). Teiste uuringus osalenute seas tulevad hariduse probleemid jutuks rohkem seose tööhõivega ja noorte väärtushinnangutega. Küll aga peljati enamikes gruppides, et haridus muutub ühe enam tasuliseks ja seetõttu tavaliste töötegijate lastele kättesaamatuks.

Väiteid fookusgruppidest

Сейчас, например, сложнее получить образование для детей. Вот это очень волнует. Сейчас очень мало бесплатного образования.

* * *

А насчет образования детей на самом деле так. Есть знакомые, у которых дети закончили школы в этом году. Даже есть медалисты. Но просто не на что их учить. Хороший ум, хорошие показатели и дети уезжают работать за границу, потому что им не на что здесь учиться. Это вот, конечно, очень прискорбно. Потому что родители не могут оплатить их учебу в колледжах.

Eestimaa ühiskonnaelu probleemidena nimetati lisaks eelnevalt käsitletud teemadele ka maaelu allkäiku ning väikeettevõtluse väljasuremist, poliitikute võõrandumist rahvast ning ametnike omavoli ja korruptsiooni.

* * *

On oluline märkida, et sarnaseid valupunkte nimetasid nii EL-ga liitumise otstarbekuses kõhklejad kui ka vastased. Seega ei ole nende probleemide olemasolu veel iseenesest veel poolt- ega vastuhääletamise põhjuseks. Küsimus on pigem selles, kui palju negatiivse kõrval osatakse näha ka positiivset. Viimases osas tuli erinevus toetajate ja skeptikute vahel selgelt välja: liitumise toetajad oskasid näha ka Eesti elu helgemaid külgi, nad olid paremini informeeritud ning ei sidunud Eesti valupunkte kitsalt EL-ga liitumisega, vaid tajusid neis (näiteks kihistumises) globaalseid trende.

2.2 MIS ON EESTI ELUS POSITIIVSET, SÄILITAMIST VÄÄRIVAT

Positiivsete tendentsidena tuuakse viimaste aastate arengust välja seda, et kauplustes valitseb kaubaküllus ning et krooni eest on ikka midagi osta. Rõõmu teeb ka linnade heakorra ja hoonete välisilme muutumine. *„Eesti ehitab!*" üldistas tänase arengutrendi ehitus- ja remonditööline Viljandist.

Venekeelsetes gruppides toodi positiivsena esile paranenud teeninduskultuuri ja tehnoloogilist arengut.

Positiivseks saavutuseks peeti ka vabadust reisida kuhu iganes soovitakse, kuigi sellele vabadusele panevad piiri ette materiaalsed võimalused.

Positiivsete joontena, mis pole küll viimaste aastate arengu tulemus, vaid Eesti elu iseloomustaja üldiselt, toodi esile veel puhast loodust, kultuuritraditsioonide püsimist ning eesti inimest kui sellist – tema töökust, jonni, visadust.

Tallinnas elavad vene pensionärid pidasid positiivseks seda, et eestlased on muutnud rahvussuhetes sallivamaks. Jõhvi venelastest töötajad aga väitsid, et nad on hakanud rohkem mõistma eesti ajalugu ning tunnevad rõõmu eesti kultuuritraditsioonidest osasaamisest.

Lisaks sellele, mida Eesti viimaste aastate arengutest peetakse rõõmustavaks, küsiti gruppides osalejatelt ka seda, mida Eesti nende jaoks tähendab.

Eestit nimetatakse kodumaaks ja sünnimaaks; see tähendab inimesele tema juuri ning seostub perekonna, lähedaste, tuttavate ja sõpradega; see on igapäevane töö, mured ja rõõmud; kaunis loodus; nimetati isegi nelja aastaaega, mida igas maailma regioonis tõepoolest sellisel kujul ei kohta. Eestit seostatakse enda ja oma laste tulevikuga ning ainsa paigaga, kus saab suhelda ning ennast teostada eesti keeles. Eelkõige eestikeelse elukeskkonna edasikestmist peavad eestlastest osalejad oluliseks säilitamist vajavaks küljeks.

Arvamused negatiivsetest ja positiivsetest arengutest ning assotsiatsioonid ülesandele "Eesti minu jaoks" on koondkujul esitatud alljärgnevas tabelis.

POSITIIVSED ARENGUD EESTIS

Viljandi I	Viljandi II	Tallinn	Jõhvi	Põlva	Jõgeva	Paide
linna areng, heakord	kaubaküllus, -valik	teeninduskultuur	teeninduskultuur	kultuuritraditsioonid	kaubaküllus, -valik	kaubaküllus, -valik
loodus, puhkekeskused	Eesti ehitab	tehnoloogiline areng	kultuuritraditsioonid	eesti inimene, töökus	kultuuritraditsioonid	linnade heakord
rahvuskultuur	sotsiaalhooldus (inva)	linna heakord	tehnoloogiline areng		loodus, puhas vesi	reisimisvõimalused
sponsorlus		kaubaküllus, -valik	kaubaküllus, -valik			Eesti sport ja kultuur
reisimisvõimalused		kultuuritraditsioonid	linna heakord			
		eestlaste tolerantsus	reisimisvõimalused			
		rahvussuhetes	teadm. Eesti ajaloost			
			sponsorlus			

NEGATIIVSED ARENGUD EESTIS

Viljandi I	Viljandi II	Tallinn	Jõhvi	Põlva	Jõgeva	Paide
heaolu langus	heaolu langus	heaolu langus	heaolu langus	kindlustunde puud.	kihistumine	heaolu langus
kihistumine	kihistumine	kindlustunde puudumine	kindlustunde puud.	kuritegevus	neg. iive	kindlustunde puud.
tööpuudus	tööpuudus	meditsiini kallinemine	tööpuudus	liigne liberalism,	väikeettevõtlus	tööpuudus
kindlustunde puudumine	kindlustunde puudumine	väärtuste kriis,	meditsiini kallinemine	seadusetus	mõttetud maksud	meditsiini kallinemine
asotsiaalid, prükkarid	noortel peredel raske	individualism	kihistumine	väliskapitali mõju	raiskamine	asotsiaalid
meditsiini kallinemine	meditsiini kallinemine	väliskapitali valitsemine	laste haridus	hariduse kättes.	amenike korrupts.	neg. iive
	korruptsioon	ametnike korruptsioon		maaelu allkäik	kvalif. tööjõu puudus	kuritegevus
	kuritegevus	kuritegevus		kvalif. tööjõu puudus		sead. mittetäitm.
	narkomaania	juhid ei mõtle rahvale		paberimajandus		maaelu allakäik
	väikeettevõtluse oluk.	väikesed pensionid		euronõuded		väliskapitali võim
						juhid ei mõtle rahvale
						ingl. Keele mõju

EESTI MINU JAOKS ….

Viljandi I	Viljandi II	Tallinn	Jõhvi	Põlva	Jõgeva	Paide
kodumaa, kodu	kodumaa, kodu	minu ja laste kodumaa	kodumaa	kodumaa	sünni-, kodumaa	sünni-ja kodukoht
laste kodu, tulevik	sõbrad, tuttavad	teine kodumaa	kodu, perekond	õnnelik perekond	kodu, perekond	kodumaa
pere, sõbrad, tuttavad	lähedased	perekond	töö, haridus	eest keel	võrratu loodus	loodus
emakeel	ema keel	lähedane kultuur	maa, kus tahan elada	ilus loodus	mured ja rõõmud	töö
töökoht	turvalisus	mulle sobiv elukeskkond	tulevik	lootuste maa	väike vaene maa	koht, kus tahan elada
ilus väike maa	ilus loodus			laste tulevik	turvalisus	emakeel
	4 aastaaega			traditsioonid ja elulaad	töö	juured, vanemad, sõbrad
	kodu					
	juured					
	haridus					

2.3 SUHTUMINE POLIITIKASSE JA POLIITIKUTESSE, EESTI ISESEISVUSE SÄILIMINE

Arvamusuuring kinnitas, et on olemas selge seos valitsuse usaldusväärsuse ja EL toetamise vahel. Isegi positiivse suhtumise korral on Euroopa Liit tavainimese jaoks paratamatult kauge, võõras ja pisut hirmutav. Et sellise organisatsiooniga harjuda, on vaja usaldusväärseid vahemehi, kes uues keskkonnas orienteeruda ja kohaneda aitavad. See, **kas elanikkond hakkab enda poolt valitud rahvaesindajates nägema oma huvide kaitsjat suhetes teiste riikide ja riikidevaheliste organisatsioonidega või tunnetab ta hoopis, et meie poliitikud, valitsus ja ametkonnad realiseerivad Euroopa Liidu või kellegi teise huve siin Eestis,** on rahvahääletuse tulemuse jaoks võtmeküsimus.

Poliitikutesse suhtumine pole Eestis, teadagi, kunagi kõige soojem olnud. Seda kinnitavad ka käesolevad fookusgrupid.

* * *

Valitsuse võõrdumine on läinud ka ainult suuremaks. Neid ei huvitab absoluutselt, mis siin meiega toimub. Nendel on oluline, et nad saaksid Brüsselis hea otsa peale. Topeltmoraalist nii palju, et minu meelest juba praegu nad teevad seal mahhinatsioone. Kui on veel ühine Euroopa riik, siis suureneb see ainult. Järelikult riigi tulud vähenevad. Riik ei saa sellest midagi.

Just usaldamatus poliitika ja riigiametnike vastu on põhjuseks, miks paljud kõhklejad käsitlevad Euroopa Liiduga liitumist kui iseseisvuse kaotamise projekti. Ametnikud järgivad elanikega asju ajades Brüsseli bürokraatlikke käsulaudu, inspekteerijad käituvad repressiivaparaadina, selmet aidata inimestel euronormide olemust mõista ja neid järk-järgult juurutada.

Kõhklejate hulgas ei ole aga usku sellesse, et meie riigiaparaadil ja poliitikutel jätkub selgroogu Brüsselist tulevatele suunistele vastu seista. Selle tulemusel tekivadki assotsiatsioonid kunagise Nõukogude Liidu ja Moskva diktaadiga.

Kui Siim Kallas kutsub üles rahvast Euroopa Liidu „ostmisel" usaldama poliitikuid samal määral nagu külmiku ostmisel usaldatakse müügimeest (Postimees 12. august), siis tabab ta mõnes mõttes naelapea pihta – kuid ta näib unustavat, et poliitik ei saa rahvalt usaldust nõuda, vaid peab selle välja teenima.

2.4 PROBLEEMID SUHETES RIIGIGA VÄIKE-ETTEVÕTLUSES JA TALUPIDAMISES

Väikeettevõtjatega toimus fookusgrupp Jõgeval, talunikega Põlvas.

Mõlema grupi osalejad olid juba pikka aega ettevõtlusega tegelenud ning näinud oma tegevuses nii paremaid kui ka halvemaid päevi.

Kõige enam tundus neid häirivat see, et iga päev tuleb pidada lahinguid riigiga. Tundub, otsekui peaksid poliitikud ja ametnikud oma kohuseks ettevõtjatele elu võimalikult raskeks muuta. Erilist meelehärmi tekitab inimestele nn "euronõuete" mõõdutundetu juurutamine. Väidetavalt suhtuvad ametnikud igasse kontrollitavasse kui potentsiaalsesse seadusrikkujasse.

See, mida muudes fookusgruppides ettevõtluse kohta vaid riivamisi mainiti, toodi ettevõtjate poolt välja täie rauaga. Riik kehtestab liiga rangeid norme, samas muutuvad seadused liiga tihti.

Jõgeva ettevõtjad:

L (hulgimüügifirma): Mind häirivad need Eesti seadused, mis täna on üks, homme teine. Ettevõtja ei jõua nendega kaasas käija.

K (autoveod ja kütusemüük):Sa pead olema tegija, sa pead olema raamatupidaja, sa pead olema seadusetundja, sa pead olema kõik, kõik. Seadused peaks olema paindlikumad, ettevõtjasõbralikumad.

L (hulgimüügifirma): Tuleb maksuametnik - loeb oma seadused peast ette, tuleb Töökaitse Inspektsioon - loeb oma paragrahvid ette, tuleb tuletõrje mees loeb oma paragrahve jne. aga mina pean neid kõiki paragrahve teadma.

M (maamõõdufrima): Ametnikke koolitatakse ka kogu aeg. Ta ei jõua kursis olla. Mina ka ei jõua kursis olla, mul ei ole üldse aega siis oma põhitööd teha ja firmale raha teenida. Mul peaks olema sada muud ametit, mille eest mulle tegelikult ei maksta. Kõik see asja ajamine võtab nii tohutult aega, lisaks sellel peaks ma hommikust õhtuni neid seaduseid lugema.

Seaduse muutusi tuleb vahest kolm korda päevas. Ja siis pakutakse kogu aeg seaduse muudatusi osta.

* * *

L (hulgimüügifirma): Ametnik arvabki, et ma olen potentsiaalne rikkuja.

* * *

E (videofirma): Meie inimesed, kes on kontrollorganiks pandud ja kes seda läbi viivad, ta iga hinna eest püüab seda asja koheselt peale suruda. Kui see asi alles eile vastu võeti ja Brüsselis algas lugemine siis juba homme peab seda rakendama. Mina leian, et see täielikult kärbib ära maaelu - vaat maapoed, kas need teevad endale klaasidega seinad nagu on Tallinnas, Tartus ja Pärnus? Ma näen, et see toob täieliku kaose, see meie liigne agarus. Vaat nüüd homsest hakkab kehtima, homsest hakkan sind trahvima.

* * *

Samasuguseid probleeme kuulsime Põlvamaa talunike suust, kus fookusgrupp juhatati sisse toreda mõtteteraga: *rikastel eestlastel olevat kaks hobi: golfimäng ja talupidamine. Tänased edukad talumehed, kes kümme aastat on vastu pidanud, on lihtsalt fanaatikud.*

Seda, et põllumehe tööpäevad on pikad ja rasked, teavad kõik. Ometi tuleb neil lisaks oma majapidamisele üha enam tegeleda ka paberitööga. Loomulikult peab iga ettevõtja oma arvepidamist korras hoidma. Kui toetusi taotled, siis tuleb ka aruandluseks vaeva näha. Ent kui kuulata talunike mõtteavaldusi ametnike kohta, kellega neil asjaajamisel on tulnud kokku puutuda, siis tundub, et kirjutuslaua taga istudes tuleb teha ka väga palju tühja tööd.

Talunike mõtteid:

Aega on vähe. Ei saa põllu peal tööd teha, paberimajandus tapab. Kui kaks nädalat ei peaks paberites sorkima ja kontrolli kartma, siis saaks rahus töötada. Üks asi on tootmise suurenemine, kuid teisalt – raamatupidamine, et toetusi saaks jne. Kõik oleks lihtne, kui ei saaks mingeid toetusi ja saaksid ainult õiget hinda.

Minu meelest on eriti koormavaks läinud sellel aastal – nad on lisanud sinna igasuguseid statistikat ja muud, mis meie silmis on mõttetu. Me teeme ju PRIAle täpselt samasuguseid asju ja sealt saaks ju võtta need andmed. Kuna selle aastal on olnud vihma ja tööde tegemine on takistatud, siis alatihti kõige ilusamal päeval on vaja mingisugust paberit täita. Selle Euro poole rühkides on tulnud paberimajandust palju juurde.

* * *

Põllumajandus on (valitsuse arvates) ebarentaabel valdkond, mis mõttega sinna raha toppida. Mõni uppuja jääb vee peale ja kui ei jää, siis mis sellest. Pangandus, sadamad, see on primaarne – tuleb raha. Siit ei tule midagi tagasi. Käive on nii aeglane.

* * *

Selleks, et tööd teha, oleks vaja vähendada paberimajandust. Ühtesid pabereid pead saatma nii Jõudluskontrollile kui PRIAle, nad on praktiliselt omavahel seotud, saaksid andmeid vahetada. Ühe vasika kohta pead saatma 3-4 paberit. Oli aeg, kui loom pidi olema nummerdatud – algul pidi ühe kõrvas number olema, nüüd peab kahes. Samuti peab vaatama, et number poleks määrdunud, et ta õiget pidi kõrvas oleks ...

Riik ei tohiks taluniku jaoks kujutada repressiivset kontrolliorganisatsiooni, vaid peaks aitama kaasa maaelu arendamisele. Paraku on olme- ja elutingimused maal aasta aastalt ikka halvenenud, noored lahkuvad külast.

Kõige enam aga häirib talunikke see, et nende tegevusala on liigitatud sotsiaalabi valdkonnaks Euroopa Liit toob talunikele kaasa suured toetused, kuid talumees ei taha end ülalpeetavana tunda. Talunike jutust tuleb välja sügav mure selle pärast, et euroläbirääkimistel saavutatud kokkulepped panevad nende arengu seisma.

Toetusi ei oleks üldse vaja, kui hind oleks normaalne. Siis jääks ära ka paberimäärimine, mis võtab tööisu ära. Kui hind oleks normaalne, ma läheks teeks tööd ja puhkaks rahulikult.

* * *

Klassivennad ütlevad, et sa pead õnnelik olema, et sinna lähed, hakkad toetusi saama. Ma ütlesin, et ma olen õnnetu, et mulle hakatakse neid toetusrahasid andma, ma olen samasugune töömees nagu iga teine – pedagoog, raamatupidaja. Ma tahaksin ausat palka saada, normaalse töö eest saada. Ma ei taha toetusi, eriti, kui antakse selline ilmega, nagu ma oleksin selle kellegi taskust ära võtnud

* * *

Möödunud aasta 1. oktoobri seisuga pandi maad selles mõttes lukku, et see maa, mida sa oled kasutanud, võida sa üles anda, deklareerida, selle peale toetust taotleda. Kui sa võtad sellel aastal või hiljem kasutusele söötis maad või kultuurkarjamaad, mis 5 aastat pole kasutuses olnud, harimata, siis see enam sinna alla ei lähe. Usun, et Eestis võsastumine läheb edasi, jätkub.

* * *

Tulevad toetused, hinnad lähevad paremaks. Võib-olla tõuseb 50 senti piimaliiter, aga mina näen suurt ohtu piimatootjatele selles, et ta paneb arengu seisma. Kui kvoot tuleb, teravilja puhul , heakene küll, ma harin selle 100 ha juurde, et saa toetust, aga mida teie teete, kuhu teie panete selle piima. See paneb arengu seisma.

* * *

Sarnaselt väike-ettevõtjatele tajuvad talunikud ka konkurentsi kasvu, mis sunnib osasid alaga tegelejaid oma tegevuse lõpetama.

Kui enne EL-I minekut oli Soomes 114 000 talu ja nende talu oli väike – 20 –30 ha ja toodeti väga hästi, siis seoses EL-I minekuga on järgi jäänud üle 70 000 talu. Rohkem kui kolmandik kadus ära. Selline käekäik toimub ka meiega kindlasti.

* * *

Samas usuvad talunikud oma konkurentsivõimesse nii Euroopa Liidus kui ka väljaspool seda.

... tänu sellele hirmsale majandussüsteemile, mis meil on siin valitsenud, siis rohkem kui pooled talupidajatest, kes on siin alustanud ja vastu pidanud, on väga vintsked tegijad. Need on nii karastunud. Kui nüüd meil antaks vähegi võrdsed võimalused Euroopa talunikega, siis me oleks igal juhul nendest üle. Ma imestasin eelmisel aastal Prantsusmaal, milline tase oli seal farmides. Meie oleme paremad.

Kokkuvõtlikult on talunike peamised pretensioonid riigile ja Euroopa Liiduga liitumisele järgmised:

- Riigi vähene tähelepanu maaelule ja põllumajandusele
- Põllumajandus on muudetud tegevusalaks, kus ilma toetusteta ei suudeta toime tulla. Põllumees tahab teha tööd ja saada selle eest tasu, mitte toetust. EL toetuste süsteem aga piirab arengut, külmutab põllumajanduse praegusel tasemel.
- Paberimajandus tapab, Euroopa poole rühkides on tulnud paberimajandust palju juurde. Ühtesid ja samu pabereid peab saatma nii jõudluskontrollile kui ka PRIA-le, ometi on nad omavahel seotud.
- Bürokraatia ajab paberite vormistamisel ja euronõuete kontrollimisel juuksekarva lõhki, kui avalduses üks sõna valesti on, võid toetusest ilma jääda
- Ametkonnad ei toimi kui abistajad ja partnerid, vaid kui repressiivorganid. Ametnikud valmistavad seadusi ette huvigruppidega nõu pidamata
- Ümbertöötlev tööstus on väliskapitali käes, kasum läheb põllumeeste taskust neile
- Ühistegevus ei võta vedu
- Hinnad madalad – toetusi poleks vaja, kui hind oleks normaalne
- Elu väljasuremine maakohtades – noortel on ebamugav elada (pole kauplusi, teenindust, kool kaugel jms.)
- Töötud ei soovi teha abitöid, tööjõudu pole kusagilt võtta
- Turvalisuse probleemid – metsavargused
- Interneti levi pole tagatud - ET nõuab, et oleks 5-6 soovijat, kuid külas ainult kolm talu
- Kardetakse maade sattumist välismaalaste kätte, eestlase jäämist sulase seisusesse oma maal.

2.5 EUROOPA LIIDUGA LIITUMISE MÕJUD – KAS VALUPUNKTID LEEVENDUVAD; KAS POSITIIVNE SÄILIB?

Kuivõrd Eesti viimaste aastate areng on kulgenud Euroopa Liiduga liitumise tähe all, siis nähakse ka ühiskonnas toimunud arenguid valdavalt selles kontekstis. See mis on läinud paremaks, jääb positiivseks või jätkab paranemist ka pärast EL-ga liitumist, negatiivsetest tendentsidest aga enamik võimendub veelgi.

Positiivsetest asjadest räägiti fookusgruppides suhteliselt vähe. On selge, et sellised nähtused nagu suur kaubavalik poodides, linnade heakord, hoonete renoveerimine ja uute ehitamine, maanteede korrashoid, vabadus reisida jms. jätkuvad ka siis kui Eesti ühineb Euroopa Liiduga.

Samas peavad gruppides osalejad tõenäoliseks, et kõik seni avaldunud negatiivsed nähud ühiskonnas jätkavad Euroopa Liiduga liitumisel ka edaspidi allakäiku:

- majanduslik heaolu jätkab langemist – hinnad tõusevad ning palgatõus ei jõua sellega sammu pidada;
- kihistumine süveneb – rikkad muutuvad veel rikkamaks, vaesed jäävad veel vaesemaks;
- väikeettevõtlus sureb rangete nõuete ja teravnenud konkurentsi tingimustes välja, mis suurendab tööpuudust;
- tööturul muutub olukord pingelisemaks ka välistööjõu sisserände tõttu;
- helgemad pead lahkuvad Eestist välisriikidesse tööle;
- väliskapital pääseb võimutsema, ka suur osa Eesti maast satub välismaalaste omandusse;
- eesti keele tähtsus ühiskonnaelus väheneb;
- tervishoiuteenused ja ravimid kallinevad;
- hariduse saamine muutub tasuliseks, mis muudab vähem kindlustatud elanikkonna gruppidele raskeks oma lastele hariduse andmise;
- bürokraatia süveneb; ametnike arv kasvab;
- kuritegevuse tase kasvab, levib narkomaania

Positiivse poole pealt nähakse Euroopa Liiduga liitumisega seoses:

- inimeste suuremaid võimalusi töökoha leidmiseks;
- võimalusi omandada haridust väljaspool Eestit;
- seaduste täitmise rangemat nõudmist;
- ametiühingute rolli tugevnemist tööinimeste huvide kaitsel;
- suuremat tähelepanu looduskaitsele;
- investeeringuid ja toetusi majanduse arendamiseks.

Palusime rühmades osalejatel kirjeldada oma visioone, milliseks muutub elu Eestis pärast liitumist Euroopa Liiduga ning mõned neist olid üsna troostitud, kirjeldades Euroopa Liidu tulekut peaaegu nagu uut pärisorjuslikku korda.

Fookusgruppides esitatud visioonid Eestist Euroopa Liidu liikmena:

Paide:

Paidesse on ehitatud tervisekeskus. Siin on ka pansionaate, tervistavaid asutusi. Siin käivad rikkad sakslased ja jaapanlased ennast ravimas ja meie oleme siin nende teenindajad.

Ma ei usu, et meiesuguste inimeste elu saab eriti palju paremaks minna. Meie oleme oma tööd ära teinud ja oleme nagu teisest maailmast pärit. Aga kes on töökas ja kellel on ettevõtmist ja õppimistahet, eks selle jaoks see ongi. Paremaks ta saab siin ja saab ka välja minna. Välja saab muidugi ka praegu minna, ega keegi ei keela, aga siis peab rahakott puuga kaelas olema.

Mina arvan seda sama, et kes on noor, töökas ja õpihimuline, hakkab tõesti võib-olla paremat elu elama. Nad saavad välisriikidesse käia ja saavad siin oma firmasid teha. Aga eakad inimesed midagi suurt enam ette ju ei võta ja pension on väike. Ega neile pole küll midagi head ette näha.

Jõgeva.

Elame türklaste, neegritega kohapeal siin ja kirume teineteist üle aia, kumbki aru ei saa või oleme siis lihtsalt nende orjad. Nt niimoodi, et kui meie Eesti palk on niisugune, siis välismaal on vaene rikkam, kui meie keskmine eestlane. Ostetakse see maa ära siit, ja muidugi müüakse, juba jaapanlanegi ostis tüki siit ära. Aga tagasi enam keegi midagi ei anna.

Brüsselist kamandatakse. Riigikogus on mõni minister mustanahaline. Eesti rahvas mõlgutab mõtteid, kuidas saaks EL lahku. Ainus probleem, narkomaania ei lähe kuhugi.

Põlva

Külas on tootjat, põllumajandusega tegelejat vähemaks jäänud. Samal ajal on tühjade, elamiskõlblikes majades kindlasti kirevat rahvust, mitmesugusest rahvusest inimesi. Ei ole enam päris Eesti küla.

Põllud on ära haritud, hästi kenaks tehtud, ilusad, ainuke, mis silma riivata võib on see, et kui praegu näed küla ühest otsast teise sõites 6 erinevat kultuuri, teravilja, siis on kindlasti üks monotoonne. Kultuurpõllud on ajatud rohkem kanti, põllud on suuremaks viidud, lahtised magistraalid, kraavid on kinni aetud, uuesti põlluks tehtud, et võimalikult suurt saada. Kindlasti kergitan kaabut ja tervitan võib-olla minu tööandjat, kes räägib inglise keeles ja ma pean ka paar sõna ära õppima, et teda tervitada, homme tööd veel saada.

Nagu ma siit välja astun, ma näen kanalisatsiooniseadme juures töötavad eestlased, higised üleni ja sõidab džiibiga mingi inglane või rootslane juurde ja: why you don´t finish this work, you must work very quikly. Siis võtan ajalehe kätte ja loen, kuidas Bergsson ostis sinu kandis 200 ha põllumaad ära, ta hakkab sinna lossi ehitama ja sa pead minema talle kaabut lehvitama, et ta su tööle võtaks.

Fookusgruppides kirjeldatud Euroopa Liiduga liitumise plussidest ja miinustest bilansi koostamine annaks ilmse ülekaalu liitumise negatiivsetele mõjudele ning pelgalt sellise aritmeetika põhjal oleks tõenäoline, et liitumise otstarbekuses kõhklejad hääletavad rahvahääletusel liitumise vastu. Ometi ei tugine otsustusprotsess nii lihtsal matemaatikal, vaid sisaldab ka muid tegureid.

Vaatamata inimeste usaldamatusele poliitikute ja võimuinstitutsioonide vastu on rahval siiski sisimas raske uskuda, et tervelt kümne aasta jooksul on võimulolijad ainult rahvale puru silma ajanud. Kuigi ratsionaalselt ei suuda praegused liitumises kõhklejad Euroopa Liitu endale vastuvõetavaks mõelda, tõdevad paljud vestluse lõppedes ometi, et ehkki Euroopa Liit toob meie ellu palju negatiivset, võiks väljapool Euroopa Liitu kujuneda olukord veelgi hullemaks.

<u>Fookusgruppides esitatud visioonid Eestist väljaspool Euroopa Liitu:</u>

Siis me oleme viletsuses.

* * *

Seda ei oska kujutledagi

* * *

Kui me ise suudame ise tagada ikka kvaliteetset toodangut, mida EL ikka ostaks, eks see ole ikka hea kui saaksime sinna turule saada… Muidu peame ikka Ida poole vaatama.

Ehkki Jõgeva ettevõtjad ja Põlvamaa talunikud leiavad, et Eesti saaks põhimõtteliselt ka ise hakkama, möönavad nad, et see eeldaks tihedamaid suhteid idanaabriga.

... kui nad targad mehed on ja Venemaaga korralikud suhted looks, siis ma ei saa aru, miks meile seda Euroopat on vaja, siit kõrvalt saaks ju palju lähemalt.

kui talunikud suudaks omavahel kokku leppida, siis ida suunas võiksid vurada päris võimsalt köögivilja ja kartulikoormad.

Kui tegelikult EL-i ei läheks ja vene turu kätte saaks, siis talumees elaks hästi.

2.6 INFORMATSIOON EUROOPA LIIDUGA LIITUMISEST

Liitumises kõhklejaid eristab liitumise toetajatest pisut madalam informeerituse tase, väiksem aktiivsus info tarbimisel ja otsimisel.

Peamised infokanalid on televisioon ja ajalehed, nooremad tööealised inimesed kasutavad info saamiseks ka internetti. Venekeelsetel tuli küllalt olulisena välja ka raadio (eriti Raadio-4, mille saadetest tõsteti esile Lilia Sokolinskaja vestlusringe ja Tooni Tonto parlamendiülevaateid).

EL teemal kõnelevate arvamusliidritena nimetati Lennart Meri, Henrik Hololei, Igor Gräzini, Ivar Raigi, Toomas Alatalu nimesid.

Seda, et riigi kolm esimest persooni – president, Riigikogu esimees ja peaminister – kutsusid üles inimesi EL poolt hääletama, hindavad kõhklejad kui ametikohast tulenevat kohustust, mis nendele oma otsuse tegemiseks erilist kindlustunnet ei lisa. Analoogiliselt ei usaldata ka välisministri ega teiste poliitikute sõnavõtte, sest ka neile on *„sõnad Brüsselist suhu pandud*".

Selle aasta suvel saabus euroteavitusse põhimõtteliselt uus periood, kui jõulisemalt tulid areenile Euroopa Liidu vastased. Kui argumente EL-ga liitumise poolt oli avalikkus kuulnud juba aastaid, siis selle taustal mõjusid euroskeptikute väited uudselt ja ootamatult. Ilmselt see esialgne uudsuse võlu oligi see, mis suve keskpaiku EL-ga liitumiste vastaste osakaalu korraks ülespoole tõstis (ka see asjaolu, et nii paljud teadsid nimetada Ivar Raigi ja Igor Gräzini nime, on selle kinnituseks).

Paide lasteaednik arvab senistest eurodebattidest järgmist:

Teledebattides on euroskeptikud palju konkreetsemad, kui on europooldajad. Europooldajad saavad tavaliselt skeptikute peale pahaseks ja nad ei oska enam korralikult argumenteerida. Euroskeptikud oskavad väga konkreetsete numbritega välja tulla, kuid pooldajad ainult ahhetavad… euroskeptikud on igal juhul paremini oma kodutööd teinuid kui teised. Pooldajad tulevad rahva ette kuidagi ülbelt, nad ei ole ette valmistunud ja nad arvavad, et lihtsalt nii peavadki asjad olema. Rumalad on need, kes teisiti mõtlevad.

Mõistagi on edukaks informeerimiseks vaja ka informeeritav huvi midagi teada saada. Milliste teemade vastu tunneksid huvi meie fookusgruppides osalenud vastajad?

… tavalisele inimesele on vaja paberi peal, mis paraneb ja mis halveneb.

Mind huvitab, mis mina sellest EL saan, mis nad mulle pakuvad?

Konkreetselt - palju see inimene maksu maksab, palju see Eesti riigile maksma läheb, kust me selle raha võtame, kas võtame selle meditsiinist ära, või võtame lastetoetustest ära, kuskilt me peame selle ju võtma.

Tahame teada, kuhu me lähme, kas on mõtet investeerida edasi põllumajandusse, kui mulle öeldakse, et keegi ei taha mu vilja. Ma pean hakkama maisi otsima või hobuseid kasvatama.

Aga eesti inimene tahab täpselt teada. Kirjutage täpselt ära, et see maksab nii palju ja see maksab nii palju, inimene vaatab ära kaksteist punkti on sealt, minu palk on nii palju ja ongi lihtne.

Mina tahaks küll teada, mis saab olema ühe keskmise töölise palk ja mis ta mingite asja eest maksab. Näiteks võiks rääkida ühe pere eelarvest, aga sellest ei räägita. Tundub, et nad vist ei julge välja midagi öelda. Või võtame näiteks taluniku, oluline oleks teada, mis tema teenima hakkab, kui kallilt ta saaks müüa, osta jne. Me ei tea absoluutselt midagi.

MILLISES VORMIS TULEKS INFOT ANDA

Peetakse oluliseks teledebatte, interaktiivseid saateid, kuhu vaatajad saavad helistada ja küsimusi esitada. Soovitakse infot EL praeguste liikmeriikide tavaliste kodanike kogemustest, hinnangutest, seisukohtadest.

... võiks ju olla selliseid saateid, kuhu inimesed saaksid helistada ja oma küsimusi esitada nii järjekorras. Nii saaks palju asju selgemaks.

Mina austan EV presidenti, peaministrit, parlamenti. Nad on rahva poolt valitud ja ilmselt on sinna valitud parimad. Ma ei usu, et need inimesed võtaksid Eesti jaoks vastu valesid otsuseid, ilmselt nad kõik arvavad, et me peame sinna minema. Võib-olla on see õige otsus, aga ära on unustatud inimene. Orava külas see inimene, kes rabeleb seal hommikust õhtuni, kes ei tea, mis siis juhtub, milles ta kaotab, milles ta võidab.

Valitsuse propaganda EL-i mineku taustal vaadatakse Eesti riiki ja majandust tervikuna. Aga inimene unistatakse ära, ohtudest ei räägita. Sellest peaks rääkima, mis on negatiivsed küljed. Räägitakse, et me oleme valge laik ja kui jääme üksinda, kui paha meil on siis olla. Ma ei usu, et eesti rahvas on nii rumal, et peaks valgetest laikudest rääkima, peaks rääkima asja sisust. Me ju ei tea, missuguseks kujuneb teraviljahind, ei tea, kui palju hakkab toetusi saama. ei tea, milliseks kujuneb piima hind. Meil ei ole mitte mingisuguseid garantiisid, kindlustunnet, kuidas me saame vastu võtta otsust, ütelda EI või JAA, kui ma ei tea, kuhu ma lähen.

2.7 KRITEERIUMID OTSUSE LANGETAMISEL

Niisiis toonitasid paljud fookusgruppides osalenud, et neile on vaja otsuse langetamiseks selget bilanssi liitumise plussidest ja miinustest. Kui on plusse rohkem, hääletavad poolt, kui miinuseid, siis vastu.

Kui tuleb üks inimene, kes selgitab mulle need Euroopa Liidu poolt rääkivad faktid ilusti ära, saan aru et ta on meile kasulik, siis ma otsustan poolt. Aga praegu olen ma täielikult lõhkise küna ees, ma pole poolt ega vastu. Ma pole saanud selget vastust, et mis plussid on tema poolt.

Meil kasutatakse praegu vaikimise, salatsemise tehnikat, et inimesi hoida niimoodi, et ... see mõjutaks tulemust. Aga eesti inimene tahab täpselt teada. Kirjutage täpselt ära, et see maksab nii palju ja see maksab nii palju, inimene vaatab ära kaksteist punkti on sealt, minu palk on nii palju ja ongi lihtne.

Selline lahendus oleks kahtlemata lihtsustatud lähenemine probleemile. Usaldus informatsiooni vastu sõltub olulisel määral selle esitajast - ka teadlaste/ekspertide hulgas on olemas erinevaid tõlgendusi EL-liitumise tulemustest. Lisaks on palju selliseid arenguid, mis on prognoosimatud.

Euro-pooldajad räägivad niimoodi, et kui me läheme Euroopa Liitu, siis me saavutame nii mitme aasta pärast Euroopa keskmise taseme, kui me ei lähe, siis meil kulub selleks kolmandik aga rohkem. Aga kust nemad teavad, et täpselt nii palju selleks aega kulub, aga tegelikult puuduvad neil ju igasugused arvud, mille põhjal prognoosida. Need on lihtsalt laest võetud arvud. Aga võib-olla ma arvan valesti, mis siis saab. Siin on palju arvatud ja kalkun arvas ka, aga vaadake, mis välja tuli.

Tegelikkuses tuleks inimestele otsustamiskriteeriume pakkuda sõltuvalt nendest probleemidest, mis neil antud hetkel valupunktidena päevakorras on, silmas pidades positiivseid arenguid ja väärtusi, mida iga hinna eest säilitada tahetakse.

Fookusgruppide tulemused võimaldavad meil selliseid üldisemaid väärtushinnanguid, millest lähtudes otsus liitumise või mitteliitumise suhtes kujundatakse, ka määratleda. Just nendele tuginedes tuleks kujundada rahvahääletusele eelseks perioodiks üldine kommunikatsiooniformaat, milles pääseksid maksvusele mõned olulisemad, inimeste jaoks olulisi teemasid puudutavad märksõnad. Nagu näiteks alljärgnev mõtteavaldus:

Kui oleks selline garantii, et Eesti säilitab on iseseisvuse ja et tema seadused on ülimuslikud ning et neid ei pea kuidagi muutma EL-le meelepärasemateks... kui ta ikka oleks majanduslik liit, siis oleks jah kõik korras. Aga kui ta ikka näeb välja nagu Nõukogude Liit, kus seadused tulevad ülevalt ja kus kirjutatakse ette, millised meie tööd peavad olema.

2.8 KOKKUVÕTTEKS

Alljärgnevalt toome fookusgruppides kõneldu põhjal mõned kokkuvõtvad järeldused:

- Kõhklused EL-ga liitumise otstarbekuses on seotud vastaja praeguse elujärjega ja ootusega selle muutmise osas. Enamikel meie gruppidesse kuulunutest on elujärg viimastel aastatel pigem halvenenud. Kuna Eesti ühiskondlik areng on kulgenud EL-ga liitumist propageerivate hüüdlausete saatel, seostatakse negatiivsed tendentsid isiklikus (materiaalne olukord) ja ühiskonna elus (liiga suur kihistumine) Euroopa Liiduga ning arvatakse, et lõplik liitumine neid veelgi tugevdab (süvendab). Rikkad saavad rikkamaks ja vaesed jäävad vaesemaks. Hinnad tõusevad, palgad aga mitte – või kui tõusevadki, siis mitte nii palju, et kompenseerida elukalliduse tõusu. Need, kes prognoosivad EL-ga liitumisel mõjul oma elujärje halvenemist, hääletavad suure tõenäosusega liitumise vastu.

  On tähelepanuväärne, et Euroopa Liiduga liitumises kõhklejate ja liitumise toetajate hulgas nähakse ühiskonnaelu valupunkte suhteliselt sarnaselt. Liitumise toetajad oskavad aga lisaks probleemidele näha ka Eesti toimunud arengu helgemat poolt ning julgevad tulevikult oodata ka isiklikus elus positiivsemaid arenguid.

- Inimeste seas valitseb ebakindlus oma konkurentsivõimelisuse suhtes. Nii ettevõtjate kui ka lihttöölise tasemel tajutakse, et EL-s jäädakse teiste riikide kodanikega võrreldes kehvemasse seisu ja omatakse väiksemat konkurentsivõimet. EL-s elamine tundub inimestele liiga keeruline – kogu aeg on juttu kõikvõimalikest vormidest ja taotlustest, mida tuleb täita ja millega lihtinimene oma tarkusele ja keeleoskusele tuginedes hakkama ei saa. Tajutakse küll seda, et avaneb palju uusi võimalusi, kuid ollakse pea veendunud, et neid võimalusi ise ära kasutada ei suudeta. Pigem kardetakse, et EL kodanikud tulevad oma konkurentsieeliseid rakendama siin Eestis, võttes üle ettevõtted ja ostes kokku magusamad maatükid ja kinnisvara. Ekstreemsemates mõtteavaldustes nähakse eestlast omal maal vaat et pärisorja seisusesse sattuvat.

- Samas on paradoksaalne, et kui oma konkurentsivõimes EL raames kaheldakse, siis EL-st väljapoole jäämisel hinnatakse Eesti

konkurentsivõimet ja võimekust ise majanduslikult toime tulla kõrgeks. Kuidas muidu mõista ettevõtjate ja talunike grupis välja öeldud arusaama, et kui „suhteid Venemaaga poleks vussi keeratud, saaks eestlasest ettevõtja või põllumees väga hästi ka ilma Euroopa Liiduta hakkama.

Tõsi, talunikud leidsid, et toimetulek on võimalik ka Euroopa Liidus - need põllumehed, kes on Eesti üliliberaalses turumajanduses ellu jäänud, saavad ka EL kasvuhoonetingimustes suurepäraselt hakkama. Kuid talunikke solvab, et põllumajandusega tegelejad on taandatud EL-s abisaajate tasemele – meie põllumees ei taha käsi pikalt ees toetusi kerjata, vaid ootaks meelsamini õiglast tasu oma töö eest. Talle ei meeldi, kui talle makstakse selle eest, et ta ei areneks ega oma tootmismahtusid ei suurendaks. Viimaseks aga EL kvootide tingimustes võimalus puudub.

- Inimestel puudub usaldus poliitikute ja kõrgete riigiametnike vastu. Neis ei nähta EL-ga liitumise korral mitte Eesti huvide eest võitlejaid Brüsselis, vaid Brüsseli huvide esindajaid Eestis. Arusaam sellest, et Brüsselist dikteeritakse Eestile mõttetuid ja ebavajalikke norme, on euronormide liigpüüdlike juurutajate tekitatud. Seetõttu poliitikuid euro-sõnumitoojatena ei usaldata, informatsiooni ja nõuandeid oma suhtumise kujundamiseks oodatakse sõltumatutelt ekspertidelt.
- Venekeelse elanikkonna puhul on tajutav teatud nostalgia nõukogude-aegse kindlustunde järele. Kapitalismi ja turumajandust kujutletakse ette toonaste stereotüüpide järgi kui hundiseaduste järgi elavat ühiskonda. Kui praegune eesti on nende arvates oma arengus turumajanduse suunas poolel teel, siis Euroopa Liitu ehk "päris" turumajandusse sattumist peljatakse. Seda, et Eestis toimivad "hundiseadused" ehk jõudsamaltki kui EL-s, ei aduta. Sarnast sotsiaalset kohanematust ning võõristust "ärikate" ja „turu" vastu kohtab ka eesti pensionäride juures.
- Tööealistes gruppides osalenud olid vanuses, mis võimaldas neil aktiivselt osaleda Eesti iseseisvuse taastamises. Ilmselt sellele põlvkonnale, kes on seisnud Balti ketis, tähendab ka Eesti iseseisvus midagi enamat kui noorematele. Paljud rääkisid fookusgruppides sellest, kui suurte lootustega nad iseseisvuse esimestel aastatel elasid ja töötasid. Neil, kelle lootused ei täitunud, on kibestumine eriti terav. Kindlustunne rahvusriigi ja eesti kultuuri säilimises annaks neile inimestele kindla pidepunkti „jah"-vastuse andmiseks rahvahääletusel.

- Kõhklejatel puudub senini usaldusväärne infokanal – nad ei usu ei liitumise propageerijaid ega vastaseid – mõlemad esitavad oma argumente ühekülgselt, keskendudes ainult kas plussidele või miinustele. Oodatakse tasakaalustatumat käsitlust. Selle andjateks peaksid olema teadlased ja spetsialistid, kuid viimaste probleem on see, et räägitakse/kirjutatakse liiga keeruliselt, süvenetakse liialt üksikdetailidesse. Samas valitseb üldine vastumeelsus ka euroteema liialt lihtsustatud, loosungliku käsitluse vastu.

On selge, et mingit kõikehõlmavat detailset plusside ja miinuste bilanssi niikuinii teha ei õnnestu, seetõttu on vaja emotsionaalselt haaravaid seisukohti, mis mõjule pääseksid, kuid mis ei tohiks olla liialt lihtsad ja läbinähtavalt propagandistlikud.

EL teemalises selgitustöös ei tohiks keskenduda ainult plussidele, vaid tuleks möönda ka negatiivsete külgede olemasolu. Rahvast huvitab just see, millised on Eesti võimude plaanid nende negatiivsete külgede vältimisel, pehmendamisel – kas probleemidest ollakse teadlikud ja osatakse nendega võidelda.

Usaldusväärselt ei mõju mitte selline peaminister, kes kinnitab, et Euroopa Liidus läheb kõigi inimeste elu paremaks, vaid selline, kes demonstreerib rahvale, et ta on teadlik EL-ga liitumisega kaasnevatest ohtudest ning tema valitsusel on olemas plaan, kuidas nende probleemidega võidelda.

3 ETTEPANEKUID TEAVITUSTEGEVUSEKS LIITUMISMÕJUDE UURINGUTE AUTORITELT

Kolmandal uuringuetapil oli eesmärgiks avaliku arvamuse uuringutest selgunud vastuseisu põhjused Euroopa Liiduga liitumisele ning selle otstarbekuses kõhklust tekitavad vastamata küsimused viia kokku seniste liitumismõjude uuringute tulemustega, et analüüsida, mil määral on avalikkuse kartused liitumise negatiivsetest tagajärgedest põhjendatud ja mil määral oleks neid võimalik neutraliseerida parema informeerimisega. Nõupidamisel ekspertidega püüti formuleerida sõnumeid ning anda soovitusi teavitamise üldise laadi või stiili kohta, mida rahvahääletuseni jääva aja jooksul avalikkusega suheldes võiks kasutada.

Ekspertidena osalesid nõupidamisel: Urmas Varblane ja Raul Eamets Tartu Ülikoolist, Tiina Annus Uuringukeskusest Praxis, sotsiaalkindlustuse küsimuste spetsialist Lauri Leppik, meediakonsultant Raul Rebane, Ants Laansalu Põllumajandusministeeriumist, Madis Lepajõe Haridusministeeriumist, Heli Paluste Sotsiaalministeeriumist, Paavo Palk Riigikantseleist, Elo Parveots ja Anu Orula Tööturuametist. Kolmanda uuringuetapi ettepanekute koostamises osalesid veel Erik Terk Tulevikuuuringute Instituudist ja Mart Einasto Tartu Ülikooli Kliinikumist.

3.1 VASTAMIST VAJAVAD KÜSIMUSED

Fookusgruppide põhjal võib sõnastada mõned küsimused, millele praegused kõhklejad oma otsuse kujundamiseks tingimata sooviksid vastust saada.

- Kõik elukallidusega seonduv – milliseks kujunevad peamiste kaubagruppide ja ostukorvi üldine hind ning milliseks kujuneb palgatase erinevate elualadel. Kas varanduslik diferentseerumine jätkab kasvamist või hakkab tulude jaotus pigem võrdsustuma.

- Sotsiaalsete tagatiste süsteem Euroopa Liidu liikmena – milliseks kujuneb pensionäride ja muude abisaajate olukord.
- Muret teevad ka tervishoiuküsimused – kuna tervishoiuteenuste kättesaadavus on järjest halvenenud ning ravimite hind tõusnud, siis nähakse samade protsesside jätkumist ka EL-s. Kardetakse, et materiaalselt vähemkindlustatutel muutub arstiabi täiseti kättesaamatuks. Kardetakse ka seda, et kvalifitseeritud meditsiinitöötajad lahkuvad tööle Euroopa Liidu riikidesse, kus palgad suuremad.
- Liitumise mõju tööhõivele. Kardetakse, et Eesti ettevõtlus ei osutu EL-s konkurentsivõimeliseks, meil tuleb üha enam toodangut sisse vedada ning kohaliku ettevõtluse kiratsemine suurendab tööpuudust. Oma võimalusi EL-i tööle asuda peetakse väikeseks, samas peljatakse tööjõu sisserännet teistest riikidest.
- Hariduse saamise võimalusi nähakse küll paranevat, kuid kardetakse selle tasuliseks muutumist, mis vähendab vähemkindlustatud perede võimalusi oma lastele korralikku haridust anda.
- Tahetakse teada saada, mida on poliitikud ja riigiaparaat valmis ja võimelised tegema Eesti inimeste huvide kaitseks EL-s. Praegu on euronormide kontrollimist teostavad inspektorid kohati loonud mulje EL-st kui repressiivorganist. Rahva poolt valitud esindajatelt Riigikogus ja kohalikes omavalitsustes oodatakse seda, et nad asetaksid oma tegevuses esiplaanile elanikkonna vajadused ja huvid.
- Eesti keele ja kultuuri suhtes on seisukohad vastukäivad. Üldiselt (arvestades NL aegade kogemust, mil eesti kultuur püsis elujõulisena venestamise kiuste) eesti kultuuri väga ohustatuks ei peeta. Samas tajutakse, et kunagise vene keele surve asemel hakkab domineerima inglise keel. Eestikeelse elukeskkonna püsimist peetakse eestlaste/euroliidus kõhklejate seas üheks kõige enam säilitamist vajavaks väärtuseks.
- Ettevõtlusega tegelejate jaoks on oluline, millised on võimalused ettevõtluse arenguks EL liikmena. Kõhklejad kardavad Eesti muutumist EL poolt etteantud külvipindade ja tootmismahtudega muuseumiks, kus areng seiskub. Eriti just põllumeestele jääb mulje, et EL on ühendus, kus põllumeestele makstakse vaid selle eest, et nad püsiksid praeguste tootmismahtude juures ega areneks. Ometi tahaks maainimene 90-ndatel käibest välja langenud põllumaad taas kasutusele võtta ning taastada karja kunagise arvukuse.

31. juulil kokku kutsutud teadlaste ja riigiametnike ümarlauanõupidamisele seadsime ette alljärgneva loetelu vastamist ootavatest küsimustest:

MAJANDUSE ARENG

Seda, et Eesti majanduse areng Euroopa Liiduga liitudes kiireneb, peab väga tõenäoliseks 18% ja küllaltki tõenäoliseks 50% elanikkonnast, pigem või täiesti ebatõenäoliseks 24%. See on üks neist küsimustest, milles EL toetajate ja vastaste arvamused kõige enam lahknevad. Liitumise poolt hääletajatest peab majanduse arengut tõenäoliseks 89%, liitumise vastastest vaid 41%.

Välisinvesteeringute suurenemist Eesti majandusse peab väga v. küllaltki tõenäoliseks 84% elanikkonnast

- Kuidas areneks Eesti majandus EL kuuludes ja sealt välja jäädes?
- Mida Eesti ELga liitudes majanduslikult võidab ja mida kaotab?
- Kas EL-i kuulumine sunnib Eestit muutma oma liberaalset majanduspoliitikat rohkem sotsiaalselt suunitletuks?
- Kas EL-i kuulumine sunnib Eestit muutma oma maksusüsteemi?
- Kuidas muutub majanduse struktuur – millised tegevusalad hääbuvad, millel on perspektiivi?

ELUKALLIDUS

Toiduainete ja esmatarbekaupade hinnatõusu peab väga tõenäoliseks 65% ja üsna tõenäoliseks 26% elanikkonnast. Sellist arengut peavad tõenäoliseks nii liitumise pooldajad kui ka vastased

Eriti just viimastel aastatel tajutakse, et hinnatõus on kiirem kui sissetulekute kasv. Sama tendentsi jätkumist ja süvenemist prognoositakse ka EL-ga liitumisel.

Väiksema sissetulekuga inimestel on umbusk keskmise palga näitaja suhtes, nende arvates peegeldab see vaid kõrgepalgaliste veelgi suuremaid sisetulekuid, väikesepalgalistel pole tõusu väidetavalt toimunud.

- Millised saavad olema olulisemate kaupade hinnad – kui kiire saab olema hinnatõus ning milline on selle seos sissetulekute suurenemisega?
- Kui suur saab olema EL-s keskmine palk, palgatasemed erinevates valdkondades?
- Kas elatustase kokkuvõttes pigem kasvab või kahaneb?
- Kas varanduslik ebavõrdsus suureneb või väheneb?
- Mis juhtub euro käibeletulekul palkadega ja hindadega Eestis, mis saab säästudest, kindlustusest?
- Palutakse tuua näiteid elukvaliteedi muutuste kohta hiljuti liitunud riikides. Saksamaa ja teiste riikide kogemus kinnitab, et euro tulekuga hinnad tõusid, kuid palgad mitte – kas see vastab tõele? Milline on olukord euro-tsoonis tervikuna?

ETTEVÕTLUS

Seda, et Eesti tootjad satuvad halvematesse konkurentsitingimustesse võrreldes vanade EL riikide ettevõtjatega, peab väga tõenäoliseks 22%, küllaltki tõenäoliseks 41%. Ka ELga liitumise toetajatest enam kui pooled peavad seda tõenäoliseks.

- Kas väikeettevõtlusel on EL-s perspektiivi? Juba praegu kipuvad suured konkurentsivõitluses väikesi välja tõrjuma, mis hakkab saama EL-s?
- Millistel tegevusaladel on Eestis perspektiivi?
- Millised on ettevõtluse toetusmeetmed EL-s?
- Mida teeb Eesti riik oma ettevõtjate huvide kaitseks, nende konkurentsivõime tugevdamiseks, turgude leidmiseks?
- Mis saab EL-s ettevõtete maksukoormusest – kas ettevõtte tulumaks taastatakse?

TÖÖHÕIVE

Seda, et Eesti liitumisel ELga suureneb tööpuudus, peab tõenäoliseks 50% ja ebatõenäoliseks 40% elanikkonnast. See on küsimus, mis eristab EL toetajate ja vastaste hinnanguid. EL-ga liitumise toetajatest peab 60% tööpuuduse kasvu ebatõenäoliseks; liitumise vastastest aga peab 72% tõenäoliseks tööpuuduse suurenemist.

- Kas Eesti tööhõive liitumise tulemusel kasvab või väheneb?
- Kuidas muutub hõivatuse struktuur Eesti majanduses EL-ga liitumise tulemusel?
- Kas Eesti liitumisel EL-ga tekib uusi töökohti või jääb töökohti pigem vähemaks?
- Kui suureks prognoositakse tööjõu sisserännet?
- Kui paljud inimesed lahkuvad Eestist Euroopasse tööle?

HARIDUS

Elanikkonnale on probleemiks hariduse kättesaadavus, eriti kummitab see probleem venekeelset elanikkonda ja maaelanikkonda.

Ärevust tekitab tasulise hariduse osakaalu suurenemine, venekeelse hariduse kadumine, venekeelsete õpilaste edasiõppimisvõimaluste vähesus, maaelanikel ka põhihariduse kvaliteet ja koolitranspordi probleemid.

- Mis muutub Eesti hariduses Euroopa Liitu kuuludes?
- Kas Euroopa Liidus muutub haridus tasuliseks?
- Millised võimalused on Eesti elanikel hariduse omandamiseks väljaspool Eestit?
- Kuidas toetatakse hariduse omandamist teistes Euroopa riikides (stipendiumid, õppetoetused, laenud …)?

SOTSIAALKINDLUSTUS

- Kui suured saavad olema pensionid EL-s?
- Kas pensioni kogumise mehhanism EL-s muutub?
- Mis saab Eesti pensionäridest tööealise elanikkonna pideva vähenemise tingimustes?

TERVISHOID

Tervishoiuteenuste kättesaadavus on inimeste hinnangul viimastel aastatel pidevalt halvenenud, teenuse hind ja eriti ravimid on kallinenud. ELga liitumisel kardetakse, et olukord muutub veelgi halvemaks.

- Milliseks muutuvad ravimite ja meditsiiniteenuste hinnad ELga liitudes?
- Kui tõenäoline on, et kvalifitseeritud meditsiinipersonal lahkub tööle EL riikidesse, kus on kõrgemad palgad?

PÕLLUMAJANDUS

Põllumajandus ja maaelu on viimase kümne aasta jooksul kõige enam kannatada saanud. Talunikud pole rahul sellega, et vaatamata oma raskele tööle on nad asetatud toetusepalujate rolli. Samas on toetuste taotlemise protseduur keeruline, aeganõudev ja bürokraatlik. Leitakse, et EL toetuste süsteem soosib rohkem suurtootjaid, mis ei tule kasuks elu säilimisele Eesti külas.
Seda, et EL abirahade toel ühtlustub Eesti regionaalne areng, peab tõenäoliseks 69% EL toetajatest ja ebatõenäoliseks 59% liitumise vastastest.

- Millised saavad olema kokkuostuhinnad EL-s?
- Kui palju makstakse toetusi? Millised on erinevad toetusmeetmed?
- Kuidas vältida seda, et lõviosa toetustest ei läheks ümbertöötlejate kätte, vaid jääks esmasele tootjale?
- Mida kavatseb riik teha informatsiooni parema kättesaadavuse tagamiseks?
- Kas on oodata mingit ühtset käsitlust EL nõuetest põllumajanduslikule tootmisele? Kas on loota, et ametnikud muutuksid represseerijatest abistajateks?
- Kui tõenäoline on maade kokkuostmine välisriikide kodanike (ettevõtjate) poolt? Kuivõrd on selliseid tendentse ilmnenud teistes riikides?

Lisaks veel põllumeeste konkreetsed mured, mis vajaksid selgitamist:

- Kasutatavate maade maht (millele saab taotleda toetusi) on eurodirektiiviga külmutatud eelmise aasta 1. oktoobri tasandil. Kas see tähendab, et arengul on piir ees ja Eestimaa võsastumine jätkub?
- Soomes vähenes talude arv pärast liitumist kolmandiku võrra. Kas sama on oodata ka Eestis? Kui suur osa Eesti taludest peab konkurentsi mõjul tegevuse lõpetama?

3.2 ÜLDISED PRINTSIIBID EUROOPA LIIDUGA LIITUMISE TEEMA KÄSITLEMISEL AVALIKUS DISKUSSIOONIS

Loomulikult on Euroopa Liidu teemalise rahvahääletuseni jäänud vaid üksikud nädalad ja põhimõttelisi muutusi teavituse sisus ja laadis enam ette võtta ei õnnestu. Veelgi vähem õnnestub kujundada fundamentaalsemaid hoiakuid.

Fookusgruppides kõlas sageli nõudmisi pakkuda avalikkusele otsustamiseks selge bilanss EL-ga liitumise plussidest ja miinustest. Samas on selge, et taolist üldist plusside ja miinuste loetelu koostada pole võimalik – erinevatel sotsiaalsetel gruppidel on erinevad ootused ja kartused, seega on ka tegurid, mida nad kannavad pluss- või miinuspoolele, erinevad.

On selge, et rahvahääletuseni jääva perioodi jooksul ei ole mõtet rahvast faktidesajuga üle külvata. Eksperdid leidsidki, et teavituse põhiülesandeks peaks jääma selliste märksõnade ja faktide väljatoomine, mille maksvusele pääsemine aitaks tagada üldise positiivse arvamuskliima liitumise suhtes.

Professor Urmas Varblane kirjeldas ülesande püstitust järgmiselt:

See on turundusülesanne mõnes mõttes. Küsimus on selles, et on kaks müüjat ja üks seltskond on praegu selgelt aktiviseerunud. See euroskeptikute seltskond, mis on väga kirju, on teinud väga edukat turundustööd, me peame seda tunnistama. Ja tegelikult neil on eelis, sest nemad ei üritagi oma väiteid faktidega tõestada enamasti. Tähendab, see ongi selles mõttes selline turundus, kus käiakse välja sellised väited, mis on emotsionaalselt hästi köitvad ja minnakse järgmise väite juurde ja siis järgmise väite juurde. Ei üritatagi väga sügavuti minna, selle plusse ja miinuseid arutada, parem minnakse kohe järgmise väite juurde ja see jääb inimestele meelde.
Ja inimene ei hakkagi küsima, kas see oli nüüd õige, mis ta ütles. Nii et me peame mõtlema, mis on see teine turundus, mis on need probleemid, miks siis see teine ei ole nii edukas olnud …

Raul Rebane: *Demokraatia lõpeb seal, kus algavad valikute mõjutamise tehnoloogiad. See on täiesti irratsionaalne tegevus. Siin ei maksa võtta tegelikult mitte midagi mõistusega. Sellega tegemist ei ole.*

*On tõestatud **Rogersi difusiooniteooria.** See on suhtumine uutesse asjadesse, muutustesse:*

- 2.5% elanikkonnast on innovaatorid, võtavad kõik vastu.

- 13.5% on nn. aktivistid, võtavad suhteliselt kiiresti vastu: tuleb mobiiltelefon, võtavad kasutusse, tuleb internet, lähevad sinna.

- 34% on ingliskeelse terminiga early maturity. Kui kaks esimest on aktsepteerinud mingi uue nähtuse, siis need tulevad kaasa, neil ei ole mentaalseid probleeme.

- 34% on sellised, kellele tuleb avaldada survet, kes ise vabatahtlikult kunagi ise midagi vastu ei võta.

- 16% on lootusetud. Need on alati kõigele vastu, kõikidele asjadele, kõigele, mis uus.

Minu meelest on see oluline. Selle viimase 34 protsendi inimeste näol on tegemist nendega, kes satuvad psühholoogiliselt ebamugavasse situatsiooni. Nad kaitsevad maksimaalselt seda situatsiooni, mis neil on. See ongi see grupp, mis on meie sihtgrupp.

Informatsioon antakse edasi ühelt grupilt teisele ja iga järgnev grupp valib endale maksimaalselt vähem riskantse versiooni sellest, mida ülemine grupp pakub.

Viimased kaks kuud on ääretult olulised, kuna suulise kommunikatsiooni osakaal tõuseb tohutult, mitte meedia osakaal. Meedias nagunii kõik räägivad „jaa" – mida targem inimene „jaa" ütleb, seda toredam.

Kõhklejaid peavad „ära rääkima" need inimesed, kes kuuluvad „early maturity'sse" .See tähendab, et tegelikult tuleb toota loosungeid, mida need inimesed saaksid kasutada, kes on juba poolt. Toota väga lihtsaid sõnumeid, mida üks ühele räägitakse edasi. Tuleb kõrvaldada kõhklejate ebamugavustunne eurosõnumite vastuvõtmisel. Kõik, mis tuleb „ülevalt" – avalikust, võimust, meediast, on neile vastuvõtmatu. Nad tõmbavad kohe kaitsekilbi ümber. See, et üks talumees räägib teise ära on 56 korda efektiivsem kui me toome kõik maailma argumendid ja ütleme, et Tallinnasse ehitame kuldlossi. Oluline, et viimasel kahel nädalal kujuneks välja vastastikune aktiivne suhtlemine.

Olen viimase aasta poolteist uurinud, mis kutsub ühiskonnas esile resonantsi, tagasiside. Vanasti ei saanud seda uurida, nüüd saab. Välja arvatud üks valdkond nimega sport, kõikides ülejäänud valdkondades kutsub resonants esile ühiskonnas ainult negatiivset. Peab olema tohutu valmisolek keerata negatiivset positiivseks.

Läbi negatiivse, läbi hirmu, emotsionaalsete, ülilihtsate sõnumite, need pooldajad peavad ära rääkima kõhklejad viimase paari-kolme nädala jooksul. Väga madala energeetikaga, vastuvõtuvõimega, ülialalhoidlikud, igasugust situatsioonimuutust kartvad inimesed – kui neile suudetakse luua tugevaid sõnumeid, siis saavutatakse vajalik tulemus.

Seega tuleks eelnevalt kirjeldatud mudelile tuginedes rahvahääletuseni jääva perioodi jooksul elanikkonna seas toimuvat iseeneslikku kommunikatsiooni varustada lihtsate ja ilmekate argumentidega arvamusliidrite/spetsialistide poolt.

On vaja tuua näiteid, mis ühelt poolt tugevdaksid uuringust selgunud positiivseid ootusi (välise heaolu kasv Euroopa Liidus: kaubavalik, linnade ja teede heakord; seaduskuulekuse paranemine, reisimis-, õppimis- ja töövõimaluste laienemine) teiselt poolt aga neutraliseeriks kartusi negatiivsete arengute suhtes (hinnad ei tõuse tegelikult nii palju kui kardetakse, sotsiaalne areng paraneb koos majandusliku arenguga jne).

Koos konkreetsete argumentidega tuleb pakkuda ka üldisi väärtuselisi hinnanguid ühinemise vajalikkuse kohta, luues ka liitumise negatiivsetele külgedele osutavate faktide ümber liitumist pooldav emotsionaalne kontekst.

3.3 ÜLDISE EMOTSIONAALSE KONTEKSTI LOOMINE

Peamine, mida rahvahääletuseni jääva aja jooksul tuleks avalikus debatis saavutada, on diskussiooni üldise emotsionaalse ja väärtuselise konteksti muutumine. Keskseks ei tohiks jääda mitte suhkru hinna küsimus (nagu eelnevalt nägime, on hinnatõus võrdselt oluliseks probleemiks nii liitumise vastastele kui ka toetajatele), vaid muuta tuleks inimeste Euroopa Liidust mõtlemise viisi. Euroopa Liit tuleks muuta inimesele lähedasemaks ja arusaadavamaks, näidates samal ajal, kuidas riik saab ja peab Eesti inimeste huvide kaitsel käituma.

MITTE „JAH", VAID „EI" TÄHENDAB SENISELT TEELT KÕRVALEKALDUMIST

Tuleks muuta diskussioonide lähtealust, mis praegu jätab mulje, nagu tooks Euroopa Liitu astumine kaasa suured põhimõttelised muudatused Eesti elukorralduses. Sellise mõtteviisiga on kaasa läinud enamik liitumise poolt agiteerijaid. Tegelikku situatsiooni tuleks kujutada vastupidiselt – Eesti juba on sisuliselt Euroopa Liidus, *„küsimus saab olla vaid on selles, kas me 14. septembrilt sealt mitte välja ei astu" (Lauri Vahtre, SL Õhtuleht 5.08.)* Kogu Eesti senine areng on toimunud igapäevase elukorralduse normaliseerumise (euroopalikuks muutumise) suunas ja me oleme selle teel juba üsna kaugele jõudnud. Oleks kahetsusväärne seni tehtud jõupingutused tühiseks muuta.

Nagu näitasid fookusgrupid, lähevad inimesed kergesti kaasa praeguse olukorra kritiseerimisega, jõudes selle pinnalt tihti ka vastuseisuni EL-ga liitumisele. Kuid nende juhtimine mõttele, milliseks muutuks elu Eestis siis, kui me ei liituks (ja naabrid – Läti ja Leedu – seda teeksid) paneb enamikku gruppides osalenutest konstateerima, et *siis oleks olukord veel hullem* või *nüüd on juba liiga hilja teist teed valida*. Ümarlaual osalejad leidsid, et väga mõjusalt demonstreeris Eesti omaette jäämise ohte akadeemik Endel Lippmaa intervjuu 28. juuli Postimehes, milles ta osutas, et mitteliitunud Eesti muutub sarnaseks Moldovaga.

Vaba Euroopa Brüsseli korrespondent Ahto Lobjakas kirjeldab oma artiklis Euroopa Liidu taktikat mitteliitunud riikide suhtes, väites, et naaberriikide suhtes rakendatakse täisosalust „kõiges peale institutsioonide". *„Kui „kõik peale institutsioonide" liikmelisus on sisuliselt paratamatu, siis mida võidab Eesti EL-i institutsioonidega mitteliitumisest või liitumisega viivitamisest?"* küsib Lobjakas (EPL, 6. august)

Heido Vitsur aga märgib, et *„Eestis pole ühtegi regulatsiooni kehtestatud sellise arvestusega, et meil võiks tekkida EList välja jäädes eeliseid."* *(Äripäev, 13. august)*

EUROOPA LIIT POLE MITTE „NEMAD" VAID „MEIE"

Tuleb püüda ületada inimeste mõtteviisi Euroopa Liidust kui millestki Eestile vastanduvast. Liitumine pole mitte ostu-müügitehing ega majanduslik orjastamine, vaid Eesti lülitumine koostöösse, muutumine üheks partneritest. Euroopa Liit ei tähenda ju ainult eurovolinikke ja ametkondi. Euroopa Liidus elavad samasugused tavalised inimesed nagu Eestis, kes soovivad demokraatia ja inimõiguste arvestamist. Eestit tuleks vaadelda ühe kaasvastutajana Euroopa arengu eest. Nagu kirjutab Tiit Matsulevitš: *„Rahvus kestab vaid arenedes ja arengu eelduseks on rahvuse võime mõjutada olulisi asju ka väljaspool oma etnilisi ja riigipiire*" *(EPL 29. juuli)*

Me kuulume ju nii geograafilise asendi, kultuuripärandi kui ka majandussidemete tõttu Euroopasse ning *„ … kui Euroopa Liitu tabakski midagi õnnetuselaeva saatuse taolist, siis läheksime koos temaga põhja isegi juhul, kui me Euroopa Liitu ei astuks*" *(Tiit Ulas, Äripäev 14. august)*

GLOBALISEERUMINE

Avalikkusele oleks vaja selgitada globaliseerumise olemust - seda, et riigipiire ületava äritegevuse tingimustes on rahvusriikide valitsuste võimalused mõjutada rahvusvaheliste korporatsioonide tegevust piiratud. Nende protsesside ohjes hoidmiseks ongi vajalik riikidevaheline koostöö. See on muidugi avalikule arvamusel raskesti mõistetav teema, kuid fakt, et majandus ei tunne juba ammu riigipiire ning ka Eesti majanduses on juba ammu oluline roll välis-, sealhulgas ka Euroopa Liidu kapitalil, väärib esiletoomist.
Heido Vitsur: *Globaliseeruvas maailmas valitsev konkurents tekitab majandusblokke ja sunnib riike järjest tihedamale koostööle. Kuigi me ei tea, kuhu see välja viib, peame otsuse langetama just sellises mänguruumis*" (Äripäev 13.08)

Ants Laansalu: *Globaliseeruv maailm on muutunud sedavõrd, et isegi suurriigid ei tule üksi toime uute probleemidega nagu rahvusvaheline terrorism, inimkaubandus, narkomaania levik, tervise- ja keskkonnakaitse ning toiduohutus ja kaubandustingimused. Rahvusvahelised ärigigandid püüavad saavutada kaubandusreeglite ülimuslikkust rahvusvaheliselt tunnustatud keskkonna- ja toiduohutuse põhimõtete ning ja sotsiaalsete kriteeriumite üle. Seetõttu on riigid sunnitud loovutama osa oma iseseisvusest rahvusvahelistele organisatsioonidele.*

Ivi Masso *"Ühtse tugeva majanduspiirkonnana on Euroopa Liidul võimalus kaitsta kodanike sotsiaalseid õigusi ja inimlikku ühiskonnapoliitikat*

globaliseeruva majanduse tingimustes, kus ettevõtete liikumisvabadus ilma poliitilise vastukaaluta ohustab heaoluriike." (EPL 10. veeebruar)

EESTI EI OLE MAAILMA NABA

Tuleks püüda lahti saada ennasttäis suhtumisest a la „tehke meie jaoks Euroopa Liit valmis, siis me vaatame ja otsustame, kas me tahamegi liituda." Mõtteviis, et EL ei paku Eestile piisavalt palju ja piisavalt häid tingimusi, on euroskeptikute seas väga levinud. Püütakse luua illusiooni nagu oleks Eestil piiramatud võimalused ootamiseks ning et uued läbirääkimised võiksid anda paremad liitumistingimused.

Euroopa Liitu tuleks serveerida erinevate riikide ühisprojektina, näidates, et EL muutub just selliseks, milliseks erinevate liikmesriikide valijad selle soovivad kujundada. Oleks rumal ennast sellisest olulisest etapist kõrvale jätta, loobuda oma huvide esindamisest selle uue Euroopa Liidu loomisel. On küsitav, kui pea uus laienemisring üldse võiks aset leida. Pealegi oleks uute läbirääkimiste korral vastasläbirääkijate ring oluliselt laiem kui senine. Sinna kuuluksid ka uued liitunud riigid, kelle huvides pole kindlasti EL-lt saadavat toetustepaketti Eestiga jagamise teel lahjendada (näiteks peaksime me järgmises laienemisringis läbi rääkima ka Läti ja Leeduga).

RAHVA ENESEKINDLUSE SUURENDAMINE

Avaliku arvamuse uuring näitas, et üheks liitumise vastustamise motiiviks on inimeste ebakindlus, kahtlemine oma konkurentsivõimes. Üldiselt oleks vaja välja mõelda, kuidas suurendada Eesti inimeste eneseusku „Me saame hakkama!" vaimus. Selline hüüdlause nagu Heinz Valgu kunagine „Ükskord me võidame niikuinii!" oleks väga oluline ka Euroopa Liidu liitumise toetajate konsolideerimiseks.

Praegu on liitumise ümber liialt vähe entusiasmi. Euroopa Liitu tuleks minna nii nagu Erki Nool läheb kergejõustiku MM-ile – teadmisega, et tema šansid on suuremad, kui kogu Soome koondisel. Valitsus ja ametkonnad peaksid tegema avalikult märgatavaid jõupingutusi, loomaks inimestes kindlustunnet, et EL-s avanevatest võimalustest võetakse maksimum.

Marju Lauristin: „Praegu on samasugune hetk nagu laulva revolutsiooni ajal, kus rahvas tervikuna hingab sügavalt sisse ja saab hirmust üle. Ja ütleb: „No teeme ära!" (Postimees, 8. august)

USALDUSE TAASTAMINE RIIGI VASTU

Eelnevalt mainitud kindlustunde loomiseks oleks vaja saavutada poliitilise võõrandumise ületamine. Eesti kui riigi otsustusvabadus ja võimalus Euroopa Liitu kuuludes saab olema võrreldamatult suurem kui praegused kõhklejad või skeptikud seda ette kujutavad. Kuid inimeste suhtumine riiki peab muutuma. Nii nagu Euroopa Liidust mõeldakse mitte kui „Meist", vaid „Nendest"; nii jääb tavainimesele võõraks ka riigi poliitiline juhtkond. Tees, et Eesti edukus Euroopa Liidus sõltub meie poliitilise eliidi ja ametnikkonna edukusest Eesti huvide kaitsmisel, töötab vaid siis, kui inimesed usuvad, et riik nende huvide kaitseks vaeva näeb.

Muidugi on raske kuu aja jooksul tekitada usaldust praeguse võimukoalitsiooni vastu. Ent valijale jääb alati võimalus, et kui praegused poliitikud rahva huve kaitsta ei suuda, valida endale Brüsseliga suhtlemiseks usaldusväärsemad esindajaid.

Väga oluliseks trumbiks liitumiskampaanias on muidugi kõrge usaldusreitinguga presidendi osalemine jaatajate poolel.

Igati tuleks demonstreerida riigi positiivset suhtumist kolmandasse sektorisse, usku kodanikualgatusse ja soovi kodanikuühiskonna ülesehitamiseks.

3.4 KONKREETSED FAKTID JA SEISUKOHAD TEEMADE LÕIKES

MAJANDUSE ARENG

- **Kuidas areneks Eesti majandus EL-i kuuludes ja sealt välja jäädes?**

Urmas Varblane: Üks asi on meil metoodiliselt sassi läinud. **Kui me räägime EL minekust, siis räägime, et me läheme otse ja siis justkui keerame ära. Tegelikult on vastupidi - „Ei" tähendab ärakeeramist.** Kogu asi tulebki pöörata vastupidi. Las argumenteerivad eitajad, miks nad tahavad ära keerata ja mis siis juhtuma hakkab.
Me oleme juba Euroopas 10 aastat, 1994st aastast, kui me tegime vabakaubanduslepingu Euroopa Liiduga. Ja kogu meie areng on tulnud sellest, et me saime vaba juurdepääsu Euroopa turule. Seda tulebki öelda, et see tee on nüüd enamvähem kindel 1994st aastast, kui alustasime ja enam suuri vapustusi ei tule. Aga kui me veel muudame, siis kannatab see kontingent, kellest raagime – haavatavad - kõige rohkem.
Ka lihtsale inimesele läheb see korda tegelikult, kui ta mõtlema hakkab, et turg on väike ja ma pean kuhugi müüma. Kui ma tahan saada rikkamaks ja rohkem müüa, siis ma pean laienema.

Erik Terk: Praktiliselt kõik majanduseksperdid on veendunud, et **EL-ga liitudes on majandusareng kiirem kui Liidust välja jäädes.** Seda tõestab ka fakt, et varem EL-iga liitunud vaesemate maade grupp (Iirimaa, Hispaania, Portugal, Kreeka) on suutnud EL-is areneda kiiresti ja oma majanduslikku arenguvahet Liidu kui tervikuga võrreldes vähendada. Kiirem majandusareng tähendab ühtlasi kiiremat elatustaseme tõusu.

Kui eeldame, et EL keskmine pikaajaline majanduskasv oleks 2 % aastas ja Eesti majanduskasv oleks igal aastal viis protsenti siis jõuaksime „normaalse" elatustasemeni - 75 % ni EL tasemest 23 aastaga. Kui liitumisega meie majanduskasv oleks üks protsent kiirem siis kuluks meil **järelejõudmiseks 6-7 aastat vähem ehk 16-17 aastat.**

EL-ist välja jäädes paneksime ohtu suure osa neist saavutustest, mida oleme juba kätte saanud või kätte saamas. Jääksid ära EL-i tugifondidest tulev abi, halveneks ligipääs EL-i turgudele nn. tundlikus valdkondades (põllumajandussaadused, osa teenuseid). Säiliks riigipiiride (ka Eesti-Läti piir) takistav mõju meie toodangu müügile. Võrreldes EL-i sees olemisega oleksid intressimäärad kõrgemad.

Briti ajakirja Economist analüüsikeskus **Economist Intelligence Unit**: Eeldusel, et Eesti suudab edasiste aastate jooksul säilitada 4,8 protsendilise majanduskasvu, jõuab Eesti elatustase EL keskmisele järele 31 aastaga. Uurimuse koostajate hinnangul on Eesti postkommunistlikest riikidest ainus, kes suudab saavutada pikaajalise tugeva majanduskasvu ja korrata EL-is Iirimaa arenguimet. *(Iirimaa liitudes 1973 astal moodustas tema SKT ELi keskmisest 62%, 2002. aastal oli see 121%) (Postimees 14. juuli)*

- **Mida Eesti EL-ga liitudes majanduslikult võidab ja mida kaotab**

Mida võidaksime?

Erik Terk: Võidab **Euroopa struktuurifondide abi**, ilma milleta Eesti majanduse moderniseerimine, näiteks kasvõi suured teeehitusprojektid ja ka sotsiaalne tasakaalustamine on ülimalt ebatõenäoline. Võidab **parema ligipääsu EL turgudele** eelkõige nende nn. tundlike toodete osas, mille osas EL maad ise oma turgu kaitsevad (mis ei lahendu automaatselt praegu kehtiva Eesti ja EL-i vahelise vabakaubanduslepinguga) aga teatud määral ka muude toodete ja teenuste osas, kuna vaieldavate juhtumite lahendamine muutub lihtsamaks.
Võidab **piiride segava mõju kadumise** tõttu oma tootjate toodete ja teenuste müügi osas, mis oluline just Eesti väikeettevõtjale. Võidab kaudselt ka **Eesti-Vene majandussuhete paranemise** osas, sest EL-is olevale Eestile ei saa Venemaa enam rakendada diskrimineerivaid topelttolle. Eesti **muutub meie majanduslikele välispartneritele usaldusväärsemaks ja mõistetavamaks**, mis tähendab suuremaid ja keerukamaid investeeringuid, enam pangakapitali, enam pakkumisi ja koostöövõimalusi neile meie tootjatele, kes on vajalikul tasemel.
Võidab ka **euroopaliku maaelu**, kus inimestel tekib võimalus elada ja töötada ka väljaspool suuri keskusi. Võidab senisest hoopis **suurema tähelepanu osutamise sotsiaalse tasakaalu säilitamisele** ühiskonnas.

Kokkuvõttes: mitteliitumisega võrreldes kiireneb nii majanduskasv kui tänu vajadusele pidada kinni EL-i poolsetest makromajanduslikest reeglitest suureneb majanduse üldine stabiilsus, mis tähendab, et **raskete tagasilöökide** (millega kaasneks pankrottide laine ja tööpuuduse hüppeline tõus) **tõenäosus väheneb**.

Suureneksid nii hinnad kui palgad, sealjuures palgad kiiremini. Liiga kiiret hinnakasvu aitaks ära hoida tugevnev konkurents (tarbijale kasulik) ja EL-i poolne inflatsiooni kontrolli all hoidmise poliitika, mida oleksime sunnitud järgima.

Eesti muutuks kiiremini primitiivsel, vähest ajumahukust nõudval tootmisel ja tooraine väljaveol baseeruva maa **tehnoloogiliselt arenenud kaasaegse majandusega maaks.**

Mida kaotaksime?

Erik Terk: Tõuseksid tollimaksud mõnedele mitte EL-i maadest sisseveetavatele toodetele (nt. Jaapani või Korea tarbeelektroonika, tekstiilitooted Indiast või Hiinast, suhkur Ukrainast). Peaksime viima oma aktsiisimaksud EL-i poolt nõutavale tasemele. Peaksime järgima majanduses EL-i poolt kehtestatud reegleid ja seadusandlust, mis varemkehtinuga võrreldes osaliselt keerukam ning teostama suhteliselt kiiresti mõned moderniseerimisalased ülesanded (toiduainetetööstuse vastavusse viimine EL toidohutuse nõudetele). Õnneks on enamik neist, nagu toiduainetööstuse moderniseerimine, juba suures osas tehtud.

(Ants Laansalu: talupäevadel hirmutati, et on vaja teha meeletuid kulutusi. Vastupidi, need kulutused ongi juba tehtud, meil on isegi liiga palju kulutusi tehtud. Tänu sellele, et toorme hind on alla loodud, on Eestis piimatööstuse võimsusi kaks korda rohkem kui vaja. Tahendab, kui sa oled täitnud Eesti toiduseaduse, oled sa täitnud euronõude. Ja Euroopasse läheb meil 2/3

kogu ekspordiks minevast kaubast. Kui see peaks nüüd loppema ,siis langus oleks kohutav.)

Erik Terk: Kaotame hüpoteetilise võimaluse saamaks üliliberaalseks ja väga vähereguleeritud majandusega "Põhja-Euroopa Ameerikaks", aga see kaotus on ainult teoreetiline, sest meie geograafilise asukoha tõttu on meie sihtturud paratamatult Euroopas ja üliliberaalset (vastandina Euroopa nn. sotsiaalsele turumajandusele) teed kaugemale edasi minna ei takista meid niivõrd mingid välised piirangud kui meie enda sisevastuolud (suur kihistumine jms.).

- **Mis juhtub, kui Eesti ei lähe Euroopa Liitu?**

Paavo Palk: Väike detail mitteliitumise koha pealt. Euroskeptikud ja Ivar Raig on rääkinud, et Eesti võiks kuuluda EFTA-sse. Juuli alguses parafeeriti ja septembris läheb allakirjutamisele majanduspiirkonnaga ühinemise leping, kus EFTA riigid maksavad EL-le 18 miljardit krooni selle eest, et nad saavad viie aasta jooksul müüa oma kaupa EL turul. Seega **Liechtenstein, Island ja Norra maksavad Eestile 5 aasta jooksul veel täiendavalt ELi rahale peale ca 500 miljnit krooni**, et müüa kaupa siinsel turul. See on täiendav summa. See ei ole päris nii, et ma olen kõrval ja saan kaupu müüa ka. Eesti puhul see mõte on ka täiesti olemas – **kas see vabakaubandusleping säilib sellel kujul, kui me liitu ei lähe või hakkame me ka Lätile ja Leedule väikest arengumaksu maksma, et ELi turule pääseda.**

- **Kas EL-i kuulumine sunnib Eestit muutma oma liberaalset majanduspoliitikat rohkem sotsiaalselt suunitletuks?**

Erik Terk: Enamiku sotsiaalpoliitika valdkondade kohta kehtib põhimõte, et sotsiaalpoliitika on ka EL-is riigi, mitte Liidu kompetents. Võib aga öelda, et EL-i regulatsioonid ja Euroopa sotsiaalharta on suunatud Eestiga võrreldes mõnevõrra tugevamalt töövõtja õiguste kaitsele (ületunnitöö tasustamine, töötute abirahade miinimummäär jms). Ka praegu Eestis rakendatud tööhõive alased abiprogrammid on tegelikult ette võetud suuresti just tänu EL-i poolsetele soovitustele, EL-i põllumajanduspoliitika on suuresti sotsiaalpoliitika, eesmärgiks hoida alal maapiirkondade tööhõivet ja asustust. EL aitab oma tugifinantseerimisega kaasa töötajate ümberõppele, väikeettevõtlusele maapiirkondades jne.

- **Kas EL-i kuulumine sunnib Eestit muutma oma maksusüsteemi?**

Erik Terk: EL reguleerib kaudseid makse (aktsiisid ja käibemaks), otseseid makse (ettevõtte tulumaks, indiviidi tulumaks) vähemalt esialgu mitte. Eesti poliitikud ja riigiametnikud on seisukohal, et Eesti saab oma unikaalse ettevõtete maksustamise praktikaga EL-is jätkata. Samas on EL-is tunda teatud survet aga ka otsestele maksudele ühtsemate reeglite kehtestamiseks. Mingit väga jäika otseste maksude unifitseerimist ei tule EL-is kindlasti aga ka tulevikus.

Urmas Varblane: Tegelikult on väga palju samme, kus riik ise korjab raha ja siis nimetab seda EL vajaduseks. See on tekitanud tohutu palju kahju. See on viimase 3-4 aasta põhiline probleem. **Õigustatakse oma samme EL-ga, millel ei ole mitte midagi pistmist EL-ga.**

Paavo Palk: Kuna ei ole ühtseid aktsiisimäärasid vaid miinimummäärad, siis vein ei lähe odavamaks vaid läheb kallimaks.. Samal põhjusel ei lähe ka erikütused odavamaks. Vein läheb kallimaks, sest meil on marjaveinidel tsipa madalam aktsiis kui viinamarjaveinile. ELi minnes võiksime viia viinamarjaaktsiis allapoole, aga Eesti on otsustanud tõsta marjaveiniaktsiisi ja kuna EL nõuab, et tal peab olema ühtne aktsiis. **Lähevad kallimaks nii vein kui ka kütus.**

- **Kuidas muutub majanduse struktuur – millised tegevusalad hääbuvad, millel on perspektiivi**

Raul Eamets: Minu meelest ületähtsustatakse seda, et 1. mail 2004 käib suur pauk, seda tuleb inimestele öelda. Mingit struktuurinihet üle öö ei toimu. Sellised asju enam ei toimu, need toimusid ära 1992, 1999 vene kriisi ajal. Eesti majanduse ja tööturu järsud muutused on kõik juba ühelpool. Statistikast on näha kuidas asjad on stabiliseerunud.

Erik Terk: Üldine loogika on ühise turu puhul see, et saaksid areneda need tegevusalad, millel on antud riigis loomulikke eeliseid, teised peaksid kokku tõmbuma. Reeglil on aga kaks erandit, nimelt toetab EL eraldi (ehkki teatud raamides) põllumajanduse ja kalanduse arengut.

Kui majandus tervikuna kasvab (aga EL-i sees kasvab Eesti majandus kiiremini kui EL-ist väljas), siis hakkab suurenema nõudlus kohalike teenuste järele. See on suur šanss kodumaisele väikeettevõtlusele ja loob ka küllalt palju töökohti.

Urmas Varblane: Euroopa riikides on väikeettevõtjaid 100 000 inimese kohta kolm korda rohkem kui Eestis.

Urmas Varblane: EL-iga ühinemine ei too kaasa mingeid dramaatilisi majanduse struktuurinihkeid. Samas on ka muid rahvusvahelisi organisatsioone, kelle tegevus avaldab meile mõju sõltumata sellest kas läheme EL või mitte. Näiteks õmblustööstuse arengut mõjutavad kindlasti palju enam Maailma Kaubandusorganisatsiooni otsused.

- **Piiride kadumine soodustab majanduse arengut**

Urmas Varblane: Võtame see rahvas, kes elab Eesti Läti piiri ääres. Praegu on see ju nagu kaks eraldi maad. Inimene käis muidu seal üle piiri poes, müüs sinna mingit kaupa - kogu see piiriülene elu on tegelikult kadunud. Liitumise järel tegelikult tuleb ju praktiliselt tagasi sama seis, mis oli aastal 1991. Et sa võid rahumeeli seda elu jätkata. Ja see ei ole üldsegi mitte ainult väikeettevõtluse küsimus. Näiteks Tartu Betoonitehasel on samuti tulevikus vaja mõelda, kas ta müüb oma kaupa rohkem Tallinna või hoopis Riiga. Vahemaa on tegelikult sama ja Riia on 2 x suurem linn.

- **Kaovad topelttollid Venemaaga**

Urmas Varblane: … nad kaovad liitumishetkest saati ilma, et me peaks midagi tegema. Eesti tõuseb sealt alumisest viiendast riikide grupist kolmandaks, kus on Euroopa Liidu riigid. Ma hästi ei usu varianti, et Venemaa mõtleb Eesti suhtes mingisuguseid erilisi toiduseadusi välja, et meile ikka uuesti veel koht kätte näidata.

HEAOLU

- **Kui kiire saab olema hinnatõus ning milline on selle seos sissetulekute suurenemisega?**

Erik Terk:

EL-is toimub nii Eesti majanduse kiirem ühtlustumine/sarnastumine EL-i majandusega kui kiirem majanduskasv. Seetõttu on ka hinnakasv selle variandi puhul mõnevõrra kiirem kui väljajäämise puhul. Oluline on aga märgata siin järgmisi momente:

a) EL-ga liitumine ei ole hinnakasvu kõige tugevam mõju. **Hinnad kasvavad ka siis kui me EL-ga ei liitu,** seda juba seetõttu, et praeguste hindade-tariifide juures ei suuda me moderniseerida selliseid infrastruktuuri süsteeme nagu elektrijaamad, veevärk, linnatransport jne. Need, nn. avalike teenuste hinnad on praegu sellised, mis võimaldavad meil katta pigem vastavate teenuste osutamise jooksvad kulud kui ehitada tuleviku uued elektri tootmise võimsused, torustikud jne. Selleks on vaja raha saada, ei ole võimalik elada lõpmatult ainult Nõukogude Liidu aegsete infrastruktuuride peal, kunagi kukuvad need lihtsalt kokku;
b) **Kõige kiirem hinnakasvu periood on Eestil juba läbitud**, kindlasti ei tule enam (ükskõik, kas EL-i sees või väljas) sellist hinnatõusu nagu see oli 90-ndatel aastatel;
c) Lisaks hinnatõusu kiirendavatele mehhanismidele toob **EL-ga liitumine kaasa ka selliseid mehhanisme, mis aitavad hinnatõusu kontrolli all hoida.** Nendeks on esiteks **kasvav konkurents** eri toodete osas, uute, teisi ära konkureerida püüdvate turustuskettide sissetulek, kes tahavad kõik teistelt tarbijat oma hinnapoliitikaga üle lüüa. Teiseks, EL-iga väga range **inflatsiooni kontrolli all hoidmise poliitika**, mida kindlasti ka Eesti puhul hakatakse rakendama;
d) Osa eesseisvast hinnatõusust on ka selline, mis ei rõõmusta mitte ainult mingit monopoolset tootjat või ärimeest vaid ka küllalt suurt hulka lihtinimesi. Nimelt **kasvavad maa ja kinnisvara hinnad**, paljud võivad EL tingimustes oma maatüki või lagunema tikkuva maja, mille remondiga on igavene häda praegustest soodsama hinnaga maha müüa.

Taolise mitmepalgelise pildi võib kokku võtta Eesti majandusekspertide prognoosiga, kelle hinnangul tõuseksid **palgad** lähiaastatel toimuva liitumise puhul 1,3-1,4 korda kiiremini kui mitteliitumise puhul (silmas on peetud ajaperioodi aastani 2010). Samal ajal **hinnakasvu kujunemine** liitumise puhul võrreldes mitteliitumisega on (sama perioodi silmas pidades) vähem kui 1,2 korda. Jämedalt hinnates prognoositakse olukorda, kus sissetulekute kasvu ühiku kohta tuleb 0,7 ühikut hinnatõusu.

- **Kaubanduses kasvav konkurents ei lase hindadel tõusta**

Ants Laansalu: Me oleme praegu täiesti selgelt Soome ja Rootsi kaubanduskettide koduhoov. Ja odavad Saksamaa, Prantsuse, Inglismaa, Austria jne ketid siin ei ole. Ja mis nüüd juhtus nt Soomes? Lidl tuli Soome, tegi 30 poodi, lõi hinna 35 % alla ja hakkas konkureerima. Mis see tähendas? Tegelikult ta surus marginali alla teistel, kes konkureerisid, Kesko andis Lidli kohtusse, ütles, et Lidl tegeleb dumpinguga, aga õnneks lõppes asi nii, et Lidl sai õiguse.

Nüüd nad valmistuvad tulema Baltikumi jälle 30 poega kolme riigi peale kokku. Mida see tähendab? See tähendab konkurentsi. Ega me ei tea, mis on kaubanduslike organisatsioonide tegelik rentaablus. See on saladus. Aga see, milline laienemine toimub, tahendab seda, et kui äri ara ei tasu, siis ka ei laieneta niimoodi.

Tegelikult **läbi konkurentsi hinnad ei tõuse vaid võivad isegi langeda ja mina ennustan, et isegi see konkurentsi efekt saab olema väga, väga karm.** Sest praegu ei ole meie vastu keegi peale skandinaavlaste tõsist huvi tundnud. Aga kui me (Eesti, Läti, Leedu, Poola, Tšehhi) oleme koos, siis see regioon hakkab olema oluline ka teistele.

- **Kui suur saab EL-is olema keskmine palk**

Erik Terk:
Eesti analüütikud eeldavad keskmise palga kasvuks **liitumise puhul 5,9% aastas st. aastaks 2010 keskmist palka analüütikute hinnangute keskmisena 12 500 krooni kuus** ja mitteliitumise puhul 4,1% aastas, mis teeb keskmiseks palgaks 10 700 krooni kuus. (EKI palgakasvu prognoos on vastavalt 5,4% ja 3,6%).
Tarbijahinnaindeks kasvaks prognooside kohaselt liitumisel 3,8%, mitteliitumisel 3,2%.
Mis on taolise palkade eeliskasvu (hindade ees) põhilised põhjused?

Piltlikult öeldes võib EL-ga ühineva Eesti ja EL-i majandusi vaadelda **ühendatud anumatena**. Üle piiride saavad senisest lihtsamalt "kõndida" nii kaubad-teenused, kapital kui tööjõud. (Viimases osas peame arvestama vähemalt esialgu pigem Eestist "vanasse EL-i" tööleminekuga kui siinsed palgad ei klapi kui vastupidisega, esialgu on "vanas EL-is" palgatase ju tunduvalt kõrgem.) Eestis on selles ühendatud anumate süsteemis madalam nii palgatase kui teiste tootmisfaktorite maksumus, hinnatase. Oluline on aga see, et kui **palgatase on praegu väga palju madalam** (saame heal juhul sama töö eest viiendiku "vana EL-i" palgast), siis hinnatasemete osas on vahe tunduvalt väiksem. Ning hinnataseme vahe seostub sealjuures eelkõige infrastruktuuri teenuste (näit. elekter) ja kinnisvarahindadega, mitte tarbekaupade hindadega.
Siit tulenevalt, on vähemalt järgneval 10-20 aastal EL-il küllalt tugev motiiv oma tootmist Eestisse üle kanda. Selle ülekandmise juures läheb aga paratamatult enam hinda Eesti tööjõud. Ettevõtted laiendavad EL-i turgudele mõeldes ja sealt saadud kapitali toel tootmist, tuleb uusi ettevõtteid. Neil on tehnoloogilisele progressile vaatamata tootmiseks vaja täiendavat tööjõudu, paratamatult peavad nad tõstma palku, et seda tööjõudu endale hankida, üksteiselt üle lüüa. Ja palgatasemel on väga palju "kerkimisruumi", tunduvalt enam kui hindadel. Teiste sõnadega, konjunktuur saab normaalse tööjõu omanikule, et oma "kauba" eest raha juurde küsida olema soodne, soodsam kui muu kauba pakkujatel. Ettevõtted peavad ju arvestama sellega, et vähemalt aktiivsem ja nõutavama erialaga tööjõud võib minna ära mitte ainult naaberettevõttesse vaid (senisest kergemini) ka Saksamaale või Soome.

Eelnevat pilti ei saa muidugi võtta ka liiga "roosana". Kõigepealt **ei pruugi tööd** (ja seega ka töö eest palka) saada igaüks, Eesti muutub tasapisi keerulisema tootmisega maaks ja tööjõu kvalifikatsioonile ja korralikkusele esitatakse oma nõudeid. Nõutavamatel erialadel töötavatel inimestel on lihtsam palka juurde küsida.

Ka ei pruugi korralikult tasustatavat tööd leida tingimata oma "kodukülas", võimalik, et tuleb tööl käia kaugemal, näiteks maakonnakeskuses või isegi elukohta vahetada. Võib tekkida vajadus vahetada eriala jne. Teiste sõnadega: tööjõud muutub mobiilsemaks.

Pole alust ka arvata, et "ühendatud anumad" töötavad automaatselt. Portugalis on palgatase palju madalam kui Saksamaal, Soomes või Rootsis. Portugal ei suuda lihtsalt olla kõrge kvalifikatsiooniga tööjõuga ja efektiivse majandusega maa kui Soome. **Et saada tõeliselt kõrge palgatase, peab Eesti enne saama tõeliselt heaks.** (Palk ei saa kasvada kui majandus ei kasva)

Kuid tervikuna muutub Eestis konjunktuur oma tööjõud müüvatele inimestele kahtlemata soodsamaks. Lisaks tuleb arvestada veel ühe olulise teguriga. Ehkki see ei pruugi meie tööandjatele meeldida, on EL oma olemuselt enam sotsiaaldemokraatlik, enam töövõtjate huve arvestav majandus kui senine Eesti. Siit tuleneb kaks asja.

Esiteks on EL-i seadusandluses või siis lihtsalt järgitavates praktikates mitmeid **töövõtjate huve kaitsvaid punkte** (näiteks ületunnitöö tasustamine) ja naabermaad, sh. nende ametiühingud jälgivad hoolega, et nende konkurentettevõtted Eestis ei saaks tegelda nn. palgadumpinguga, st. näiteks Soome poolt vaadates ebaõiglaselt madalate palkade baasil seni soomlastele kuulunud turgude ülelöömisega.

Teiseks, EL maades on ametiühingud (palgatõusu eest võitlejad) tugevamad kui Eestis. On raske eeldada, et see "nakkus" üldse Eestisse ei leviks.

- **Hinnataset on võimalik reguleerida erinevate käibemaksumäärade kehtestamisega**

EKI uuring: Euroopa direktiivid lubavad elanikkonna heaolu tõstmiseks käibemaksumäärasid vähendada. Paljudes EL riikides on kasutusel alandatud ja super-alandatud käibemaksumäärad. Näiteks Iirimaal ja Suurbritannias on toidul, ravimitel, laste riietel ja raamatutel nullprotsendiline käibemaksumäär. *(„Käibemaksumäärade harmoneerimisega kaasnevad muutused Eesti majanduses", EL sekretariaadi koduleheküljelt)*

- **Hinnad väljaspool Euroopa Liitu**

Ants Laansalu: Norras, Islandis ja Šveits on toiduainete hinnad keskmiselt 1.5 – 1,6 korda kõrgemad kui Euroopa keskmine. Nad on väljaspool liitu ja neil tuleb lõivu maksta, kusjuures otsustamisprotsessist EL-is nad osa võtta ei saa.

- **Kütuse hinnad**

Ants Laansalu: Aktsiis tõstab bensiini hinda 0,93 krooni, kuid dollari kurss on mõjutanud seni 2 kuni 3 krooni. Meil Eestis on praegu kallim eriotstarbeline kütus kui EL-s, maksud on kõrgemad. Ja meil on ka majade kütmiseks ette nähtud kerge kütteõli aktsiis kõrgem kui EL-s. Nii et mina majakütjana võidan igal juhul.

- **Mida toob kaasa eurole üleminek?**

Urmas Varblane: Eesti ei lähe niipea Euroopa rahaliitu. Mingit põhjust ei ole minna ja Eesti Panga seisukoht on ka, et ei ole vaja kiirustada. Põhjendus on väga lihtne: on olemas Maastrichti kriteerium - nõuded, millele peavad riigid vastama. Ja üks nõue on inflatsiooninõue – inflatsioon ei tohi olla kõrgem kui kolmel kõige väiksema inflatsiooniga riigil, 1,5% vist.
Kui me tahame kiiresti kasvada, siis selle kiire kasvuga kaasneb ka hindade tõus. Kui me tahame järgi jõuda, peavad tõusma nii tulud kui hinnad. Kui kiiret inflatsiooni ei ole, siis ei jõua me kunagi Euroopale järele.
Kui me liitume rahaliiduga liiga kiiresti, siis me paneme endale seina ette, me ütleme, et me ei tohi nii kiiresti kasvada, me hinnad ei tohi kasvada ja me oleme nüüd seal liidus. See on meile selgelt kahjulik.
Iirimaa on hea näide. Iirimaal oli kõva majanduskasv, inflatsioon oli kõvasti kõrgem kui Euroopa keskmine. Neile tehti kirjalikke noomitusi, aga midagi hullemat neil ei juhtunud. Öeldi, et tõstke intressimäärasid ja suruge majandus maha. Eestil oleks see oht kohe olemas niipea, kui astume kiiresti.

TÖÖHÕIVE

Majandusanalüütikute hinnangul oleks Eestis töötuse määr aastal 2010 EL-ga liitumisel 9,5%, mitteliitumisel 10,8%.

- **Olulisi muutusi ei toimu**

Raul Eamets: Kohe pärast liitumist ei juhtu mitte midagi, mis oleks silmaga mõõdetav või käega katsutav. Igapäevane elu jätkub nii, nagu on jätkunud viimased 10-15 aastat. Teisiti öeldes: jätkuvad need tendentsid, mis siiani on meie tööturgu mõjutanud.
a) majandus on 90-ndate keskpaigast kasvanud;
b) töötamine on muutunud efektiivsemaks;
c) väga vähe on järele jäänud õitsvast põllumajandusest, mis suutis lisaks Eestile toiduainetega varustada pea tervet Loode-Venemaad. Kui 1989. aasta esimese kvartalis töötas meil põllumajanduses (koos jahinduse ja metsandusega) 149 000 inimest, siis 2003. aasta I kvartalis ainult 32 000
d) plahvatuslikult on kasvanud teenindussektor
d) on tekkinud tööpuudus
Kokkuvõttes võib aga öelda, et suuremad muutused tööturul on tänaseks ümber saanud. Hõivatute arv enam ei lange, tööpuudus on stabiliseerunud ja pigem langenud, ka majandusharuti on hõive stabiliseerunud.

- **EL-s pole (veel) ühtset tööturgu, tööturg on vähemobiilne**

Raul Eamets: Ühtset ELi tööturgu ei ole. Iga riik ajab oma asja - kes on kehtestanud suuremaid sotsiaalseid garantiisid, kes väiksemaid; kus on töötajate õigused paremini kaitstud, kus halvemini; kus on tugevad ametiühingud, kus nõrgemad jne.
Juba üksnes tööpuudus erineb ELi riikides ligi neli korda, olles kõige madalam Hollandis ja kõige kõrgem Hispaanias.
Sellest järeldub:
a) tööjõud ei ole eriti mobiilne;
b) töötu abirahad ja muud sotsiaalsed garantiid on erinevad, inimesed kardavad neid kaotada, kui teise riiki lähevad.

Kaia Philips: …1999 aastal elas ja töötas umbes 2,7 miljonit ehk 1,8% töötajatest Euroopa Liidu kodanikke mõnes teises liikmesriigis. Ennustatakse, et pikaajaline migratsioonipotentsiaal kandidaatiriikidest on umbes üks protsent praeguste liikmesriikide potentsiaalist ehk umbes 3,8 miljonit inimest. **Idaeurooplased ei liigu oluliselt isegi oma riigi erinevate regioonide vahel hoolimata olulistest palgatasemete erinevustest**.

Raul Eamets: Senised näited Hispaania ja Portugali puhul, kes ei olnud võib-olla mitte nii vaesed ELi keskmisega võrreldes kui on Eesti – seal tööjõu olulist liikumist ei toimunud, kuigi ka seal oli üleminekuperiood.

- **Tööpuudus ei kasva**

Raul Eamets: Täiendav raha sissevool tähendab jätkuvat majanduse kasvu ja siit tulenevalt ka täiendavaid töökohti. Iseasi, kas igas vallas või külas need samad tänased erasektori töökohad kõik alles jäävad. Reaalses elus tuleb harjuda mõttega, et alati ei ole võimalik leida tööd 5-10 km kaugusel elukohast, vaid tuleb sõita 50-100 km kaugusele.

- **Töötajate heaolu kasvab**

Raul Eamets: EL sunnib meid nii otseste kui kaudsete meetmetega tegelema rohkem sotsiaalsete garantiidega, töötingimuste parandamisega, tööpoliitikaga. See on fakt, et tähelepanu töötajate heaolule suureneb, sõltumata sellest, kas me räägime siin töötajate võrdsest kohtlemisest, töötervishoiust, tööaja ja puhkeaja seaduste täitmisest. Läbi struktuurifondide ja maaelu arendamise fondide aitab EL finantseerida nii inimeste koolitust, aktiivseid tööturuprogramme kui hoida ja edendada elu maal ja arendada väikeettevõtlust.

- **Töötajate kindlustunne kasvab**

Raul Eamets: EL töötajatel kõrge sotsiaalne kindlustatus. Selle tarbeks on kehtestatud mitmesuguseid seadusi, kus on täpselt fikseeritud, millal, kuidas ja keda tohib koondada ja milliseid kompensatsioone peab selleks maksma. On olemas ka mõjuvõimsad ametiühingud, kes oma liikmeid kiivalt kaitsevad ja nende õiguste eest seisavad.
Töötajate parem sotsiaalne kaitse ja kõrgemad sotsiaalsed garantiid on aga täna muutunud ELi majandusarengu piduriks, sest esiteks ei suuda ELi majandus piisavalt paindlikult uute suundadega kaasas käia ning teiseks on kogu heaoluühiskond muutunud liiga kalliks ja maksumaksjatele liiga koormavaks.
Samade regulatsioonide kehtimahakkamine Eestis ei tarvitse aga olla meelepärane ettevõtjatele, esialgu võib see vähendada Eesti majanduse konkurentsivõimet.

- **Võidavad aktiivsed inimesed**

Urmas Varblane: … ühinemine tähendab seda, et tekib tohutult võimalusi, mida on vaja kasutada. Aga taldriku peal kätte ju midagi keegi tegelikult ei too. Ja aktiivsed inimesed võidavad. Aga aktiivsed on juba praegu poolt. Ja vastu on tegelikult mitteaktiivne seltskond. See on see dilemma. Ja nüüd on vaja nuputada seda, kuidas sellele mitteaktiivsele seltskonnale näidata, et ta võib muutuda aktiivseks.
Ja selle koha pealt on minu arust vaja hoopis rohkem seletada neid võimalusi, mida pakuvad riiklik arengukava ja Euroopa Struktuurifondid ümberkoolitamise mõttes juurdepääsuks või tagasitoomiseks tööturule.

Ants Laansalu: Euroopa Liidus kelmid kaotavad, vaesed ja passiivsed ei võida midagi, aktiivsed ja arukad võidavad.

Raul Eamets: ELi toetused võivad meil valitsevat ebavõrdsust mingil määral suurendada. Need, kellel läheb hästi, oskavad ka uutes tingimustes paremini hakkama saada, ja need, kes ei oska, või ei viitsi ennast aidata, nende elus ei muutu mitte midagi. Tõsi, on ka selliseid toetusi, mis eeldavad suhteliselt passiivseid taotlejaid, kuid valdavalt toetatakse siiski neid, kes mingit aktiivsust üles näitavad.

- **Hakatakse rohkem kasutama aktiivseid meetmeid tööturu poliitikas**

Raul Eamets: Eesti hakkas tööpoliitikaga tegelema EL sunnil. See on valdkond, millele EL-s pööratakse väga suurt tähelepanu.

Tööturuameti spetsialist: Me võime rõhutada seda, et kui me läheme ELi, siis sealt tänu struktuurifondidele tuleb ka rahasid juurde, millega on võimalus aidata i**nimesi rohkem tagasi tööturule**.
Teine teema, millele võib alati rõhuda on abirahade suurus, sest lähtuvalt Euroopa sotsiaalhartast peab **töötu abirahade suurus olema pool miinimumpalgast** vähemalt.

- **Võõrtööjõu sisseränne on ebatõenäoline**

Raul Eamets: Kuna palgad on nii erinevad, siis **mispärast peaks tulema inimene Eestisse**, kus on külm, räägitakse imelikku keelt, kus on pime ja **kus makstakse 3 korda madalamat palka.**
Mis puutub ajude äravoolu, siis ütleme nii, et tegelikult täna need inimesed, kes tahavad ära minna, seda tõestab arstide näide, teevad seda. Teiste sõnadega **mingit hüppelist ajude äravoolu ei saagi tekkida**, sest kõik, kes tahavad täna tõsiselt minna, head spetsialistid, neid on see võimalus olemas.

ETTEVÕTLUSE ARENG

- **Arengud toiduainetetööstuses**

Ants Laansalu: Meil on konkreetsed arvutused olemas selle kohta, mis siis juhtub kui ei liitu. Juhtub see, et **10 aasta jooksul tootmine langeb veel poole võrra**. Praegu mõned toiduainetööstused töötavad poole võimsusega või isegi 20 % koormusega, nagu või- ja jogurtimasinad. Tänu sellele, et toorme hind on alla löödud, on Eestis piimatööstuse võimsusi kaks korda rohkem kui vaja. Need tuleb igal juhul tulevikus seisma panna (piimatööstuses on 38 ettevõtet, turule mahuks ära 10).

Kui me praegu saame piimahinnast 20 % kuni 30 % lõpptarbija hinnast, siis EL-s saab tootja pool. **Hakkab toimuma tulude ümberjaotamine vastavalt panustele.** Piima eest saab tootja 2.70 - 2.80 , tööstus müüb välja neljaga ja pood müüb meile 7ga. Vaadake nüüd panust, kes seal kõige rohkem peaks higistama? Kõige naljakam on see, et 1998-1999 sai põllumajandus piimast 1 miljardi kahju, kuna hinnad olid 1.50. Ja siis toiduainetööstus, sealhulgas piimatööstus, tegi veel suuri investeeringuid.

Kui me praegu saame müüa ainult piimapulbreid, lõssipulbreid jne, ehk kõige odavamat kaupa, kusjuures hinda ei määra hetkel meie vaid meie lääne partner, kes küsib Brüsselist kvooti, et meil oleks üldse õigus sinna müüa, siis alates liitumise hetkest kogu see jama kaob ara. Ja **meie saame ise minna lõpptootega Euroopa turule ja müüa seal kõiki oma neid kaupu, mis meil toiduletil on.** Praegu ei saa me neid ühtegi müüa ja seda muide ei ole ka üldse räägitud. Me saame siis toepoolest hakata müüma lõpptoodangut, mitte ei saa müüa niisugust lihtsat ja odavat kaupa.

- **Mis saab, kui Eesti ettevõtjad jäävad konkurentsis välisfirmadega alla?**

Urmas Varblane: Iirlased on äärmiselt suure rahvusliku uhkusega rahvus. Nemad ei räägi oma keelt, räägivad inglise keelt ja on ikka iirlased. Nende majandusest on tegelikult 75 % väliskapitali kontrolli all. Aga iirlased ei lähe kuhugi ameeriklastele rusikaga vastu seda vaskplekki koksima, et minge ära. Vastupidi, nemad teevad kõik selleks, et tuleks veel üks sinna ja annaks neile leiba ja tööd.

Ungari on muide teine näide. Ungaris on 60 % tööstusest väliskapitali käes, Eestis on see arv 30 – 40 protsenti. Neil ei ole sellist suhtumist, et nüüd on Ungari maha müüdud. Vastupidi, ungarlaste palk on viimasel kolmel aastal hakanud tohutu kiirelt kasvama. Ungari areng on olnud hästi kiire ütleme viimase 10 aasta jooksul võrreldes teistega. Sellest on kõigile kasu tõusnud.

- **Väikeettevõtluse arendamine**

Urmas Varblane: On kaks suunda, mis väikeettevõtlust suurendavad. Üks on maaelu pool, mis tegelikult on puhtalt suunatud selleles, et **alternatiivset väikeettevõtlust maal** luua. Ega maal enam inimesed põldu ei hari, nad elavad maal, aga nad peavad seal midagi tegema. Teine ahel on see, mida seal samas struktuurifondides tehakse, **ettevõtete konkurentsivõime tugevdamine**. Pannakse hunnik raha, seal on

kõikvõimalik stardiabi programmid, ekspordiprogrammid, mis toetavad seda. Suur ei saagi rahasid, väike saab.

- **Liitumine tagab väikeettevõtete nišitoodetele suurema turu**

  Urmas Varblane: Kui turg on suur, siis sa leiad niši palju kergemini, sest see nišš toidab su ära. Eesti turu peal nišš ei toida ära. Kui ma suudan siia panna 6 turgu juurde, siis see toidab juba ära.

  Ants Laansalu: Euroopas on Saksamaa näitel nii, et 75% on nn. standartne toodang ja 25% on nimeline toodang. See ei pruugi olla mahetoodang, nagu me oleme siin harjunud, see on veel eraldi kategooria. Just see nimeline toodang – ma tean, et see on Madise talu mesi, ma kindlasti olen saanud sealt head kaupa. ELis on spetsiaalne toetusprogramm sellise tegevuse mitmekesistamiseks. Sinna antakse sadu miljoneid. Vastupidi, suurtalunike toetusi vähendatakse. Nii et Eli uus põllumajanduspoliitika ongi suunatud sellele, et võtta ära toetused suurtaludelt, kes tulevad nagunii toime ka ilma toetusteta.

- **Kaob tollibürokraatia**

  Urmas Varblane: Väikeettevõtja saab ilma erilise passimiseta ja paberimäärimiseta näiteks üle Läti piiri minna või Soome mingisuguste oma vidinatega. Panen oma autole koorma peale Tartus ja sõidutan ta kusagile Badeni järve äärde Šveitsi lähedale ja mul ei passi autojuht ühe päev Läti-Leedu piiri peal, pool päeva Leedu-Poola piiri peal ja võib-olla mõned tunnid Valgas. Pannakse kinni auto, sõidab sinna, võetakse lahti ja vahepeal käib ainult statistiline arveldus, mitte midagi muud.

- **Toetuste jagamisel arvestatakse regionaalseid erinevusi**

  Ants Laansalu: Euronegativistid ütlevad, et regionaalseid erinevusi ei arvestata. Vastupidi, sajas vallas tulevad vähemsoodustatud alade grupid, mis ei seisnegi milleski muus, kui et hakatakse maksma selle eest, et sa elad seal ja niidad põldu. Keskkonna arvelt on võimalik saada keskkonna majandamise ja tootmise toetust. Lihtsalt hakatakse sulle maksma selle eest, et sa hoiad loodust korras ja muud mitte midagi.

- **Toetused, mida antakse ettevõtjatele Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kaudu.**

  1. Inimressursi arendamine

  Ettevõtetele suunatud koolituse toetusskeem

  2. Ettevõtete arengu toetamine

  Alustava ettevõtja stardiprogramm

  Nõustamisteenus

  Ekspordiplaani programm välisturgudele sisenemiseks

3. Turismi arengu toetamine

Turismiinvesteeringute toetus

Turundustoetus

4. Ettevõtluse infrastruktuuri arendamise toetamine

5. Teaduse- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamine

Spinno programm – ülikoolide ja ettevõtjate koostööprogramm

Tehnoloogia Arenduskeskuste Programm

Teadus-Arendusprojektide ettevalmistamise toetamine

Teadlikkuse tõstmise programm

Ettevõtluse toetusvaldkonnad	Rahastamine eurofondidest 2004-2006 (ml EEK)	Rahastamine riigieelarvest 2004-2006 (ml EEK)
Ettevõtete arengu toetamine	145,7	36,4
Ettevõtluse infrastruktuuri arendamise toetamine	133,9	33,5
Teadus-arendustegevuse ja innovatsiooni edendamine	536,6	134,2
Turismi arendamine	197,1	24,6
Inimressursi arendamine	72,5	18,1
Kokku	**1085,8**	**246,8**

PÕLLUMAJANDUS

Põllumajandusekspert Ants Laansalu:

Kui Eesti ei liitu Euroopa Liiduga, väheneb Euroopa Komisjoni analüüsi kohaselt Eesti põllumajandustoodang 2007. aastaks võrreldes 2002. aastaga veel 12%, sh loomakasvatustoodang 14%. Tegelikult vähenes põllumajanduse lisandväärtus aastatel 1997-2001 püsihindades 20%. Konjunktuuri halvenemine maailmaturul on mõjutanud negatiivselt Eesti põllumajanduse sissetulekuid 3-10 korda enam kui Euroopa liikmesriikide põllumajandust. Näiteks vähenesid põllumajanduse sissetulekud 1998/99. a majanduskriisi tagajärjel Eestis 40%, ELis aga vaid 4%.

- **Toetused põllumajandusele ja maaelule suurenevad**

  Põllumajandust ja maaelu toetatakse ka regionaalpoliitika raames. Eeskätt abistatakse vähem arenenud ja põllumajanduseks vähem sobivaid piirkondi, et ka seal säiliks tootmine ja elu.

  Piirkondades, mis sõltuvad põllumajandusest püütakse majandustegevust mitmekesistada, arendades tootmist muudes sektorites või teenindussfääris.

- **Eesti toodang muutub Eesti turul konkurentsivõimelisemaks**

  Euroopa Liidu tootjatel kaob võimalus tuua Eestisse subsideeritud hindadega toiduaineid. Selle tõttu väheneb praeguste liikmeriikide toodangu konkurentsivõime võrreldes Eesti omaga meie turul tunduvalt.

- **Euroopa Liidus vabaneme siduvatest (ja Eestile kahjulikest) kohustustest WTOs**

  1999. a liikmeks astumisel võttis Eesti enesele kohustuse mitte rakendada turukorralduse meetmeid. **Ebavõrdsete kaubandustingimuste tõttu jäi aastatel 1996.-2001. a põllumajanduses ilma keskmiselt 850-900 miljonist kroonist aastas.** Suur osa sellest viidi välisfirmade ja välisosalusega firmade poolt riigist välja.

- **Võimalused eksportida kaupu Euroopa Liitu paranevad**

  Eriti paranevad piima ja veiseliha väljaveo võimalused, mille tootmiskulud moodustavad Eestis kuni poole EL tootjahindadest.

- **Võimalused eksportida kaupu Venemaale paranevad**

  Venemaa on sunnitud loobuma topelttollidest Eesti kaupadele, see suurendab oluliselt Eesti toodangu konkurentsivõimet Vene turul.

- **Väiketaluniku võimalused ELis: meetmed, mis rakenduvad Eestis uue Maaelu Arengukava alusel aastatel 2004-2006**

  - **Elatustalu kohanemise toetus.** See toetus annab väikepõllumeestele ajutist sissetulekuabi liitumisjärgsel üleminekuperioodil. Toetust makstakse viie aasta jooksul. Toetuse suurus on 15 646 kr (1000 Eurot) aastas taotleja kohta., mida makstakse kuni viie aastase perioodi jooksul vahehindamisega peale taotlemise kolmandat aastat. Vahehindamise viib läbi PRIA. Kui selleks ajaks seatud eesmärgid ei ole täidetud ja käive ei ole kasvanud, toetuse maksmine lõpetatakse

  - Vähemsoodsate alade toetust makstakse selleks, et ka vähemsoodsatel ja keskkonnapiirangutega aladel jätkuvalt kasutataks põllumajandusmaad ning et ka sellistes paikkondades säiliks elujõuline maarahvastik. Toetuse taotleja võtab kohustuse jätkata põllumajanduslikku maakasutust vähemsoodsas piirkonna vähemalt viis aastat alates esimese toetuse maksmisest.

  - **Põllumajanduslik keskkonnatoetus**. 2004. aastal makstakse keskkonnasõbraliku tootmise ning mahepõllumajandusliku tootmise toetust, 2005. aastast selle meetme alt toetatavate tegevuste arv suureneb
  Keskkonnasõbraliku tootmise toetuse eesmärk on soodustada keskkonnasõbralike põllumajandusmeetodite kasutamist kogu Eestis ja mahepõllumajandusliku tootmise toetamise eesmärk on toetada mahepõllumajanduse, kui loodusega kooskõlas olevat.
  Toetatakse ka maastikuelementide rajamist, hooldamist ja taastamist: kiviaedade rajamist, taastamist ja hooldamist piirkondades, kus need on traditsioonilised; mitmeliigilise põõsasriba, tiikide ja märgalade rajamist ja hooldamist; mulla –ja veekaitse osas püsirohumaade rajamist erodeeritud ja turvasmuldadele ja vaheribade rajamist 15 hektarist suurematele põldudele; toetatakse poollooduslike koosluste hooldamist, maa hoidmist talvel põllukultuuridega kaetult, maatõugu lehma ja eesti hobuse kasvatamist, ohustatud kahepaiksetele tiikide rajamist ja rändlindudele söödaalade rajamist.

  - **Põllumaade metsastamise toetus.** See toetus ei rakendu enne 2005. aastat. Toetus on suunatud maapiirkonna keskkonna ja maastiku säilitamisele, et vähendada põllumajanduslikust kasutusest välja jäänud, põllumajanduseks vähemsoodsate ja/või alternatiivset kasutust mitteleidnud maade osakaalu.

  - **ELi nõuetega vastavusse viimise toetus.** Toetuse eesmärk on aidata põllumajandustootjatel katta kulutusi, mida nad on kohustatud tegema, et viia tootmine ja loomakasvatuse korraldus vastavusse ELis kehtivate nõuetega, ja hüvitada osaliselt põllumajandussektorile sõnnikukäitluse keskkonnanõuetega vastavusse viimisest tekkivat majanduslikku lisakoormust.

HARIDUS, KOOLITUS

- **Ülikooliharidus ja teadus saavad areneda ainult rahvusvahelises koostöös**

Jaak Aaviksoo: Euroopa Liit on oma **arengu kiirendamiseks** loomas **ühist kõrgharidus- ja teadusruumi**. See on suunatud eelkõige arusaamade ühtlustamisele liikmesriikide kõrghariduse ja teaduskorralduses ning teadlaste ja üliõpilaste toetamisele liikumisel ühest ülikoolist ja riigist teise, niisamuti nagu see on kogu aeg toimunud Ameerika Ühendriikide eri osariikide vahel. Ühtse Euroopa kõrgharidusruumi kujundamise sümboliks on nn Bologna deklaratsioon, mille ka Eesti ülikoolid on võtnud oma tegutsemisjuhendiks

Mõne aasta eest võtsid Euroopa Liidu juhid Lissabonis vastu ambitsioonika üleskutse **muuta Euroopa Liit 2010. aastaks kõige konkurentsi-võimelisemaks teadmistepõhiseks majanduseks maailmas**. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb **teadus- ja arendustegevuste kulutuste määr viia kolme protsendini SKPst.**
Eestil on selle eesmärgi täitmine üksinda, ilma teiste riikide toetuse ja rahvusvaheliste rahastamiskanaliteta enam kui kahtlane.

EL-ga mitteliitumine tähendaks vähemasti Tartu Ülikoolile pikkadeks aastateks kõrvalejäämist teaduse ja kõrghariduse peavoolust ja mõjuks ilma kahtluseta ka siin omandatava hariduse kvaliteedile. Isegi Saksamaa, Euroopa Liidu suurima ja rikkaima liikmesriigi ülikoolid on mõistnud, et nad ei suuda konkureerida ülemaailmsel teadus- ja kõrgharidusturul üksinda, et peavad tegema seda koos teiste Euroopa riikide ja ülikoolidega *(Postimees, 6. august)*.

- **Tasulise hariduse osatähtsus hakkab vähenema**

Raul Eamets: Kõrgharidus on täna Eestis sisuliselt tasuline haridus. Kui vaatame riigieelarveliste ja riigieelarveväliste tudengite proprtsioone, siis jagunevad nad laias laastus võrdselt pooleks. See on proportsioon, kust enam edasi minna ei saa, saab ainult tagasi minna.

Tiina Annus: **EL-is on kogu haridus praktiliselt tasuta, igasuguseid grante ja toetusrahasid on.**

Madis Lepajõe: Võib viidata, et praeguste täiskasvanute **lastel ja lastelastel saavad olema oluliselt suuremad võimalused õppima minna.**

Tiina Annus: Hariduse poole pealt on üsna palju näiteid sellest tööst, mida Euroopas tehakse väljalangejate toetamiseks. **On olemas igasugused tugivõrgustikud.** Kui sa ühest läbi kukud, siis on teine ja kolmas võrk all. Sind korjatakse üles, ei lasta kõrvale kukkuda. Meil on see läbikukkumine palju suurem ja lõplikum.
Teine asi on see, kuidas jälgitakse liikumist koolist tööle. Meil on nii nagu ta on. ELs on olemas toetused, teadmised, info – mis, kus, kuhu, liikumine kõrg- või kutseharidusse, millisele tasemele, mida õppida, kust kätte saada infot, et kui ma õpin seda, milline on mu tõenäosus tööd saada, millist palka ma hakkan saama.

Meil puudub võrk, mis püüaks kinni ka need inimesed, kellel ei ole keskharidust. Võetakse asju väga lihtsalt, mustvalges süsteemis – on haridus - ei ole, kui dokumenti ei ole, siis pole.
EL aitab lihtsalt inimest igal juhul, on sul haridust või ei ole

- **On oodata kiiret arengut kutsehariduses**

Madis Lepajõe: EL sunnib haridusstandardeid ühtlustama. Kindlasti saab öelda, et see **tõstab kutsehariduse** kvaliteeti. Üldhariduse puhul ma kahtleks, pigem võib see vastupidi olla - Eesti on kogu aeg uhke olnud oma üldhariduse üle, meie õpilased on väga heal tasemel. Kõrgharidusel ka mitmes valdkonnas ei ole viga. Kutseharidus on maha jäänud ja siin EL paneb väga tõsist raha ja see on igal juhul meie võimalus.
Me **oleme EList juba päris palju saanud. Teatud hulk kutseõppekeskusi on päris heal tasemel juba materiaalse baasi poolest**. Olmetingimused ei ole võib-olla kõige paremad, aga ka see on asi, kus meil ELi poolt pannakse nõudmisi ja raha juurde.

SOTSIAALKINDLUSTUS

- **Euroopa Liit sunnib valitsusel suuremat tähelepanu pöörama sotsiaalpoliitikale.**

  Lauri Leppik: Kui vaadata selliseid valdkondi nagu tööhõive, pensionid, võitlus vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastu, lähitulevikus ka tervishoid, siis need on valdkonnad, kus ELil on sõnastatud või sõnastamisel mingisugused ühised eesmärgid, mille nimel kõik liikmesriigid peavad nokitsema

- **Pensionipoliitika peab vältima vanemaealiste inimeste vaesusriski**

  Lauri Leppik: Sotsiaalpoliitika, eriti sotsiaalkindlustus on selline valdkond, mis on **primaarselt liikmeriikide enda pädevuses** ja kus EL ühine poliitika on suhteliselt nõrk. On olemas **pehmed võtted**, küsimus on selles, milline saab olema nende pehmete võtete mõju Eestile.
  EL ei ütle, et pension peab olema 3000 kr või 2500 kr. Ta ütleb, et **pension peab olema piisav selleks, et vältida vanemaealiste inimeste vaesusriski.** Uues konstitutsiooniprojektis on teine osa sotsiaalsete põhiõiguste harta ja selles on lause: riigid peavad rakendama poliitikat, selleks, et inimesed saaksid vanaduses elada väärikalt. On eraldi veel paragrahv, mis räägib sotsiaalkindlustusest, lugedes üles kõik klassikalised sotsiaalkindlustuse riskid – vanadus, võimetus, toitjakaotus, haigus ja töötus. Riigid peavad rakendama süsteeme kõikide nende sotsiaalkindlustuse tüüpiliste hüvitiste maksmiseks.
  Kui küsimus saab olema selles, kui suured saavad olema pensionid ELis, siis võib **majanduseksperti hinnangute põhjal palgakasvu kohta** teha ennustuse, et kui liitutakse ELiga, siis **aastaks 2010 pensionid keskmiselt 4000 kr.**, kui ei liituta, siis 3300 kr. Ütlen ausalt, et mina ei julgeks ajalehes sellist artiklit oma nime all kirjutada.
  Arutluse loogika põhineb sellel, et kui majandus kasvab x protsenti, siis palgad tõusevad y protsenti. Kui palgad tõusevad y protsenti ja tööpuudus väheneb z protsenti, siis pensionikindlustuse eelarve kasvab n protsenti. Kui ta kasvab nii palju protsente, siis järelikult tõusevad ka pensionid nii palju.
  Iseenesest see ei pruugi ikkagi nii olla, sest lõppkokkuvõttes sõltub see sellest, millise otsuse teeb valitsus, riigikogu uue pensioni indekseerimise mehhanismi suhtes, mis praegu seaduses sees on. Praegu on üks indekseerimise vahend. Kui otsustatakse seda valemit muuta, siis saab olema teine mehhanism ja siis on tõenäoliselt ka pensionikasv kiirem. Lihtsalt öeldes on primaarsed siseriiklikud arengud ja siseriiklikult tehtavad poliitilised otsused.

  Lauri Leppik: On olemas Amsterdami lepingust tulenevalt üks artikkel , mis ütleb, et EL ja tema liikmesriigid seavad eesmärgiks viia ellu Euroopa sotsiaalhartast tulenevad sotsiaalsed õigused. Euroopa sotsiaalhartas on üks artikkel, mille Eesti on ratifitseerinud ja mis ütleb, et **sotsiaalkindlustuse hüvitised peavad olema vähemalt Euroopa sotsiaalkindlustuse koodeksis nõutud tasemel**.

Euroopa sotsiaalkindlustuse koodeks, mida Eesti ei ole ratifitseerinud, ütleb seda, et pension peaks olema 40% millestki. Ma jätan detailid täpsustamata, missugune pension millisest palgast, sest see on liiga keeruline.

Paradoks on lihtsalt selles, et tegelikult Eesti Sotsiaalministeerium valmistab ette sotsiaalkindlustuse koodeksi ratifitseerimise seadust. Selgus, et Eestis ei ole vajalik protsendimäär viimasel paaril aastal olnud täidetud. Sotsiaalharta nõudele me vastame, sest koodeksit on võimalik ratifitseerida ka ilma vanaduspensionite osata. Vastuolu sotsiaalhartaga ei ole, aga vanaduspensionite osas see protsent täidetud ka ei ole. Teoreetiliselt on valitsusel võimalik ka ratifitseerida see sotsiaalkindlustuse koodeks ära ilma selle vanaduspensionite osata. See ei ole poliitiliselt võimalik. Seda sai aru juba eelmine valitsus ja nad lihtsalt otsustasid, et sotsiaalkindlustuse koodeksit ei ratifitseeri ja venitavad seda protsessi.

TERVISHOID

Tervihoiuteenuste valdkonnas ja ravimiturul toimuv **hinnatõus** on objektiivne, see **pole seotud Eesti Euroopa Liiduga liitumisega**. Meditsiini **tehnoloogiline tase areneb** kiiresti, mis muudab teenused kallimaks (aga ka efektiivsemaks). Järjest tuleb turule **senisest efektiivsemaid ravimeid,** mis jällegi on senistest kallimad.
EL-ga **liitumine võimaldab ravikindlustusressursse optimaalsemalt kasutada.**

Heli Paluste: Tervishoiuga on põhimõtteliselt samamoodi kui on sotsiaalkindlustusega. ELis ei ole olemas ühtset tervishoiupoliitikat. Eesti võib oma tervishoidu korraldada just nii nagu ta korraldab. Vähemalt praegu on suurem osa liikmesriikidest seda meelt, et nii peaks jääma.
Me **peame oma seadusandlust mõnes mõttes viima kooskõlla ELi nõuetega** mis puudutab vereprodukte ja meditsiiniseadmeid, aga see on patsiendi huvides, et vereproduktid oleksid ohutud ja seadmed kvaliteetsed.
Tervishoiuteenuste kallinemisega on tõenäoliselt lugu nii nagu kõikide muude hindadega – **kui kulutused tervishoiuteenuste osutamiseks tõusevad, tõusevad ka hinnad.** Aga nad ei tõuse selle pärast, et me liitume ELiga.

Mart Einasto: Raviteenuste tehnoloogiline tase kogu aeg kasvab ja need muutuvad tõepoolest kallimaks, kuid samas ka efektiivsemaks. Selliseid operatsioone, kus kõht lõhki lõigatakse ja pärast kokku õmmeldakse, jääb üha vähemaks – suur osa operatsioone tehakse juba ambulatoorselt. Ravipäevade arv väheneb oluliselt.

- **Meditsiinitöötajad lähevad juba praegu välismaale tööle, kuid see ei muutu ka EL-s massiliseks**

  Heli Paluste:EL-s kehib printsiip, et **liikmesriigid tunnustavad automaatselt arstidiplomeid, kui on õppekavad ühtlustatud.** Arstide äraliikumine on toimunud juba ligikaudu 5 aastat. See on paratamatu ja tegelikult riikliku koolitustellimuse koostamisel on seda ka juba mingil määral arvestatud. Loomulikult ei ole Eesti riigi huvides koolitada arste või õdesid ja siis lasta neil ära kõndida. Aga see võimalus on ka ELga liitumiseta kõigil olemas ja sellega tuleb arvestada.
  Teiselt poolt võimaldab see arstidel saada kogemusi ja ennast täiendada, mingil hetkel võivad nad Eestisse tagasi tulla.

- **Euroopa Liidus muutuvad elamistingimused tervislikemaks**

  Heli Paluste: **Sanitaarnõuded** on üks leivanumber euroteema käsitlemisel. Tegelikult ei tooda välja positiivset asja selle juures, rõhutakse ainult negatiivset külge. Kui maapoes on käimla peab seal olema võimalik pärast ka käsi pesta – see on ka nõue, mis peaks igale inimesele kohale jõudma. Aga meil räägitakse kogu aeg viiest kraanikausist. Paljude tervishoiu asjadega on nii, et nende ratsionaalsest ja positiivsest sisust keegi ei räägi. Kuid tegelikult tagavad need tervislikumad eluviisid ja aitavad kahtlemata kaasa rahva tervise paranemisele.

Mart Einasto: EL pöörab suurt tähelepanu ohutule töökeskkonnale ja töötervishoiule. Hügieenireeglite järgimisele samuti. **Kõik see parandab rahva üldist tervist.**

Kui lisaks õnnestub vähendada ka ebanormaalselt kõrget olmetraumade ja liiklusõnnetuste arvu, tekib ühelt poolt ravikindlustuses märgatav kokkuhoid ja teiselt poolt võib ka eestlaste keskmine eluiga hakata lähenema Euroopa keskmisele.

- **Euroopa Liit toetab haiglate investeeringuid**

Heli Paluste: Eestil on ELiga kokkulepe, et me **võime struktuurifondide raha kasutada osaliselt ka haiglate investeeringuteks.** Tänu sellele on rohkem raha tervishoiusektorile, mis osaliselt tuleb EList, mitte ainult sotsiaalmaksust. Seega parandab see tervishoiu kättesaadavust

Struktuurfondide osas on see protsess tegelikult juba käivitunud. Nt. ülikooli kliinikum on esitanud oma arengukava ja selle esimene etapp on kinnitatud. Tuleb teine etapp, see kinnitatakse ära ja ülikool võiks praktiliselt 1. jaanuarist hakata seda raha kasutama oma juurdeehituste tegemiseks ja projekteerimiseks.

Mart Einasto: **Euroopa Liit on huvitatud tervishoiuteenuste taseme ühtlustamisest** liikmesriikides, et hoida ära nn "raviturismi" – olukorda, kus inimene teadlikult "satub" haiguse (või näiteks sünnituse) ajaks teise riiki.
Selleks toetatakse investeeringuid haiglatesse. Muidugi on selle eelduseks riikliku arengukava olemasolu. Kokku ulatub Eesti aktiivhaiglate investeeringuteprogrammi maksumus 4,3 miljardi kroonini.

- **Eesti kodanik saab välismaal vältimatut abi**

Heli Paluste: Kui inimene läheb välismaale, mis on ELi liikmesriik ja läheb seal haiglasse või hambaarstile, siis on tal **võimalus taotleda oma haigekassalt nende kulutuste hüvitamist**, aga ainult nendes raames, mis on meil selle teenuse hüvitamise hind.
Siin on kaks mehhanismi. Üks on see, et need inimesed, kes on Eestis ravikindlustatud isikud, nendel laieneb õigus **vältimatu abi korral saada abi kõikides ELi liikmesriikides.** Teine asi on plaanilise raviga. **Plaanilise raviga** on see printsiip, et peab olema **Eesti haigekassa eelnev nõusolek.**

- **Tekib ühine ravimiturg**

Kristin Raudsepp: EL on oma õigusruumis paika pannud reeglid ravimite uuringuteks, tootmiseks, müügilelubamiseks ja rekaalmimiseks. EL-i kuuludes võidab Eesti **ressursside optimaalsemast kasutamisest** seal, kus tööde dubleerimine ei ole vajalik.
Nii näiteks, olles saanud ravimi müügiloa ühes EL riikidest, käib müügiloa taotlemine teistes riikides lihtsustatud protseduuri järgi. Uute keeruliste ravimite puhul kasutatakse tsentraliseeritud registreerimisprotseduuri.
Kui me ei liitu EL-iga, tuleb meil kasutusele võtta enamik EL põhimõtteid ravimite vallas, kuid võimalus nende otsuste tegemisel kaasa rääkida puudub. *(Postimees, 5.aug)*

LÕPPSÕNA

Käesolev uuringuaruanne võib tunduda hilinenud – rahvahääletus toimub juba vähem kui kuu aja pärast. Samas oleks enne avaliku diskussiooni tegelikku aktualiseerumist olnud raske fookusgruppide abiga sedavõrd selgeid suhtumisi ning selgusetuks jäänud küsimusi välja tuua.

Probleemid avalikkuse suhtumisest Euroopa Liitu ei lõpe ju tegelikult rahvahääletusega, vaid alles algavad. Ehkki uuringutulemuste põhjal võib oletada, et rahvahääletusel pooldab enamik Eesti valijatest Euroopa Liiduga liitumist, on liitumisele olemas ka märkimisväärne vastasseis. Lisaks võivad ka need inimesed, kes oma poolthääle andsid kõheldes, esimeste negatiivsete ilmingute korral Eesti elus (mis ei tarvitse olla tingitud üldsegi EL-ga liitumisest), hakata tehtud otsust tagantjärele kahetsema.

Esimestel liitumisjärgsetel aastatel on tõenäoline, et kõik esiletulevad raskused ja probleemid aetakse Euroopa Liiduga liitumise süüks. Seetõttu oskusliku teavitustegevuse olulisus Euroopa Liidus mitte ei vähene, vaid kasvab.

Selles töös tasub kindlasti arvestada ka uuringust selgunud pilti sellest, millisena tahaksid väiksema läbilöögivõimega elanikkonna grupid näha elu Eestimaal tulevikus.

LISAD

1. Toiduainete võrreldavad hinnad Euroopa Liidu keskmise (=100%) suhtes 2001. aastal*.
2. EL-ga liitumise mõju toiduainete hindadele.
3. Kandidaatriikide põllumajanduse sissetulekute muutumine protsentides eri stsenaariumide korral 2007. aastal võrreldes 2002. aastaga.
4. Majandusanalüütikute hinnangud EL-ga liitumise mõjust Eesti majandusele (joonis)

LISA 1

Toiduainete võrreldavad hinnad Euroopa Liidu keskmise (=100%) suhtes 2001. aastal*

Allikad: * AGRA-EUROPE, 14. okt 2002. a ** *Situatsionsbericht* 2002, DBV

	Toidu-ained	Leib, teravilja-tooted	Liha	Kala	Piim, juust, munad	Puuvili	Juurvili	Suhkur, magus-ained	Kohv, tee	Alkohol	Toidu-ained koos alkoholiga	SKT** ühe elaniku kohta
Belgia	100	98	97	**123**	105	104	89	101	**90**	90	96	**111**
Taani	**128**	136	**124**	**130**	110	**125**	144	141	110	144	131	**120**
Saksa LV	101	106	117	**101**	**82**	109	101	88	111	82	97	**105**
Kreeka	**83**	**87**	**72**	**93**	102	**66**	**67**	112	98	95	83	**68**
Hispaania	**82**	101	**89**	**90**	**86**	**85**	101	106	**73**	**65**	**78**	**81**
Prantsusmaa	110	105	116	**112**	108	108	113	105	101	88	105	**99**
Iirimaa	111	102	99	**104**	118	120	141	111	116	159	124	**118**
Itaalia	100	99	96	**99**	117	101	100	95	97	87	96	**102**
Luksemburg	110	104	113	**107**	104	120	113	95	96	88	97	**190**
Holland	96	90	112	**96**	98	89	97	**79**	**87**	95	94	**117**
Austria	104	107	111	**109**	93	100	98	96	103	89	100	**111**
Portugal	**83**	**87**	**87**	**89**	**92**	**75**	**64**	124	98	101	83	**74**
Soome	112	132	108	**99**	101	106	119	109	111	195	122	**103**
Rootsi	113	122	107	**97**	104	103	123	127	92	164	118	**102**
Suurbritannia	103	86	98	**107**	112	113	111	114	109	165	122	**104**
Euroopa Liit	100	100	100	**100**	100	100	100	100	100	100	100	**100**
Eesti	**68**	65	**58**	**76**	**67**	**77**	**76**	**79**	**86**	**97**	**68**	**37**
Läti	58	47	59	**68**	60	69	63	73	76	89	59	**29**
Leedu	65	57	54	**67**	67	88	64	86	91	108	66	**29**
Sloveenia	85	89	83	**89**	76	78	91	90	96	72	78	**71**
Bulgaaria	54	44	**44**	**66**	**84**	**50**	48	61	75	41	50	**24**
Norra	**154**	**171**	**165**	**143**	**143**	**130**	**152**	170	118	272	**172**	**….**

Kommentaar: AGRA-EUROPE andmed kinnitavad Eesti Konjunktuuriinstituudi uurimust selle kohta, et toiduainete hinnad sõltuvad elanike ostujõust.

LISA 2

Toiduaine	**Euroopa Liiduga liitumise mõju toiduainete hindadele**
Loomaliha	OLULIST MÕJU POLE • hinnamuutus sõltub eelkõige tarbija ostujõust; • Eesti loomaliha kvaliteet ei vasta EL interventsioonireeglitele; • pikemas perspektiivis, kui loomaliha kvaliteet tõuseb interventsiooninõuetele vastavaks, võib see põhjustada hinnatõusu, kuid sel juhul on ette näha veiseliha tarbimise asendamine sea- ja linnulihaga.
Sealiha	OLULIST MÕJU POLE • Eesti tootjahind ELiga võrreldes samal tasemel, s.o kõrgem kui Austrias ja umbes võrdne Rootsiga; • meie jaehind (st töötleja ja kaubanduse hinnalisa) on madalam kui vaatlusalustes ELi riikides; • hindade ühtlustumine saab toimuda ainult juurdehindluse kasvust.
Linnuliha	OLULIST MÕJU POLE • Eesti tootjahind on EL liikmesriikidega samas vahemikus; • EL linnuliha hind kujuneb suhteliselt vabalt, seda mõjutavad vaid tollid; võimalikud muutused jaehinnas sõltuvad maailmaturu hinnaliikumistest.
Munad	OLULIST MÕJU POLE • võrreldavad andmed Rootsiga, kus muna tootjahind sama; • Rootsis jaehind kallim, sest kaubanduse juurdehindlus 38 %, Eestis 24%.
Nisujahu	OLULIST MÕJU POLE • tootjahinnad on Eestis ja vaatlusalustes ELi riikides samal tasemel; • jaehind ligikaudu samal tasemel kui Rootsis ja Soomes ning madalam kui Saksamaal ja Austrias; hinnavahed tingitud erinevusest töötleja ja kaubanduse juurdehindluses; • 2001. aastal oli nisu tootjahind Eestis 1,9 EEK/kg, ELi interventsioonihind 1,6 EEK/kg.
Piim	OLULIST MÕJU POLE • piima jaehind samal tasemel Saksamaaga, lähenenud Soomele; • piima tootjahind Eestis oluliselt madalam kui ELis; • jae- ja tootjahindade suures vahes on kindlasti oma osa töötlejate kiirel investeerimisvajadusel.
Või	TÕENÄOLISELT HIND TÕUSEB • interventsioonihind ELis 51 EEK/kg; Eesti töötlejahind 29 EEK/kg; • vahe peab vähenema, sest interventsioonihind mõjutab töötlejahinda; • Eesti kaubanduse juurdehindlus jääb Soome ja Rootsi vahele.
Juust	OLULIST MÕJU POLE • EL põllumajanduspoliitika meetmetest saab hinda mõjutada vaid ühtne välistollimäär, mille rakendamisel import kallineks 0,2 % • jaekaubanduses Eesti naturaaljuustu hind peaaegu sama kui Saksamaa Goudal; • Saksamaa Emmentali, Soome, Rootsi ja Austria juustu jaehinnad kõrgemad kui Eestis.

Lisa 3

Euroopa Liiduga liitumise või mitteliitumise mõjude prognoos*

Kandidaatriikide põllumajanduse sissetulekute muutumine protsentides eri stsenaariumide korral 2007. aastal võrreldes 2002. aastaga.

Kandidaatriigid	Mitteliitumise stsenaarium: sissetulekute tase (%)	CAP** ilma otsetoetusteta: sisse-tulekute tase (%)	CAP+25% otsetoetusi: sissetulekute tase (%)
Tehhi	101	160	175
Eesti	**88*** **	**155**	**177**** **
Ungari	94	166	129
Läti	84	159	186
Leedu	79	105	130
Poola	97	135	148
Slovakkia	99	145	170
Sloveenia	106	96	105
Bulgaaria	104	100	115
Rumeenia	99	90	112
10 kandidaatriiki	**97**	**120**	**137**
EL 15 riiki	**102**	**102**	**….**

** Allikas: Agra Europe/EAST EUROPE, March 2002*

*** CAP – ühtne põllumajanduspoliitika (ingl k lühend).*

**** loomakasvatustoodang 86%*

****** 55% otsetoetuste korral suurenevad sissetulekud 202% (***Ants Laansalu märkus***)**

Sissetulekute muutumise erinevused kandidaatriikide vahel liitumise või mitteliitumise korral sõltuvad liitumiseelsest hindade tasemest ja tootmise struktuurist. Otsetoetused mõjutavad valdavalt teravilja- ja noor- ning lihaveise- kasvatusega riikide põllumajanduse sissesetulekuid. Põllumajandussaaduste hindade tõus ELiga liitumisel mõjutab piimakarja ja veisekasvatusega riikide põllumajanduse sissetulekuid, kus liitumiseelne hindade tase on suhteliselt madal.
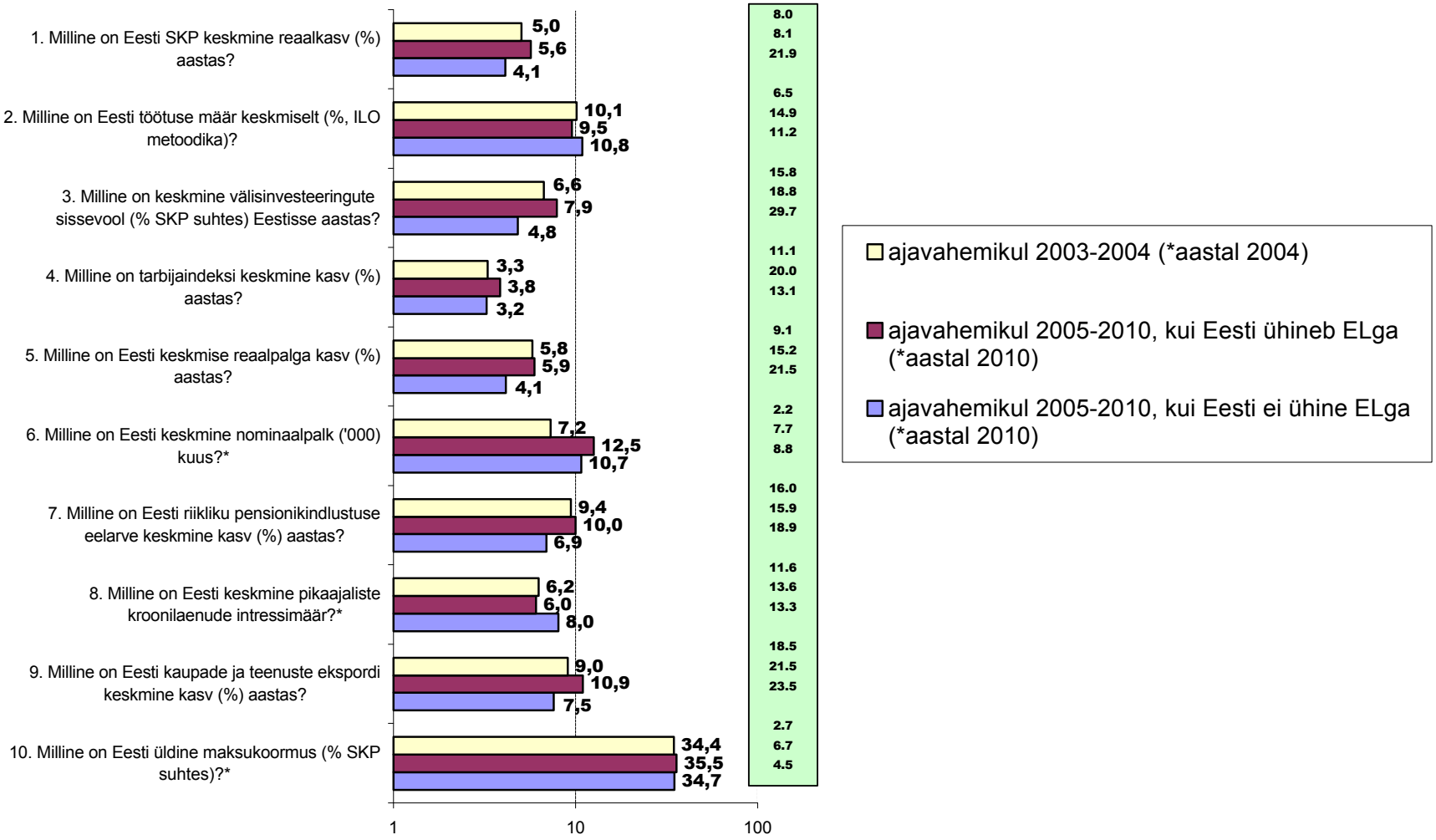
Joonis 1. Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eesti majandusele
(keskmised hinnangud ja variatsioonikordajad)